

Afyonkarahisar İl Merkezindeki Orta Okul

8.Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımda

Fiilleri Kullanma Becerileri

Üzerine Bir Araştırma

Esra KOÇYİĞİT

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Celal DEMİR

Afyonkarahisar, 2015

T.C.

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFYONKARAHİSAR İL MERKEZİNDEKİ

ORTAOKUL 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN

YAZILI ANLATIMDA FİİLLERİ KULLANMA BECERİLERİ

ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hazırlayan

Esra KOÇYİĞİT

Danışman

Doç. Dr. Celal DEMİR

AFYONKARAHİSAR 2015

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Afyonkarahisar İl Merkezindeki Orta Okul 8.Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımda Fiilleri Kullanma Becerileri Üzerine Bir Araştırma**” adlı çalışmanın , tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04/06/2015

Esra KOÇYİĞİT

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

TezDanışmanı: Doç. Dr. Celal DEMİR .....

JüriÜyeleri: Prof. Dr.Erdoğan BOZ .....

Yrd.Doç. Dr. Bayram ÇETİNKAYA.....

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Esra KOÇYİĞİT'in “Afyonkarahisar İl Merkezindeki OrtaOkul 8.Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımda Fiilleri Kullanma Becerileri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı tezi 04/06/2015 tarihinde, saat16.00’da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek Kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ

MÜDÜR

ÖZET

**AFYONKARAHİSAR İL MERKEZİNDEKİ ORTAOKUL
8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN YAZILI ANLATIMDA
FİİLLERİ KULLANMA BECERİLERİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

Esra KOÇYİĞİT

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
Haziran 2015**

Danışman: Doç Dr. Celal DEMİR

Bu çalışma, ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin fiilleri yazılı anlatımda ne derecede doğru ve etkili kullandıklarını incelemek; ayrıca fiilleri kullanmada geliştirdikleri tutumu tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Öncelikle fiil ve özellikleri hakkında genel bilgiler verilmiş; fiilin tanımı, çatısı, çekimi ve yapısı açıklanmıştır. Daha sonra öğrencilerin yıl boyu ürettikleri yazılı anlatım çalışmaları incelenerek bu çalışmalarda kullanılan fiiller tek tek belirlenip çatısına, çekimine ve yapısına göre gruplandırılmıştır. İkinci aşamada gruplandırılan bu fiillerin kurulan toplam cümle sayısındaki oranına ve öğrencilerin okullarına göre çeşitli başlıklar altında incelenip karşılaşılan sorunların belirlenmesi çalışmanın yöntemidir. Sonuç olarak bu sorunların çözümüne yönelik öneriler aktarılmıştır.

Araştırma evreni Afyonkarahisarili, Merkezilçesi, Hoca Ahmet Yesevi Orta Okulu ile Fethibey Orta Okulu 8. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu iki okulda öğrenim gören toplam 60 öğrencinin, eğitim-öğretim yılı boyunca eşit zaman aralıkları ile farklı türlere ait dörder tane yazılı anlatım çalışması yapması sağlanmıştır. Süreç boyunca çalışmalar yazılı anlatımda fiillerin kullanımını açısından değerlendirilmiştir.

AnahtarKelimeler: Fiil, yazılı anlatım, etkili yazma becerisi, Türkçe öğretimi, ortaokul

ABSTRACT

A STUDY ON THE 8TH GRADE SECONDARY SCHOOL STUDENTS' SKILL OF THE USE OF VERBS IN WRITTEN EXPRESSION

Esra KOÇYİĞİT

AFYONKARAHISAR KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE EDUCATION
June 2015

Advisor: Associate Doç. Dr. Celal DEMİR

This study 8th grade middle school students in writing of the verbs they use correct and effective examine to what extent; also in the use of verbs was conducted in order to determine their attitudes developed.

Firstly, general information about verbs and features; the actual definition, structure, gravity and roof are described. Then they produce year students of written materials used in these studies examined individually identified verb structure, the roof and are grouped by shooting. In the second stage grouped under various headings of the verbs examined methods of study is the identification of the problems encountered. As a result, recommendations were made for the solution of this problem.

Research universe Afyonkarahisar, Central district, with AhmetYesevi Middle School Middle School Grade 8 students consists of Fethibey. These two schools, 60 students studying in the academic year, each 4 units with equal time intervals during the study were connected to writing. Work through the process of written expression is evaluated in terms of the use of the verb.

Keywords: verbal, written expression, effective writing skills, Turkish teaching, middle school

ÖN SÖZ

Sosyal bir varlık olan insanın yaşamını sürdürebilmesi için diğer bireylerle sözlü ya da yazılı iletişime geçmesi kaçınılmazdır. Kendimizi doğduğumuzandan itibaren önce ailemize, daha sonra çevremize ve nihayetinde dünyaya en iyi şekilde ifade etme gereği duyarız. Bu noktada bireyin annesinden öğrendiği konuşma dilinin yanında; okul çağından itibaren öğrenilen sistemli ve kurallı cümlelerden oluşan yazı dili ortaya çıkar.

Yazılı anlatımın temel taşı cümledir. Cümlede yargının bildirilmesi, duygunun, düşüncenin en iyi biçimde ifade edilmesi öncelikle fillerle mümkün olur. Yazma eğitiminde ve dilbilgisi konuları içerisinde fillerin önemi bu noktada karşımıza çıkar.

Türkçe Dersi öğrenme alanları bakımından incelendiğinde 2005 Türkçe Öğretim Programı'nda bu alanlar şu şekilde karşımıza çıkar. Dilbilgisi; bir dilin okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma temel becerilerini destekleyen kurallar bütünüdür. Öğrenci açısından Türkçe'nin yapısını oluşturan ve işleyiş kurallarını tanımlayan bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir; ancak daha da önemli olan bu kuralların okuma, konuşma, yazma, dinlemeyle ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasıdır. Dolayısıyla dilbilgisi öğretimi kuramsal bilgilere değil, uygulamaya, dayanmalıdır. Bu amaçla dil bilgilerinin öğretiminde, kuralların verilmesinin yanında, bu kuralların kelime, cümle ve metin düzeyinde ki uygulamaları amaçlanmıştır.

Ben de çalışmamda filler ve fiil kavramı üzerine görüşlerden yola çıkarak, elde ettiğim yazılı uygulamaları fiilde yapı, fiil çekimi ve fiil çatısı yönlerinden inceleyip bir takım sonuçlara ulaştım. Öğrencilere uygulanan yazılı anlatım metinlerinin filleri kullanma becerilerini ölçme açısından değerlendirilmesi dönüşlerin sağlanması, yapılan yanlışların aza inmesini sağlayacaktır.

Bu çalışmayı hazırlama suresince bana değerli görüş ve düşünceleri ile ilgi ve yardımlarını esirgemeyerek yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. CelalDEMİR'e, çalışma etkinliklerinin uygulanmasında yardımcı olan Fethibey Orta Okulu ğrencileri ile Hoca Ahmet Yesevi Orta Okulu ğrencilerine, Türkçe ğretmeni Sevin BOSTANOğLU'na, çalışmanın aşamalarında destek ve yardımlarını esirgemeyen arkadaşım FevziOğUZ'a, meslek hayatımın zorlu geçen ilk yıllarında her an bilgi ve tecrübeleri ile yanı başımda olan arkadaşım Teslime KAYA'ya, ErmanYILMAZ'a, Nurdan YALÇINKAYA'ya, Refika BAYSAL'a, Merve EMEKLİ'ye ve hayatımın her döneminde desteklerini asla esirgemeyen aileme teşekkürlerimi içtenlikle sunarım.

04/06/2015

Esra KOçYİğİT

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1.ARAŞTIRMANIN AMACI ve KAPSAMI	1
1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	3
1.3. PROBLEM DURUMU	3
1.4. ALT PROBLEMLER	3
1.5. VARSAYIMLAR (SAYILTILAR)	4
1.6. SINIRLILIKLAR	4
1.7. TANIMLAR	4
2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEM ve ARAÇLARI	6
2.1. ARAŞTIRMANIN EVRENİ ve ÖRNEKLEMİ	6
2.2. ARAŞTIRMA MODELİ	6
2.3. VERİLERİN TOPLANMASI	7
2.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ ve YORUMLANMASI	7

I. BÖLÜM

FİİLLERİN ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ GENEL UYGULAMALAR

1.FİİL ve FİİL KAVRAMI ÜZERİNE GÖRÜŞLER	8
1.1. YAPISI BAKIMINDAN FİİLLER.....	9
1.1.1. Basit Fiiller	9
1.1.2. Türemiş Fiiller	9
1.1.3. Birleşik Fiiller	10
1.1.3.1.Özel Anlamlı Birleşik Fiiller	10
1.1.3.1.1. Tezlik Fiilleri	10
1.1.3.1.2. Yeterlilik Fiilleri	11
1.1.3.1.3. Süreklilik Fiilleri	11
1.1.3.1.4. Yaklaşma Fiilleri	11
1.1.3.3.Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller	12
1.2.ÇEKİMİ BAKIMINDAN FİİLLER	12
1.2.1. FİİLDE ZAMAN VE KİP KAVRAMLARI.....	12

1.2.2. BASİT ÇEKİMLİ FİLLER	13
1.2.2.1. Görülen (Belirli) Geçmiş Zaman	13
1.2.2.2. Öğrenilen (Belirsiz) Geçmiş Zaman	14
1.2.2.3. Şimdiki Zaman	14
1.2.2.4. Gelecek Zaman.....	14
1.2.2.5. Geniş Zaman	14
1.2.2.6. Gereklilik Kipi.....	15
1.2.2.7. İstek Kipi	15
1.2.2.8. Şart kipi	15
1.2.2.9. Emir Kipi	15
1.2.3. BİRLEŞİK ÇEKİMLİ FİLLER	15
1.2.3.1. HİKÂYE BİRLEŞİK ÇEKİMİ.....	17
1.2.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	17
1.2.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi	17
1.2.3.1.3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	17
1.2.3.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	18
1.2.3.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi.....	18
1.2.3.1.6. Şart Şeklinin Hikâyesi.....	18
1.2.3.1.7. İstek Şeklinin Hikâyesi	18
1.2.3.1.8. Gereklilik Şeklinin Hikâyesi.....	18
1.2.3.2. RİVAYET BİRLEŞİK ÇEKİMİ	18
1.2.3.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti	18
1.2.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti.....	19
1.2.3.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti	19
1.2.3.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti	19
1.2.3.2.5. Şart Şeklinin Rivayeti	19
1.2.3.2.6. İstek Şeklinin Rivayeti	19
1.2.3.2.7. Gereklilik Şeklinin Rivayeti	19
1.2.3.3. ŞART BİRLEŞİK ÇEKİMİ	19
1.2.3.3.1. Geniş Zamanın Şartı	20
1.2.3.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı	20
1.2.3.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı.....	20
1.2.3.3.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı	20

1.2.3.3.5. Gelecek Zamanın Şartı	20
1.2.3.3.6. Gereklilik Şeklinin Şartı	20
1.3.ÇATISI BAKIMINDAN FİİLLER	20
1.3.1. ÖZNESİNE GÖRE FİİLLER.....	22
1.3.1.1. Etken Fiil	22
1.3.1.2. Edilgen Çatılı Fiiller	23
1.3.1.2.1. Katmerli Edilgenlik.....	24
1.3.1.3. İşteş Çatılı Fiiller.....	25
1.3.1.4. Dönüştü Çatılı Fiiller	25
1.3.2. NESNESİNE GÖRE FİİLLER.....	26
1.3.2.1. Geçişli Fiiller	26
1.3.2.2. Geçişsiz Fiiller	27
1.3.2.3. Oldurgan Fiiller	27
1.3.2.4. Ettirgen Fiiller	28

II. BÖLÜM

TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMLARI

1.1.ORTAOKUL ÖĞRETİM PROGRAMLARI.....	30
1.1.1. 1929 ORTA MEKTEP TÜRKÇE PROGRAMI.....	31
1.1.2. 1938 ORTAOKUL TÜRKÇE PROGRAMI.....	33
1.1.3. 2005 İLKÖĞRETİM TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMI.....	34
1.1.3.1. 2005 Türkçe Öğretim Programında Dil Bilgisi Öğretiminin Yeri ve Önemi	37
1.1.3.2. 2005 Türkçe Öğretim Programında Yer Alan Dil Bilgisi Kazanımları....	41

III. BÖLÜM

ÖĞRENCİLERİN FİİLLERİ FARKLI ÖZELLİKLERE BAĞLI DEĞİŞKENLERE GÖRE KULLANMA EĞİLİMLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK OLARAK OLUŞTURULAN TABLOLARA AİT BULGU VE DEĞERLENDİRMELER

1.1. FİİLLERİ YAPI ÖZELLİKLERİNE BAĞLI DEĞİŞKENLERE GÖRE KULLANMA EĞİLİMLERİ	44
1.2. FİİLLERİ ÇEKİM ÖZELLİKLERİNE BAĞLI DEĞİŞKENLERE GÖRE KULLANMA EĞİLİMLERİ	54
1.3. FİİLLERİ ÇATI ÖZELLİKLERİNE BAĞLI DEĞİŞKENLERE GÖRE KULLANMA EĞİLİMLERİ	64

IV.BÖLÜM

ÖĞRENCİLERİN YAZILI ANLATIMLARINDA FİİLLERİ KULLANMA SIKLIKLARI

1.ÖĞRENCİLERİN YAZILI ANLATIMLARINDA KULLANDIKLARI FİİLLER.....	73
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	78
SONUÇ	78
ÖNERİLER.....	78
KAYNAKÇA	80

TABLULAR

Tablo 1.	1929 Orta Mektep Türkçe Programı.....	31
Tablo 2.	Hoca Ahmet Yesevi Orta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri.....	45
Tablo 3.	Hoca Ahmet Yesevi Orta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlerden Basit ve Türemiş Fiiller ile Özel Anımlı Birleşik Fiiller e Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı	46
Tablo 4.	Hoca Ahmet Yesevi Orta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlerden Anımlı Kaynaşmış Birleşik Fiiller ile Yardımcı Fillerle Kurulan Birleşik Fiillere Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	47
Tablo 5.	Fethibey Orta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri.....	48
Tablo 6.	Fethibey Orta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlerden Basit ve Türemiş Fiiller ile Özel Anımlı Birleşik Fiillere Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	49
Tablo 7.	Fethibey Orta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlerden Anımlı Kaynaşmış Birleşik Fiiller ile Yardımcı Fillerle Kurulan Birleşik Fiillere Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı... ..	50
Tablo 8.	Öğrencilerin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri.....	53
Tablo 9.	Hoca Ahmet Yesevi Orta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Çekim Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri.....	54
Tablo 10.	Hoca Ahmet Yesevi Orta Okulu Öğrencilerinin Basit Çekimli Fiillerden Haber Kiplerini Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	55
Tablo 11.	Hoca Ahmet Yesevi Orta Okulu Öğrencilerinin Basit Çekimli Fiillerden Dilek Kiplerini Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılım.....	56
Tablo 12.	Hoca Ahmet Yesevi Orta Okulu Öğrencilerinin Birleşik Çekimli Fiilleri Kulla	

	nma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	57
Tablo 13.	FethibeyOrta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Çekim Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri.....	58
Tablo 14.	FethibeyOrta Okulu Öğrencilerinin Basit Çekimli Fiilerden Haber Kiplerini Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	59
Tablo 15.	FethibeyOrta Okulu Öğrencilerinin Basit Çekimli Fiilerden Dilek Kiplerini Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	60
Tablo 16.	FethibeyOrta Okulu Öğrencilerinin Birleşik Çekimli Fiileri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	61
Tablo 17.	Örencilerin Fiilleri Çekim Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri.....	62
Tablo 18.	Hoca Ahmet YeseviOrta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri.....	64
Tablo 19.	Hoca Ahmet YeseviOrta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlerden Öznesine Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	65
Tablo 20.	Hoca Ahmet YeseviOrta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlerden Nesnesine Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	66
Tablo 21.	FethibeyOrta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri.....	67
Tablo 22.	FethibeyOrta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlerden Öznesine Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	68
Tablo 23.	FethibeyOrta Okulu Öğrencilerinin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlerden Nesnesine Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	69
Tablo 24.	Öğrencilerin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri.....	71
Tablo 25.	Öğrencilerin Yazılı Anlatımda Fiilleri Kullanma Sıklıkları.....	73

KISALTMALAR

H.A.Y.O. :Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu

F.O. :Fethibey Ortaokulu

K.: Kız Öğrenciler

E. : Erkek Öğrenciler

GİRİŞ

Bu bölümde; öğrencilerin fiilleri kulanma konusundaki becerileri, eksikleri veya yanlışları, 2005 Türkçe Dersi Öğretim Programında fiil kazanımlarına ne derece ulaşılabilirdiği, fiillerin çatı, çekim ve yapı özelliklerine uygun kullanılıp kullanılmadığı ele alınmıştır. Öğrencilerin cümlelerinde kullandıkları fiillerin; çatı, yapı ve çekim bakımından kullanım eğilimleri sonuçlarına göre geliştirdikleri tutumlar konusunda fikir sahibi olunabilecektir. Bu araştırma alanda program hazırlayan uzmanlara, çalışmalar yapacak araştırmacılara ve programın uygulama safhasında yer alan öğretmenlere de katkıda bulunması açısından önem taşımaktadır.

1.ARAŞTIRMANIN AMACI ve KAPSAMI

Eğitimin genel amaçlarından biri insanın zihnini en işlevsel biçimde kullanıp geliştirmesidir. Bireydeki duygu ve düşüncelerin en etkili biçimde dışa vurumu Türkçe dersinin öğrenme alanlarından olan konuşmanın ve yazmanın düzgün gerçekleşmesine bağlıdır.

Kavcar'a göre "Dil eğitiminin temel amacı, kişilerin düşünme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesidir. Dille iletişimin bir yönünü anlatma, öteki yönünü anlama oluşturur. Bu nedenle bütün ülkelerin eğitim sistemlerinde, dil eğitime, özellikle ve öncelikle ana dili eğitime büyük önem verilir. Yetişmekte olanlara dilin çok iyi bir şekilde öğretilmesi için çalışılır. Çünkü dil, kültürün temel ögesidir ve insanları birbirine yaklaştıran en güçlü araçtır. Dil eğitiminde asıl amaç; dört temel beceri olan dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerinin hedef kitleye kazandırılması ve geliştirilmesidir. Ana dili dersi bir bilgi kazandırma değil, beceri kazandırma dersidir." (Kavcar, 1998:14).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yazma becerisinin geliştirilmesiyle; öğrencilerin duygu, düşünce, hayal, tasarı ve izlenimlerini dilin imkânlarından yararlanarak ve yazılı anlatım kurallarına uygun şekilde anlatmaları, yazmayı kendini ifade etmede bir alışkanlığa dönüştürmeleri ve yazma yeteneği olanların bu becerilerini geliştirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2006:7).

Yine aynı programda Dil Bilgisi başlığı altında ise "Dil bilgisi; bir dilin dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma öğrenme alanlarını destekleyen kurallar bütünüdür. Öğrenci açısından Türkçenin yapısını oluşturan ve işleyiş kurallarını tanımlayan bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir ancak daha da önemli olan bu kuralların konuşma, yazma, dinlemeyle ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasıdır." (MEB, 2006:7) denmektedir.

Bu çalışmada 2011-2012 eğitim ve öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezindeki iki ortaokulda öğrenim gören 8. sınıf öğrencilerine eşit zaman aralıklarıyla her iki dönemde ikişer tane kompozisyon yazdırılmıştır. Her öğrenci

toplam 4 uygulama ile çalışmaya katılmıştır. Fethibey Ortaokulundan 29; Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulundan 31 öğrenci çalışmaya katılmıştır.

1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yazma, insan hayatının belirli bir aralığına sıkıştırılmış bir kavram değildir. İlkokul birinci sınıftan itibaren başlayıp yüksek öğrenime, iş hayatından sosyal hayata kadar çok uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu nedenle yazılı anlatımla ilgili becerilerin özellikle temel öğretimde hem güzel ve doğru yazma, hem de düşünceleri doğru ifade edebilme açısından öğrencilere özenle kazandırılması gerekmektedir. Küçük yaşlarda öğrenilen bilgilerin daha sonraki yaşlarda değişimi zor olduğundan, doğru kazanılmış bilgiler, beceriler birey tarafından ömür boyu kullanılacaktır. (Uludağ, 2002:100).

Ailede aldığı temel dil eğitiminin ardından okulla tanışan bireyin öncelikle kendini daha sonra çevresini tanıyıp doğru algılaması etkili eğitim ve öğretim sürecinden geçmesine bağlıdır. Gerek sözlü gerekse yazılı anlatımda ifadeleri gelişigüzel kullanmak yanlış anlaşılmalara sebep olur. İlkokuldan itibaren sistemli ve kurallı bir şekilde dil eğitimine tabi tutulan bireyde kazanımların hedeflenen biçimde ortaya çıkması beklenir. Etkili bir yazılı anlatımda fiillerin gerek anlam gerekse çatı, çekim ve yapı bakımından yerli yerinde kullanılması kaçınılmazdır. Fakat yapılan araştırmalar ve karşılaşılan durumlar gösteriyor ki cümlenin yapı taşı olan fiilleri kullanma hususunda istenilen verim alınmamaktadır.

Bu çalışmada ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımda fiilleri çatı, çekim ve yapı özelliklerine bağlı değişkenlere göre kullanma eğilimleri belirlenmiş olup elde edilen verilerin kız ve erkek öğrenciler ile iki farklı okul açısından değerlendirilmesi açısından önemlidir. Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarının fiilleri uygulama düzeyi bakımından incelendiği bu araştırmanın sonuçları Türkçe'nin eğitim ve öğretilmesiyle ilgilenenlere, özellikle de ortaokul öğretmenlerine yararlı olabilir; bu konuda kitap hazırlayanlara katkı sağlayabilir. Ayrıca bu konuda yapılacak diğer çalışmalara ışık tutabilir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin 2006 Türkçe Öğretimi Programındaki yazılı anlatım becerisi alanında fiilleri çatısına, çekimine ve yapısına uygun kullanmalarını sağlamaktır. Ayrıca uygulamada karşılaşılan problemleri nedenleri ile belirleyerek bu problemlere somut çözüm önerileri sunmaktır.

1.3. PROBLEM DURUMU

İnsanların yaşam süresince birbirleri ile olan ilişkilerinde kuracakları iletişimin sağlıklı olmasında dilin işlevsel kullanımının rolü büyüktür.

“Bu çerçevede, dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık haline getiren, estetik zevk kazanmış ve milli değerlere duyarlı bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir.” (Özbay, 2006:v)

Türkçe dersinin yazma ile ilgili işlevini ifade etmek amacıyla Ortaokullar Türkçe Dersi Öğretim Programında Genel Amaçlar içerisinde aşağıdaki maddelere yer verilmektedir:

Öğrencilerin, “Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri, Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru özenli kullanmaları.” (MEB, 2005: 4)

Bu çalışmada ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin fiilleri çatısına, çekimine ve yapısına uygun kullanma becerileri ve fiillerin uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar ile bunların sebepleri belirlenmiştir.

1.4. ALT PROBLEMLER

- Ortaokul Türkçe derslerinde bu konu ne şekilde ve hangi kapsamda ele alınmaktadır?
- Bu konunun ortaokul Türkçe dilbilgisi öğretiminde daha etkili olabilmesi için neler yapılabilir?
- Öğrenciler fiilleri yerinde ve doğru kullanabiliyorlar mı?
- Türkçe öğretim programında fiillerin anlatımı nasıldır?
- Öğrenciler fiilleri çatı özelliklerine uygun kullanabiliyorlar mı?
- Öğrenciler fiilleri çekim özelliklerine uygun kullanabiliyorlar mı?

- Öğrenciler fiilleri yapı özelliklerine uygun kullanabiliyorlar mı?
- Fiillerin farklı değişkenlere bağlı kullanımında okullar arasında fark var mıdır? Varsa sebepleri nelerdir?
- Fiillerin farklı değişkenlere bağlı kullanımında cinsiyetler arasında fark var mıdır? Varsa sebepleri nelerdir?

1.5. VARSAYIMLAR (SAYILTILAR)

- Araştırma için ortaokul 8. sınıf öğrencilerine yazdırılan kompozisyon metinleri, örnekleme ve evreni temsil etmektedir.
- Öğrencilere yazdırılacak konularla ilgili görüşlerine başvuru alan uzmanlar, alanlarında yeterlidir.
- Öğrencilerin yazılı anlatım (kompozisyon) metinleri gerçek seviyelerini yansıtmaktadır.

1.6. SINIRLILIKLAR

- Araştırma ortaokul 8. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
- Araştırma 2011-2012 eğitim ve öğretim yılını kapsamaktadır.
- Araştırma Afyonkarahisar İli Merkez Fethibey Ortaokulu ve Merkez Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu 8. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
- Araştırmada fiillerin yazılı anlatımda kullanılması ile ilgili baz alınan ölçütler 2005 Türkçe Öğretim Programı ile sınırlıdır.

1.7. TANIMLAR

Dil: “Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir.” (Ergin, 2004: 3)

TDK'nin 2010 basımı sözlüğünde ise dil: “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban” şeklinde tanımlanmıştır. (TDK, 2010)

Onan'ın (2012: 71) da belirttiği gibi, 20. yüzyıldan itibaren Saussure dili bir sistem olarak tanımlayıp dil anlayışını değiştirmiştir. Dil denen bu sistem, ses, biçim, kelime, cümle, anlam, etimoloji gibi alt sistemlerden meydana gelir. Bu alt sistemler

de kendi içerisinde sınırlı sistemlerden meydana gelmektedir. Dil, bu alt sistemlerin karşılıklı işleyişinden oluşan ana sistem özelliğindedir.

Teknik özelliklerinin yanı sıra Demir ve Yılmaz'a (2010: 15-17) göre, dile doğrudan bir tanım getirmek tahmin edilenden daha çetin bir iştir. Bu yüzden onun öne çıkan özelliklerinden bahsetmek daha yerindedir. Bu bağlamda dil; insana özgü, doğuştan, sistemli, üretken, sözlü, toplumsal ve değişken bir iletişim aracıdır. Demir'in bu söylemi dikkat çekicidir. Ona göre tanımlamasını yapmanın oldukça zor olduğu dil için doğal olarak çok çeşitli şeyler söylenmektedir; ama esas olan onu tanımlamak değil, en önemli özelliklerinin algılanması, kavranmasıdır.

Dil Bilgisi: Ediskun (2010: 65); dil bilgisini, dilin seslerini, kelime yapılarını, kelime köklerini, cümle kuruluşlarını ve bunlarla ilgili kuralları inceleyen bilim olarak tanımlamıştır. Ediskun'un tanımlamasında, dil bilgisinin yardımıyla, doğru konuşma ve yazma öğrenileceği ve yine onun yardımıyla insanın doğru düşünmeye de alışacağı belirtilmiştir. Onun tanımlamasında, dil bilgisinin sadece bir araç olarak vurgulanıp amacın doğru düşünmeye alışmak olarak ifade edilmesi, dil bilgisi öğretimi açısından oldukça önemlidir.

Genel olarak dil sisteminin işleyiş kuralları, dil bilgisi kuralları olarak ifade edilmektedir. Dilin sistemli bir dizge oluşu, öğretilmesi için bir sebep oluşturduğu gibi, yine Onan'ın da ifade ettiği gibi, öğretim sürecinin aşamalarının belirlenmesinde de önemli bir yere sahiptir. Dil, bilgiyi kullanmaya, işlemeye yarayan kuralları bünyesinde bulundurur. Bu özellik, dil bilgisi öğretiminin amacını oluşturmaktadır. Dil, bilgiyi işleme sürecinin en önemli unsuru olup, dil öğretimi de bilgiyi işleme sürecini kusursuz hale getirme amacı taşır.

Yazılı Anlatım: Dil kavramını “konuşma dili, yazı dili“ şeklinde temelde ikiye ayırarak incelememizin mutlaka bir sebebi vardır. Konuşma o anki duygu ve düşüncelerimizin dile dökülmesi iken; yazı dilinde daha fazla düşünme, düşünceleri sistemli ve düzenli bir şekilde kağıda dökme eğilimi vardır.“Kendine özgü nitelikleri bir yana bırakılacak olursa konuşma dilinin yazıya geçirilmiş hali” (Aksan, 1998:86) şeklinde tanımlanır.“Yazılı anlatım, bir fikrin, duygunun, düşüncenin ve görüşün ya da bir olayın en anlamlı ve çekici yanlarını, yönlerini yazı yoluyla ifade etmektir” (Bülbül, 2000:2).

“Yazmak; duyduklarımızı, düşündüklerimizi, tasarladıklarımızı, görüp yaşadıklarımızı yazı ile anlatmaktır. Konuşma gibi, başkalarıyla iletişim kurmanın, kendimizi anlatmanın bir yoludur” (Sever, 2000: 22). Konuşmada karşımızda belki bir kişi belki bir grup insan vardır. Ancak zaman ve mekan açısından sesimizi duyurabileceğimiz kadarı ile sınırlıdır. Yazma çağımızla iletişim kurarken geleceğe de duygu ve düşüncelerimizi aktarabilmenin en kolay yoludur.

“Her türlü olay, düşünce, durum ve duyguları, dili en güzel şekilde kullanarak, belli bir plan dâhilinde başkalarına ve yarınlara ulaştırarak kalıcılığını sağlamaya imkan veren araca, yazılı anlatım denir” (Aktaş ve Gündüz,2001:57).

“Konuşmadan ayrı beceriler de gerektiren yazma; düşünceyi, duyguyu, olayı yazı ile anlatmadır”(Demirel, 2002:110).

Fiil: Büyük Türkçe sözlükte fiil kavramı şu şekilde yer almaktadır: “ a. 1. İş, davranış. 2. db. Olumlu veya olumsuz olarak çekimli durumda zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime, eylem.”

“Fiiller hareketleri karşılayan kelimelerdir... Hareketler ise nesnelere zaman ve mekân içindeki yer değiştirmeleri, oluşları, kılışları, duruşları; hülâsa her türlü faaliyetleridir.” (Ergin, 2004: 280- 281)

Banguoğlu ise fiili şöyle açıklar: “Bir kılış, bir durum veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni anlatan kelimeye fiil adını veririz.” (2007: 408)

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM ve ARAÇLARI

2.1. ARAŞTIRMANIN EVRENİ ve ÖRNEKLEMİ

Bu araştırmanın evrenini, Afyonkarahisar ilinde 2011-2012 öğretim yılında öğrenim gören Ortaokul 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmada, evrene giren bütün öğrencilerin araştırma kapsamına alınması mümkün olmadığından, örneklem alma yoluna başvurulmuştur. Araştırma 60 öğrenci ile sınırlı tutulmuştur.

2.2. ARAŞTIRMA MODELİ

Türkçe Öğretim Programının 2006 yılı baskısına göre belirlenen kurallar çerçevesinde Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımda fiilleri çatı, çekim ve

yapı özelliklerine uygun bir biçimde uygulayabilme düzeylerini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, betimsel bir nitelik taşımaktadır. Araştırmanın yöntemi, olayları ve olguları doğal koşulları içinde incelemeyi amaçlayan “alan araştırması” yöntemidir. Bu çalışmada, “Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılacağından” (Karasar, 2009:77) araştırmada “tarama modeli” kullanılmıştır. Araştırmada; herhangi bir şekilde değiştirme, müdahale etme, etkileme çabası gösterilmeksizin bilmek istenen durum, gözlenip belirlenmiştir.

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmada öğrencilere bir eğitim ve öğretim yılı boyunca uygulanan yazılı anlatım çalışmaları değerlendirilerek elde edilen veriler sayısal ifadelere dönüştürülüp yorumlanmıştır. Öğrencilerden yazı türü olarak hikaye, mektup, deneme ve tiyatro yazmaları istenmiştir.

2.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ ve YORUMLANMASI

Araştırma sonucunda elde edilen sayısal verilerden yola çıkılarak tablolar düzenlenmiş daha sonra bu tablolar yorumlanarak toplam ve yüzde hesaplamaları yapıp çıkarımlar elde edilmiştir.

I. BÖLÜM

FİİLLERİN ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ GENEL UYGULAMALAR

1. FİİL ve FİİL KAVRAMI ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Dil bilgisi kaynaklarında, Türkçedeki fiillerin tanımı ve özellikleri hususunda bazı ortak noktalar olabildiği gibi, değişik yaklaşımlar da vardır.

“Şimdiye kadar gördüğümüz kelimeler, ya canlı veya cansız varlıkların adları, ya varlıkları niteleyen veya belirten adlar, ya da cümlelerde bütün bu adların elçileri olan kelimelerdi. O kelimeler addırlar, hareket anlatmazlar. Oysaki dilde, bir de, varlıkların yardımını isteyen, onların yardımıyla hareket, oluş, kılış –kısaca eylem – anlatan kelimeler de vardır ki bunlara fiil diyoruz.”(Ediskun, 1963:70)

Bir “tam eylem”de şu beş anlamın kaynaşmış olduğunu dile getirir:

- 1)Edim
- 2)Zaman
- 3)Kip
- 4)Kişi
- 5)Çatı (Gencan, 2001: 301)

Zeynep Korkmaz (2003: 527) fiillerin iş ve hareket bildiren sözcükler olduğunu, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirdiğini anlatır.

Mehmet Hengirmen ise eylemlerle ilgili şunları ifade etmektedir:

“Sözcük türleri içerisinde en önemli öge eylemlerdir. Çünkü eylemler, tanımlardan da anlaşılacağı gibi varlıkların yaptıkları işleri, oluşları, hareketleri ve içinde buldukları durumları bildirirken, kişi, zaman ve yargı kavramları verir.”(1999: 169)

Ayrıca fiiller için:

“Gerçek veya itibari varlıklarla nitelikleri belirtmek şartıyla bir eylemin zaman içinde vuku bulup bulmamasıyla ilgili haber yahut dileği veya gerçek ve itibari varlıklarla nitelikler hakkında verilen hükmü ifade eden kelimeler fiil adını alır.” demektedir. (Bilgegil, 1964: 260)

Fiiller tek başına kullanılamaz. Türkçede fiiller çekimsiz olarak da anlam taşır, ancak çekimsiz olarak kullanılamaz. Çünkü fiiller; bildirdikleri eylemin, oluşun, kılışın veya hareketin belli bir zamana ya da dilek anlamına bağlı olarak kip ve kişi ekleri kullanılmaksızın cümlede yer almaz.

1.1. YAPISI BAKIMINDAN FİİLLER

Fiiller, yapı bakımından Şu dört bölüme ayrılır:

- * Basit fiiller
- * Türemiş fiiller
- * Birleşik fiiller
- * bek biÇimindeki fiiller (fiil bekleri)

Haydar Ediskun, Sezai Güneş, Zeynep Korkmaz fiil öbeklerini “birleşik fiil” baŐlıŐı altında incelemiş ve örneklerini bu baŐlıkla vermiŐlerdir.

Kahraman (2009: 122) ise "fiilde yapı" konusunda diŐer dilbilimcilerden farklı olarak fiil öbeklerinin, birleşik fiil sayılmasını doŐru bulmamaktadır. Ona göre “birleşik fiil” ile “fiil beŐi”; tek anlam bildirme, tek görev yapma yönleriyle birbirine benzemektedir. Onları birbirinden ayıran, “birleşik yazım” ve “ayrı yazım” dır. Birleşik yazılanlara “birleşik fiil”, ayrı yazılanlara “fiil beŐi” adını vermek en tutarlı yaklaŐımdır. Tüm sözcük türlerinin yapı bakımından eŐitleri, bu yaklaşımla belirlenmelidir. Çünkü birleşik sözcükler de, sözcük öbekleri de anlatım içinde, tek anlam bildirmekte ve tek görev yapmaktadır.

Tahsin BanguoŐlu (2007: 488), bizim “fiil öbekleri” baŐlıŐı altında incelediŐimiz konuyu ise "karmaŐık fiiller" baŐlıŐıkları altında incelemiştir. Bunun dışında incelediŐimiz eser ve yazarlardan "fiil öbekleri" olarak isimlendirdiŐimiz kavramları ayrıca ele alan olmamıştır.

1.1.1. Basit Fiiller

HiÇbir yapım ekiyle türetilmemiŐ, daha küçük anlamlı parçalara ayrılamayan, kök biÇimindeki fiillerdir. Türkçenin fiil kökleri, genellikle tek hecelidir. Gencan (2001: 331) yalın fiilleri, “yalın eylemler” olarak adlandırıp: “Bir eylemin yalın olup olmadıŐı Şöyle denenir: Sonundaki ekler, takılar (eylemlik, kip, kişi ekleri, takıları) atılır; geriye kalan kısım, başka bir sözcükten ekle trememiŐ ve bileŐme yoluyla var olmamıŐsa köktür, yani asıl eylemdir.” Şeklinde açıklamıştır.

1.1.2. Türemiş Fiiller

İsim ya da fiil kök ve gövdelerinden yapım ekleriyle türetilmiŐ, yeni anlama sahip olan fiillerdir. Türemiş fiiller iki çeŐide ayrılır:

- a)İsimlerden ve isim görevli sözcüklerden türemiş fiiller
- b)Fiillerden türemiş fiiller

1.1.3. Birleşik Fiiller

Birden çok sözcüğün, bir eylemi ya da oluşu bildirmek üzere birleşmesinden oluşan fiillere birleşik fiil denir.

Dilcilerimiz arasında birleşik fiillerin türleri konusunda önemli görüş farklılıkları bulunmaktadır.

Sezai Güneş (2009: 229), birleşik fiilleri “deyim şeklindeki birleşik fiiller”, “hareket kavramı oluşturan birleşik fiiller”, “hareket kavramını değiştiren birleşik fiiller” olarak üçe ayırmıştır.

Ediskun (1963: 227) birleşik fiillere: “I. Gurup: İki veya daha fazla fiilden meydana gelmiş bileşik fiiller”, “ II. Gurup: Bir ortaç ile ol- yardımcı fiilinden meydana gelmiş bileşik fiiller”, III. Gurup: İsim kök veya gövdesinden bir kelime ile et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol- yardımcı fiillerinden biriyle meydana gelen bileşik fiiller”, IV. Gurup: Anlamca kaynaşmış bileşik fiiller” şeklinde yer vermiştir.

Gencan (2001: 340) birleşik fiilleri “bileşik eylemler”, “öbekleşmiş eylemler”, “yardımcı eylemlerle yapılan bileşik eylemler” olarak üçe ayırmıştır.

Birleşik fiiller ve fiil öbeklerini birbirinden ayıran en önemli özellik "birleşik yazım"dır. Birleşik fiiller bitişik yazılır ve tek bir kavramı anlatırlar. Fiil öbeklerini oluşturan sözcükler ise birbirinden ayrı yazılır.

Ancak sonu iki ünsüzle biten Arapça köklerin “et-, eyle-, ol-, olun-“ yardımcı fiilleriyle oluşturduğu “ad+çekimli yardımcı fiil“ biçimindeki fiiller de birleşik yazılmaktadır: hisset-, kaybol-... gibi. Bunların birleşik yazılma nedeni, meydana gelen ses olaylarıdır.

Birleşik fiiller temel fiilin anlamına değişik birtakım görünüş özellikleri katan bir yardımcı fiilin eklenmesi ile oluşurlar. Asıl anlam temel fiilin anlamıdır.

Birleşik fiiller üç çeşittir:

1.1.3.1. Özel Anlamlı Birleşik Fiiller

1.1.3.1.1. Tezlik Fiilleri

Bir temel fiil ile onun anlamına “kolaylık, tezlik" anlamları katan yardımcı fiillerin birleşmesinden oluşurlar. Tezlik fiillerinde “beklenmezlik, apansızlık” ya da “önemsemezlik, savsaklama” anlamları da bulunabilir.

Tezlik fiilinin örnekleri Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde de

görülmektedir.

1.1.3.1.2. Yeterlilik Fiilleri

Temel fiilin bildirdiği eyleme gücü yetme, başarma, becerme anlamları kazandıran birleşik fiillerdir. Bazı durumlarda yeterlilik fiilleri temel fiile olasılık anlamları da kazandırabilmektedir.

Yeterlilik fiilinin olumsuzunun kökeni zarf fiil eki –e'yi almış bir temel fiile bil- yardımcı fiilinin ulanmasıyla oluşmuştur. Olumsuzunun kökeni ise şöyledir: Türkçenin geçmiş dönemlerinde kullanılan, u- fiili “gücü yet-” anlamına geliyordu. Güneş'in “hareket kavramını değiştiren birleşik fiiller” olarak “yeterlilik fiilleri”, “tezlik fiilleri”, “süreklilik fiilleri”, “yaklaşma fiilleri”ni incelediğini görmekteyiz. Kahraman ise birleşik fiiller olarak sadece bu dördünü ele almaktadır. Bu fiil, zamanla zarf fiil eki -e ile kaynaşıp, olumsuzluk eki -me ile birleşerek –eme biçiminde fiil tabanlarına eklenir olmuş ve olumsuz yeterlilik fiilleri oluşmuştur.

1.1.3.1.3. Süreklilik Fiilleri

Bir temel fiille, onun anlamına “sürüp gelme, sürececek olma” anlamları katan yardımcı fiillerin birleşmesinden oluşurlar. Süreklilik fiilleri, temel fiile “dur-, gel-, git-, gör-, koy- (ko-), kal-” yardımcı fiillerinden herhangi birinin ulanmasıyla oluşurlar. Temel fiil bazen ulaç eklerinden -e” yi bazen de -ip ekini alır. -ip ekini alan süreklilik fiilleri ise birleşik fiil değil, fiil öbeği özelliği gösterirler.

1.1.3.1.4. Yaklaşma Fiilleri

-e ulaç eki almış bir temel fiilin, onun bildirdiği eylemin yapılışına “az kalma, yaklaşma” anlamları katan “yaz-“ yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşurlar. Ayrıca cümlede "az kalsın, neredeyse..." gibi zarflarla kullanımın fiile yaklaşma anlamı kattığı görülmüştür.

Yaklaşma fiillerinin olumsuz ve soru biçimleri yoktur.

1.1.3.2. Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

Ad + Çekimli Yardımcı Fiil Biçimindeki Fiil Öbekleri: Bir adla, ad görevli bir sözcük ya da sözcük öbeğinin “et-, ol-, yap-, bul-, kıl-, al-, ver-, gör-...”yardımcı fiillerinden biriyle kalıplaşmasından oluşmuş fiillerdir.

1.1.3.3. Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller

Sözlük anlamından farklı anlamlar verebilecek biçimde kalıplaşmış olarak kullanılan fiil öbekleridir: gözden düş-, taşı tarağı topla- gibi.

1.2. ÇEKİMİ BAKIMINDAN FİLLER

Ergin (2004: 281):“Fiillerin çekimli şekilleri en az dört şey ifade eder. Bu dört şeyi çekimli fiili teşkil eden üç unsur meydana getirir. Bu unsurlardan birincisi fiil kök ve gövdesidir... İkinci unsur şekil ve zaman ekidir... Üçüncü unsur ise şahıs ekidir... Şu halde bir çekimli fiilde fiil kök veya gövdesi, sonra şekil ve zaman eki, şahıs eki olmak üzere en az üç unsur vardır... Çekimli fiil bu üç unsuru ile hareket, şekil, zaman, şahıs olmak üzere dört şey ifade eder.

Kısacası, çekimli fiil şekle, zamana, şahsa bağlanmış bir hareketi karşılayan kelimedir.” açıklamasını yapmaktadır.

Kahraman (2009: 134) fiil çekimleri için: “Fiiller, tek başlarına anlamtaşdıkları halde, yalın olarak kullanılmazlar; karşıladıkları eylemleri yapan kişiye, bu eylemin yapılış zamanına ya da yapılma dileğinin niteliğine göre çeşitli biçimlere girip çekimlenerek kullanım alanına çıkarlar. Türkçede fiil çekimi, fiillerin sonlarına ulanan eklerle yapılır. Bunlar, kip ekleri, kişi ekleri ve soru ekidir.” demektedir.

Bu tanımlamalardan sonra “çekimli fiil” için bir fiile, en az bir kip ve bir kişi ekinin eklenmesiyle oluşan kullanım biçimidir, diyebiliriz. Soru ekinin de, bunların yanında fiil çekim eki olarak kullanılabildiğini ekleyebiliriz.

1.2.1. FİLDE ZAMAN VE KİP KAVRAMLARI

Kip ve zaman kavramı incelediğimiz kaynakların bazılarında ayrı, bazılarında ise birlikte ele alınmaktadır.

Kipler konusunda Tahsin Banguoğlu (2007:442) farklı bir adlandırma yöntemi kullanmıştır. Bizim “bildirme kipleri” olarak incelediğimiz kiplere “asıl zaman kipleri”, “dilek kipleri” olarak incelediğimiz kiplere “uyarı kipleri” demektedir. Ayrıca niçin kiplerin bazılarında zaman kelimesini kullandığı, bazılarında da kullanmadığı anlaşılamamaktadır: dolaylı geçmiş kipleri, geniş zaman kipleri, şimdiki zaman kipleri, gelecek kipleri gibi...

Korkmaz (2003: 570) ise “Fiilde Zaman” ı şöyle açıklar: “Fiilde zaman, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın, başı ve sonu belli olmayan zaman çizgisinin neresinde gerçekleştiğini bildiren bir gramer kategorisidir.”

A. Dilaçar (1989: 196) kip için:

“...fiilin gösterdiği süreç“in hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam.”demektedir.

İncelediğimiz öteki kaynaklarda değişik bir bilgiye rastlanmamıştır.

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi “Fiillerde Zaman” kavramı, yalnızca eylemin içinde gerçekleşebildiği beş tane zaman kavramını kapsamakta; “kip” kavramı ise zaman, dilek ve kişi kavramlarının üçünü birden içermektedir. “Kip” kavramı, fiillere ulanan eklerle kazandırılır.

Türkçede, fiil çekimlerini iki bölüme inceledik:

1.2.2. BASİT ÇEKİMLİ FİİLLER

Fiillerin anlattıkları eylemlerin yapıldığı, yapılmakta olduğu ya da yapılacağı zamanları bildiren kiplere bildirme kipleri denir. Zamana bağlanmadan yapılması tasarlanan, istenen hareketleri, oluşları bildiren kiplere ise dilek (tasarlama) kipleri denir.

Bildirme kipleri “zaman” kavramını içeren ve zaman adlarıyla anılan kiplerdir. Dilek kipleri ise zamana bağlı değildir. Her iki kipi de basit çekimli fiiller başlığı adı altında inceledik.

1.2.2.1. Görülen (Belirli) Geçmiş Zaman

Bu kipin eki "-di"dir.

“Görülen geçmiş zamanda çekimlenmiş fiiller, geçmiş zamanda yapılmış olan, konuşanın yapılışını gördüğü, buna tanık olduğu ve yapıldığı kesin olarak bilinen eylemleri karşılar.”(Kahraman, 2009: 138).

Gencan (2001: 304) bu zamana “kesin geçmiş zaman kipi”, Banguoğlu (2007: 458) ise “belirli, salt geçmiş kipi” demiştir.

1.2.2.2. Öğrenilen (Belirsiz) Geçmiş Zaman

Bu kipin eki -miş' tir.

Banguoğlu (2007: 460) “dolaylı geçmişin bildirme kipi” olarak adlandırdığı bu kipi: “...kişinin başkasından duyduğu, sonradan gördüğü veya farkında olmadan işlediği bir kılışın ifadesine yarar.” şeklinde açıklamıştır.

Gencan (2001: 305) ise “sanılı geçmiş” olarak adlandırmaktadır.

Muharrem Ergin (2004: 300) de bu kip için “öğrenilen geçmiş zaman” terimini kullanmaktadır.

1.2.2.3. Şimdiki Zaman

Bu kipin eki -i(yor)'dur. Bu ek diğerlerinden farklı olarak ünlü uyumlarına uğramaz. Bunun nedeni ise Ergin'in (2004: 296) açıkladığı gibi ekin kökeninin “yori-” fiilinden gelmesi olmalıdır.

“-mekte ve -mede” birleşik ekleri de “-yor” ekinin yanında şimdiki zaman ekleri olarak kullanılmaktadır. Hatta bunlar “-yor” ekine göre daha kesin şimdiki zaman bildirmektedirler.

1.2.2.4. Gelecek Zaman

Gelecek zaman kipinin eki “-ecek”tir.

Bu ekin kökeninin, Uygurcada kullanılan “-gey” eki olduğu dillercilerce vurgulanmaktadır. Türkçenin tarihsel süreci içerisinde başka gelecek zaman ekleri de kullanılmıştır.

1.2.2.5. Geniş Zaman

Geniş zaman kipinin eki “-r”dir.

Kahraman (2009: 140) “Bu ek, ulandığı fiillerin bildirdikleri eylemlerin geniş zamanda yapıldığını ya da yapılacağını belirtir. Geniş zaman kipinde çekimlenmiş fiillerde, diğer bildirme kiplerinde çekimlenmiş fiillerdeki kadar kesin bir “yapılma” anlamı bulunmaz.” demektedir.

Gencan (2004: 328-329), geniş zaman kipinde olumsuzlukla ilgili: “Bütün eylemlerde olumsuzluk yüzünden kip eklerinde hiçbir değişiklik olmaz. Yalnız geniş zaman kiplerinde kip eki değişir... Kip eki -r'nin üçüncü, ikinci kişilerde -z'ye döndüğü, birinci kişilerde büsbütün düştüğü görülmektedir.” bilgisini vermektedir.

1.2.2.6. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipinin eki "-meli"dir. Bir eylemin yapılmasının gerekli olduğunu bildirir.

1.2.2.7. İstek Kipi

İstek kipinin eki"-e"dir.

Bu kipin 1. kişi çekimleri yeteri kadar kullanılır. 2. ve 3. kişi çekimleri ise pek kullanılmamaktadır.

1.2.2.8. Şart Kipi

Bu kipin eki "-se"dir.

Bu ekle çekimlenen fiiller, kullanıldıkları cümlenin temel yüklemine bir şarta bağlarlar. Yüklem yapılmaması, dilek-şart kipiyle çekimlenen fiilin bildirdiği eylemin yapılmasına bağlıdır.

1.2.2.9. Emir Kipi

Bu kipte, eylemin yapılması dileği; emretme, buyurma biçiminde ortaya çıkar. Bu kipin ekleri, hem kip hem de kişi eki görevini birlikte yapmaktadır. Emir kipinde 1. tekil kişinin eki ve çekimi yoktur. Çünkü, birinci tekil kişi kendi kendine emir veremez. 2. tekil kişinin emir kipi çekimi ise eksiz yapılır: bekle, ver... gibi. 3. tekil kişi çekimi "-sin" ekiyle yapılır: beklesin, versin... gibi. 1. çoğul kişi çekimi "-elim" ekiyle yapılır: bekleyelim, verelim... gibi. 2. çoğul kişi çekimi "-in ya da -iniz" eklerinden biriyle yapılır: bekleyiniz, veriniz... gibi. 3. çoğul kişi çekimi "-sinler" ekiyle yapılır: beklesinler, versinler... gibi.

1.2.3. Birleşik Çekimli Fiiller

Çekimli bir fiilin ardı sıra gelen" -dı, -mış, -sa" almış ek-fiilden oluşan yapılar, araştırmacılar tarafından birleşik çekim, birleşik kip, birleşik zaman, mürekkep sıyga, fiil birleşigi gibi adlarla karşılanmaktadır. Araştırmacıların bu yapılar verdikleri adlar ve dil bilgisi bakımından birleşiklerin oluşum biçimlerine getirdikleri açıklamalar şu başlıklarda toplanabilir:

Topaloğlu (1989, 44), Hengirmen (1999, 78) ve Vardar (2002, 44) terim sözlüklerinde, birleşik/bileşik zaman terimini kullanmışlardır.

Hengirmen (1999, 78) “yalın zamanlı eylemlerle ek- eylemin birleşerek oluşturduğu zaman” açıklamasını vermiştir.

Topaloğlu (1989, 44) yapıyı “basit zamanlı çekimli bir fiilden sonra cevher fiilinin –di, -miş, -se biçimlerinden birinin getirilmesiyle oluşturulan zaman” biçiminde tanımlamıştır.

Vardar (2002, 44) “yardımcı eylem ya da Türkçede olduğu gibi, ekeylemlerle oluşturulan zaman” açıklamasını vermiştir.

Söz konusu yapılara birleşik zamanlı kip adını veren Korkmaz (2003, 48), bu birleşikler için “bildirme ve tasarlama kiplerinin 3. şahıs teklik çekimi üzerine i- ek-fiilinin hikâye, rivayet ve şart kiplerinin eklenmesiyle oluşan kipler” açıklaması yapmıştır.

Birleşik çekimli yapılar dil bilgisi kitaplarında şu başlık ve açıklamalarla yer almıştır:

Türk Dilbilgisi'nde birleşik zamanlı fiiller olarak karşılanan yapılar, “bildirme ve dilek kiplerinin, genellikle, III. Tekil kişilerine ek-fiillerin -di'li geçmiş, -miş'li geçmiş, şart ekleri ulanarak oluşan fiillerdir” tanımıyla yer almıştır (Ediskun 2005, 195).

Banguoğlu (2000, 443), söz konusu yapılarda bir birleşik fiile gelen iki zaman ekinin mevcut olduğunu dile getirmiştir. Birleşimin oluşum şeklini “Gidiyordu.” örneğiyle ele almış ve yapı hakkında “ikinci ek şimdiki zaman fiilini geçmişte bir plana aktarmış ve artık tarz eki olmuştur” açıklamasını yapmıştır.

Ergin (2000, 320), iki çekimli fiilin bir araya gelmesiyle oluşmuş yapılara birleşik çekim adını vermiştir. Ergin (2000, 321), ek-fiilde ekleşme varsa fiil birleşik çekimi, yoksa birleşik fiil çekimi terimini kullanmıştır.

Bütün bu araştırma ve tanımlardan yola çıkarak biz de şu sonuca ulaştık. Bir kip ekiyle çekimlenmiş fiilin, bu haliyle ek fiil ile çekimlenmesine birleşik çekim denir. Bu yapılaş özelliği ile birleşik çekimi yapılan fiiller iki tane kip eki almış olurlar. Fiillerin birleşik çekimlerini hikâye birleşik çekimi, rivayet birleşik çekimi, şart birleşik çekimi olarak inceledik.

1.2.3.1. HİKÂYE BİRLEŞİK ÇEKİMİ

İki ayrı kip eki alarak oluşan fiil çekimidir. “Emir kipi” dışında diğer basit zamanlı fiillerin hepsi ile çekimlenebilirler. Diğer sekiz kipte çekimlenen fiiller bu çekimle birleşebilirler. Bu çekimin "Hikâye Birleşik Çekimi" olarak adlandırılmasının

sebebi fiillere ulanan ikinci kip ekinin ek fiilin görülen(belirli) geçmiş zaman kipi "-di/ idi" olmasıdır. Emir kipi dışındaki diğer sekiz hikaye birleşik çekimi şöyledir:

1.2.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

bugün *yapar-dı-m, yapar-dı-n, yapar-dı, gezer-di-k, gezer-di-niz, gezerler-di* şeklindedir. Menfi şeklinde de çekim aynıdır: *bilmez-di-m, tutmazlar-dı* gibi. Görülüyor ki yalnız çokluk üçüncü şahısta şahıs eki asıl fiilden sonra gelmektedir.Bu eskiden beri böyle olmakla beraber bilhassa ağızlarda *ağlar-dı-lar, çekmezdi-ler* gibi kullanışlar da görülür.

1.2.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

bugün *biliyor-du-m, biliyor-du-n, biliyor-du, bilmiyor-du-k, bilmiyor-du-nuz, bilmiyorlar-dı* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahsın bilhassa ağızlarda *oturuyor-du-lar, veriyor-du-lar* şeklinde kullanıldığı da görülür.

1.2.3.1.3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

bugün *açtı-ydı-m, açtı-ydı-n, açtı-y-dı, görmedi-y-di-k, görmedi-y-di-niz, görmedi-y-di-ler* şeklindedir. Görülüyor ki sonu vokalle biten ekten sonra gelince isim fiili tam olarak ekleşmemekte ve *i-* kökü düştüğü halde iki fiil arasındaki yardımcı ses (*dedi-y-idim* gibi şekillerdeki *y*) saklanmaktadır. Bu kipin aynı zamanda *açtı-m-dı, aç-tı-n-dı, açtı-y-dı, açtı-k-tı, açtı-nız-dı, açtı-lar-dı* şekli de kullanılmaktadır. Görülen geçmiş zamanın Hikâyesi eskiden bu şekilde yapılırdı. Yani şahıs eklerini asıl fiil alır, arkasından gelen yardımcı fiil şahıssız olarak *idi* şeklinde bulunurdu: Eski Anadolu Türkçesindeki *vardum idi, andum idi, uzatdum idi, düştün idi, iştdük idi, ağlaşdılar idi* misallerinde olduğu gibi. Görülen geçmiş zaman çekiminin sonuna *idi* getirmek suretiyle yapılan bu şekilde her halde görülen geçmiş zaman kipinin daima çekimli fiil hüviyetinde bulunması, görülen geçmiş zaman ekinin partisip eki olarak kullanılmağa elverişli olmaması rol oynamıştır. İşte bu eski şekil zamanımıza kadar sürüp gelmiştir. Bu arada son zamanlarda bu birleşik çekim de diğer birleşik çekimlere uydurulmuş, böylece yardımcı fiili çekilen bugünkü şekil ortaya çıkmıştır. Fakat bu yeni şeklin yanında, dediğimiz gibi, eski şekil de yaşamaktadır.

1.2.3.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

bugün *yapmış-tı-m, yapmış-tı-n, yapmış-tı, içme-miş-ti-k, içmemiş-ti-niz, içmemiş-ler-di* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahsın bilhassa ağızlarda *içmişti-ler* şekli de vardır.

1.2.3.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi

bugün *atacak-tı-m, atacak-tı-n, atacak-tı, sevmeyecek-ti-k, sevmeyecek-ti-niz, sevmeyecek-ler-di* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahsın bilhassa ağızlarda *sevecek-ti-ler* şekli de vardır.

1.2.3.1.6. Şart Şeklinin Hikâyesi

bugün *olsa-y-dı-m, olsa-y-dı-n, olsa-y-dı, verse-y-di-k, verse-y-di-niz, verse-y-di-ler(verseler-di)* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahsın her iki şekli de aynı derecede kullanılmaktadır.İstek Hikâyesinin de bazen şart Hikâyesi manasını taşıdığını burada kaydetmeliyiz.

1.2.3.1.7. İstek Şeklinin Hikâyesi

bugün *tuta-y-dı-m, tuta-y-dı-n, tuta-y-dı, bile-y-di-k, bile-y-di-niz, bile-y-di-ler* şeklindedir. Fakat istek Hikâyesi diğer birleşik çekimler kadar kullanılmamakta , bunun yerine çok defa şartın Hikâyesi kullanılmaktadır. Burada tabii, şart ekinin istek, temenni fonksiyonundan faydalanılmaktadır. Buna karşılık istek Hikâyesinin de bazen şart Hikâyesi manası ile kullanıldığını belirtmeliyiz.

1.2.3.1.8. Gereklilik Şeklinin Hikâyesi

bugün *yapmalı-y-dı-m, yapmalı-y-dı-n, yapmalı-y-dı, gitmeli-y-di-k, gitmeli-y-di-niz, gitmeli-y-di-ler (gitmeli-ler-di)* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahısta daha çok birinci şekil kullanılmakla beraber ikinci şekil de işlek bulunmaktadır. (Ergin, 2004:323)

1.2.3.2. RİVAYET BİRLEŞİK ÇEKİMİ

İki ayrı kip eki alarak oluşan fiil çekimidir. “Görülen geçmiş zaman kipi” ve “Emir kipi” dışında yedi kipte çekimlenebilirler. Bu çekimin "Rivayet Birleşik Çekimi" adını almasının sebebi de fiillere ulanan ikinci kip ekinin ek fiilin öğrenilen (belirsiz) geçmiş zaman kipi "-miş/imiş" olmasıdır.

1.2.3.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

yapar-mış-ım, acır-mış-sın, olur-muş, gider-miş-iz, götürür-müş-sünüz, bilirler-miş şeklindedir. Çokluk üçüncü şahsın nadir olarak ağızlarda *bilir-miş-ler* şekli de vardır.

1.2.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti

bugün *duymuyor-muş-um, duymuyor-muş-sun, duymuyor-muş, geziyor-muş-uz, geziyor-muş-sunuz, geziyorlar-muş* şeklindedir.Çokluk üçüncü şahsın nadir olarak, bilhassa ağızlarda *geziyor-muş-lar* şekli de görülebilir.

1.2.3.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

bugün normal olarak *tutmuş-muş-um, tutmuş-muş-sun, tutmuş-muş, gelmiş-miş-iz, gelmiş-miş-siniz, gelmişler-miş* şeklindedir. Fakat *-muş, -miş* ekinin arka arkaya söylenmesi kulağa hoş gelmediği için bu çekimde *i-* fiilibugün bile çok defa ekleşmeden kullanılır: *tutmuş imiş, yapmış imişiz*

misallerinde olduğu gibi. Birçok defa da cümle tertibi değiştirilerek bu çekimin kullanılmasından kaçınılmaktadır.

1.2.3.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti

bugün *susacak-mış-ım, susacak-mış-sın, susacak-mış, diyecek -miş-iz, diyecek-miş-siniz, diyecek-ler-miş* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahsın *diyecek-miş-ler* şekli de görülebilir.

1.2.3.2.5. Şart Şeklinin Rivayeti

bugün *bulunsa-y-mış-ım, bulunsa-y-mış-sın, bulunsa-y-mış, bilse-y-miş-iz, bilse-y-miş-siniz, bilseler-miş* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahısta *bilse-y-miş-ler* şekli de kullanılmaktadır. Bu çekimde bugün birçok defa *i-* kökü muhafaza edilir: *olsa imişim* misalinde olduğu gibi. Şartın rivayeti manasına bazen de istek rivayetinin kullanıldığı görülür.

1.2.3.2.6. İstek Şeklinin Rivayeti

bugün *baka-y-mış-ım, baka-y-mış-sın, baka-y-mış, gide-y-miş-iz, gide-y-miş-siniz, gide-y-miş-ler* şeklindedir. İstek rivayeti ifadesi için bazen de şart rivayeti kullanılır.

1.2.3.2.7. Gereklilik Şeklinin Rivayeti

bugün *yazmalı-y-mış-ım, yazmalı-y-mış-sın, yazmalı-y-mış, çekmeli-y-miş-iz, çekmeli-y-miş-siniz, çekmeli-y-miş-ler* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahıs *çekmeli-ler-miş* şeklinde de kullanılır. (Ergin, 2004:325)

1.2.3.3. ŞART BİRLEŞİK ÇEKİMİ

Bildirme kipinin eklerini almış olan fiiller ile dilek kiplerinden gereklilik kipinde çekimlenmiş bazı fiiller, bu çekimde birleşebilirler. Ayrıca ek fiille çekimlenmiş olan adlar, koşul birleşik çekimine girebilir. Ancak bu adlar, ikinci bir koşul eki almazlar. Emir kipinin, istek kipinin şartı yoktur.

1.2.3.3.1. Geniş Zamanın Şartı

bugün *çalışır-sa-m, çalışır-sa-n, çalışır-sa, güler-se-k, vermez-se-niz, vermez-ler-se* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahısta *vermez-se-ler* şekli de görülebilir.

1.2.3.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı

bugün *satıyor-sa-m, satıyor-sa-n, satıyor-sa, içiyor-sa-k, içiyor-sa-nız, içiyor-lar-sa* şeklindedir.

1.2.3.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

bugün *sordu-y-sa-m*, *sordu-y-sa-n*, *sordu-y-sa*, *verdi-y-se-k*, *verdi-y-se-niz*, *verdi-ler-se* şeklindedir, çokluk üçüncü şahsın *verdi-y-se-ler* şekli de kullanılmaktadır. Görülen geçmiş zamanın Hikâyesinde olduğu gibi bu çekimde de büyük bir değişiklik olmuştur.

1.2.3.3.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

bugün *okumuş-sa-m*, *okumuş-sa-n*, *okumuş-sa*, *geçmiş-se-k*, *geçmiş-se-niz*, *geçmiş-ler-se* şeklindedir. Çokluk üçüncü şahısta *geçmiş-se-ler* şekli de görülebilir.

1.2.3.3.5. Gelecek Zamanın Şartı

bugün *yapacak-sa-m*, *yapacak-sa-n*, *yapacak-sa*, *gidecek-se-k*, *gidecek-se-niz*, *gidecek-ler-se* şeklindedir.

1.2.3.3.6. Gereklilik Şeklinin Şartı

Çok nadir kullanılır. Bugün *çalışmalı-y-sa-m*, *çalışmalı-y-sa-n*, *çalışmalı-y-sa*, *gitmeli-y-se-k*, *gitmeli-y-se-niz*, *gitmeli-ler-se* şeklindedir. Fakat dediğimiz gibi bu şekil çok nadir kullanılmakta ve gereklilik şartı *gitmeliysem* yerine *gitmem lazımsa* gibi şekillerle karşılanmaktadır.(Ergin, 2004:326)

1.3. ÇATISI BAKIMINDAN FİLLER

İncelediğimiz eserlerin yazarları fiilde çatı konusu, farklı bakış açıları ile ele almışlardır. Çatı konusu bu kaynakların kimisinde nesnesine göre ve öznesine göre ayrı ayrı değerlendirilirken, kimilerindeyse bir bütün olarak incelenmiştir. Ayrıca, kaç çeşit fiil çatısının bulunduğu konusunda da dilciler arasında bir fikir birliği bulunmadığını görülmektedir.

Muharrem Ergin (2004: 436) “Türk Dil Bilgisi” kitabında fiilin çatı özelliklerinden ayrıntılı olarak bahsetmemiş, yalnızca geçişli ve geçişsiz fiiller hakkında bilgi vermiş; “dönüslü/ dönüslüz, aktif/pasif, meçhul, ortaklaşmalı, faktitif” gibi çeşitlerin ise sadece ismini söylemiştir.

Tahsin Banguoğlu (2007: 411) “Türkçe’nin Grameri” adlı eserinde fiil çatısını: “Fiil tabanının fiil çekiminden önce aldığı değişik şekillerden her birine *görünüş* (aspect) diyoruz. Türkçede fiilin aldığı görünüşler çeşitlidir ve özel eklerle sağlanır. Fiil tabanının bu türlü çeşitlenmesine *fiilin çatısı* adını veririz.” şeklinde tanımlayarak, fiilde çatı konusunu “yalın görünüş, olumsuz görünüş, edilen görünüşü, dönüslü görünüş, karşılıklı görünüş, ettiren görünüşü” başlıkları altında incelemiştir.

Zeynep Korkmaz (2003: 538) fiilleri fiil- nesne bağlantısı açısından “geçişli

çatı” ve “geçişsiz çatı”; "fiil- özne bağlantısı açısından"

1. Etken Çatı (Yalın Çatı),
2. Edilgen Çatı,
3. Meçhul Çatı (Öznesiz Çatı),
4. Dönüştü Çatı,
5. İşteş Çatı,
6. Ettirgen çatı türlerine ayırmıştır.

Sezai Güneş (2009: 235) “Fiiller, hareketin gerçekleşme tarzına bağlı olarak farklı şekillere girerler. İşi yapan varlığın (yüklenenin) veya yapılan varlığın (nesnenin) konumuna göre meydana gelen bu şekil değişikliklerinin her birine çatı denir.” tanımını yaptıktan sonra geçişli/ geçişsiz fiiller, etken/ edilgen fiiller, ettirgen, oldurgan ve işteş fiiller olarak fiilde çatının türlerini adlandırmış; öznesine ve nesnesine göre ayrı ayrı çatı incelemesine girmemiştir.

Tahir Nejat Gencan (2001: 360) çatıyı “ Eylemlerin nesnelere, öznelerine göre olan özelliklerine ÇATI denir.” şeklinde kısaca tanımlayarak; nesnesine göre eylem çatısını “geçişli, geçişsiz”; öznesine göre eylem çatısını da “etken, edilgen, dönüştü, işteş” başlıkları altında incelemiştir.

Haydar Ediskun'un (1963: 219) çatı tanımını da dikkate değerdir: “Bir fiilin belli bir yapıcı veya belli bir etkilenici isteyip istemediği, yapıcı ile etkileniciyi kendinde birleştirip birleştirmede, kendi hareketinin birden fazla yapıcı tarafından meydana getirilip getirilmediği o fiilin kök veya gövdesinden anlaşılabilir. İşte kök veya gövdelerinin gösterdikleri bu özelliklere fiil çatısı adı verilir.” Bu tanımdan sonra fiil çatılarını nesne ve öznelerine göre ayrı ayrı değerlendirmeyip, Gencan gibi, geçişli, geçişsiz, etken, edilgen, dönüştü ve işteş çatılı fiiller olarak incelemiştir.

Dilcilerimizin hemen hemen hepsinin çatı türlerini farklı şekillerde ele aldığı görülmektedir. Yukarıdaki alıntı ve açıklamalardan sonra, “çatı” terimini şöyle tanımlamak uygun olacaktır:

Fiillerin yüklem olduğu cümlelerde nesneyle ve özneye ilişkilerini belirleyen ve onlara getirilen çeşitli eklerle sağlanan anlam özelliklerine çatı denir.

Sonuç olarak; fiilde çatıyı incelerken, nesne ve özne ile ilişkilerinin ayrı ayrı dikkate alınmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir.

1.3.1. ÖZNESİNE GÖRE FİİLLER

1.3.1.1. Etken Fiil

İncelediğimiz dil bilgisi sözlüklerinde “etkenlik” şu şekillerde tanımlanmaktadır:

“Etken eylem: Öznesi belli olan fiil. (Hatiboğlu, 1969)

“Etken eylem: Öznesi belli olan eylem.”(Hengirmen, 1999)

“Etken fiil: Doğrudan doğruya öznenin yaptığı işi anlatan fiil.”(Topaloğlu, 1989)

“Etken eylem: Etken çatıyla kurulmuş eylem.”(Vardar, 1988)

Etkenliği eserlerini incelediğimiz dilcilerden Zeynep Korkmaz, Sezai Güneş, Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Kaya Bilgegil, öznesine göre fiil çatıları içinde ele almaktadır.

Kahraman (2009: 114) ise “etkenliği” şu şekilde tanımlamıştır: “ ‘Bildirdiği eylem’ ” gerçek bir yapıcıya, ‘bildirdiği oluş’ gerçek bir olucuya bağlanan fiillerin bu özelliklerine ‘etkenlik’ ” denir... edilgenlik eki almamış bütün fiiller etkendir.”

Kahraman (2009: 114) açıklamalarını şöyle sürdürmüştür:

“Öğretim amacıyla yazılmış dil bilgisi kitaplarının çoğunda, ‘etkenlik’ bir çatı özelliği sayılarak, ‘yapıcı’ ya da ‘olucu’ bir özneye bağlanabilen fiillere ‘etken çatılı fiiller’ denmektedir.

1.3.1.2. Edilgen Çatılı Fiiller

Ediskun (1963: 220) edilgen çatılı fiilleri: “Öznesi belli olmayan fiiller” şeklinde açıklar. Ayrıca şu bilgiyi de ekler: “Edilgen çatılı fiiller, etken çatılı fiillerden türetilen fiillerdir, yani dilimizde kök halinde edilgen çatılı fiil yoktur.”

Gencan (2001: 367) edilgen eylemi: “Özneleri, yapılan işin etkisine uğrayan eylemler edilgen çatılıdır. Etken ve edilgen çatılılar şöyle ayırt edilir: Özne işi yapıyorsa eylem etkendir: Orhan camı kırdı. Edilgen eylemlerin türeyişi: Türkçede bütün eylemler, aslında ETKEN çatılıdır. Edilgenler, etkenlerden eklerle türemiştir.” açıklamasıyla ifade eder.

“Yapıcısı- olucusu belirsiz eylem ve oluşların karşılığı olan fiillere edilgen çatılı fiil denir: kapı açıldı, Bağdat alındı... gibi.”(Kahraman, 2009: 114).

Korkmaz (2003: 546) edilgen çatılı fiiller için şu tanımı yapar:

“Etken fiillerden -(I)l-/(U)l ve -(I)n-/(U)n- ekleri ile kurulan fiiller edilgen fiillerdir. Bu fiillerin oluşturduğu çatı da, edilgen çatı’dır.”

Banguoğlu (2007: 413) “edilen görünüşü” şeklinde adlandırdığı bu çatı için: “Söz içinde kimse olan isim, fiilden etkilenme durumunda ise o fiil tabanı bir -il- eki alıp edilen görünüşüne (aspect passif) girer... Burada cümlede görülen kimseye gramerce kimse (sujet grammatical) deriz. Başkası kılıcı kimse ise mantıkça kimse (sujet logique) adını alır.” demektedir. Banguoğlu’nun adlandırmaları oldukça farklıdır.

Sezai Güneş (2009: 236) diğer dilcilerden farklı olarak edilgen çatının anlatım bakımından “belirli edilgenlik” ve “belirsiz edilgenlik” türlerinin olduğunu ifade eder. Geçişli fiillerden türetilen fiilleri “belirli edilgen”, geçişsiz fiillerden türetilen fiilleri “belirsiz edilgen” olarak tanımlar.

Kaya Bilgegil (1964: 279) “Çekimleri esnasında meydana çıkan şahıs ekleri, öznelerine değil, nesnelere delalet eden fiiller, edilgen çatılıdır. Bu nesnelere, “sözde özne” adını aldığı... bildirilmiştir.” şeklinde edilgen çatıları açıklamıştır.

Bu açıklama ve yorumlardan hareketle edilgen fiilleri şöyle tanımlayabiliriz: Yüklemi olduğu tümcelerde belirli bir kişi kavramına bağlanamayan fiillere edilgen fiil denir. Edilgen çatılı fiillerde işi yapan gerçek özne bilinmez. Geçişli tabandan edilgen yapılmış fiillerin yüklem olduğu bazı cümlelerde, yüklem bildirdiği eylemden etkilenen varlık ya da kavramın adı cümle çözümünde özne olarak gösterilir ve “sözde özne” ya da “anlatımca özne” olarak adlandırılır.

Ünsüzle biten fiiller, -ıl ekiyle edilgen yapırlar: gidil-, yazıl-... gibi. Sonunda -l ünsüzü bulunan fiiller ve ünlüyle biten fiiller ise -n ekiyle edilgen yapırlar: gelin-, salın-, gülün-, den-, özlen-... gibi.

1.3.1.2.1. Katmerli Edilgenlik

Bazı fiillere birden çok edilgenlik eki üst üste eklenebilmektedir. Böyle fiillerin öznesine göre çatisal özelliğine katmerli edilgenlik adı verilmektedir.

Gencan (2001: 371) “katmerli edilgenlik” le ilgili: “Ünlülerle biten geçişli eylemlerde edilgenlik ekinin -nil: n+il biçiminde katmerlendiği de görülür.” açıklamasını yapmıştır.

“Katmerli edilgenlik”in oluşumunu Tahir Kahraman (2009: 115) şöyle yorumlamaktadır: “-n” nin birincil görevi dönüşlü fiiller türetmek olduğu için, bu ekle

edilgenleştirilen fiillerin, -ıl ekiyle ikinci kez edilgenleştirildiği de görülmektedir: bağlanıl-, denil-... gibi. Bu uygulamaya katmerli edilgenlik adı verilebilir.”

Korkmaz (2003: 547) katmerli edilgenliği bir pekiştirme olarak açıklamış ve şöyle yorumlamıştır: “Ünlü ya da -l ünsüzü ile biten fiillere getirilen -(I)n-/(U)n- çatı ekinin dönüşlülük çatısı ile karıştırılmaması için, bazen -(I)n-/(U)n- çatı eki artıca bir de - (I)l-/(U)l- çatı eki ile pekiştirilmiştir: ara-n-/ara-n-ıl-...”

Güneş (2009: 236-237) bu durumu “ikili çatı” adlandırmasıyla şöyle açıklamıştır: “Edilgen çatıya dönüştürülecek fiil, ünlüyle veya “-l” ünsüzüyle bitiyorsa, “-l” eki yerine “-n” dönüşlülük eki kullanılır.

Bu ekler gerektiği zaman birbirinin yerine kullanıldığı için, bunlarla türeyen fiiller ikili çatı özelliğine sahiptir. İkili çatı ihtimalini zayıflatmak için, edilgenlik göreviyle kullanılan “-n” ekinden sonra -onun dönüşlülük ifadesini yok etmek amacıyla- asıl edilgenlik eki “-l” getirilir.”

Banguoğlu (2007: 414) “katmerli edilgenliğin” bir ek yığılması tehlikesini doğuracağı görüşündedir:

“Bir tek açık heceden ibaret bir iki fiil kökü edilen görünüşünde -in- ve -ıl eklerini üst üste almış olarak da görülürler. Bu sesçe bir bütünleşme eğiliminde doğmuş sayılabilir. Ancak örnekleme ile bu eğilimi istenilmek, bağlanılmak şeklinde yaymak ek yığılmasından başka bir şey olmaz.”

Bu açıklamalardan sonra “katmerli edilgenliği” şöyle açıklayabiliriz:

-n ekiyle edilgenleştirilen bir fiile, bir de -ıl ekinin getirilmesiyle oluşan iki çatı ekin üst üste kullanılması olayına “katmerli edilgenlik” denir. “Katmerli edilgenliğin” amacı -n'nin dönüşlü fiil türetme göreviyle değil, edilgen fiil türetme göreviyle kullanıldığını pekiştirmektir.

1.3.1.3. İşteş Çatılı Fiiller

Fiiller -ş eki ile işteş çatılı yapırlar: görüş-, bakış-... gibi.

Ediskun (1963: 220) “ İşin birden fazla özne tarafından karşılıklı, ortaklaşa veya birlikte yapıldığını gösteren fiiller, işteş çatılı fiillerdir.” demektedir.

Banguoğlu (2007: 416) “karşılıklı görünüş” adlandırmasıyla bu fiillerin yalnızca karşılıklı yapılan şekline değinmiş, ortaklaşa yapımı açıklamamıştır. İşteş çatının “birlikte yapılma” özelliğinin de göz önünde bulundurulması gerektiği kanısındayız.

Tahir Kahraman (2009: 117) işteş çatılı fiiller için şu tanımı yapar: “Birden çok kişi tarafından karşılıklı ya da ortaklaşa yapılan eylemleri bildiren fiillere işteş çatılı fiil denir.”

Gencan (2001: 372) işteş eylemlerin anlamını şöyle açıklamıştır:“(i)ş yapılı eylem gövdelerinde başlıca şu anlamlar vardır:

1)Birlik: İşi, oluşu, kılışı iki veya daha çok özneler birlikte yapar: Bülbüller ötüşüyor...

2)Karşılık: Eylemi iki, ikiden çok özne karşılıklı yapar: Dostlar sevişir, kucaklaşır...

3)Nitelikte eşitlik: Güneş altında yüzler esmerleşir; siyahlaşır da...”

Korkmaz (2003: 555) açıklamalarına şu bilgiyi de eklemektedir: “Dilimizde alış-, çalış-...gibi özel birer sözlük anlamı kazanmış olan fiillerde her ne kadar şekilce birer -(I)ş-/- (U)ş- eki var ise de bu ekler de işteşlik değil dönüşlülük görevindedir.”

İşteş çatılı fiiller için yapılan açıklamalar doğrultusunda şöyle bir tanım yapılabilir: Yükleme olduğu cümlelerde -ş ekini alarak, fiile karşılıklı veya ortaklaşa yapılma anlamının kazandırıldığı fiillere işteş çatılı fiiller denir.

1.3.1.4. Dönüslü Çatılı Fiiller

Ediskun'un (1963: 220) tanımı şöyledir: “Öznelerinin yaptıkları işten gene özneleri etkilenen fiiller, dönüslü çatılı fiillerdir.”

Gencan (2001: 370) “öznelerinin etkilerinin kendine döndüğü eylemler” olarak tanımladığı dönüslü fiiller için şu bilgiyi eklemektedir:

“Eylemlere dönüşlülük anlamı -(i)n ekiyle katıldığı gibi; kendisi, kendine, kendi kendini adlarıyla da katılabilir: Orhan övünüyor: Orhan kendini (kendi kendini) övüyor...”

Banguoğlu (2007: 414) dönüslü çatıyı “dönüslü görünüş” adlandırmasıyla “Söz içinde kimse olan kendisi üzerinde kılıcıysa fiil tabanı bir -in- eki alıp dönüslü görünüşe (aspect reflechi) girer. Böylece fiilin etkisi kimse üzerine dönmüş olur.” şeklinde açıklar.

Kahraman (2009: 116) ise dönüslü çatıyı şöyle açıklar: “Öznesinin üzerine dönen eylemleri- oluşları bildiren fiillere dönüslü çatılı fiil denir. Böyle fiiller, öznenin kendine ve kendi kendine yaptığı eylemleri ya da kendisini doğrudan etkileyen oluşları karşılarlar: Allı bürüneceğim/Beyaz sürüneceğim... gibi.”

Fiiller -ş eki ile de dönüslü yapılabilir. Bu durumu Kahraman (2009: 116-117) şöyle ifade etmektedir: “Fiiller, genellikle -n ekiyle dönüslü yapılırlar. Ancak kimi fiiller -il ya da -ş ekleriyle de dönüşlülük anlamı kazanabilirler... -ş ile türetilen dönüslü fiiller, çoğunlukla, öznenin kendi kendine nitelik ya da durum değiştirdiğini anlatırlar.”

Korkmaz (2003: 551) ise “Yer yer -(I)ş-/(U)ş- ekinin de dönüşlü çatı kurmakta kullanıldığı görülmektedir.” demiştir.

Dönüşlü çatılı fiilleri yukarıdaki alıntılardan da yararlanarak şöyle açıklayabiliriz: Öznenin kendi kendine yaptığı eylemleri ya da yapılan eylemin sonucunun doğrudan özneyi etkilediği eylemleri anlatmak oluşturulan fiillere dönüşlü çatılı fiiller denir.

1.3.2. NESNESİNE GÖRE FİİLLER

Gencan, nesne alıp almadıklarına göre fiilleri, geçişli eylemler ve geçişsiz eylemler biçiminde ikiye ayırmıştır. Yalnız; geçişsiz eylemler içerisinde, oldurgan eylem ve ettirgen eylem çatısını da ayrı ayrı incelemiştir.

1.3.2.1. Geçişli Fiiller

Geçişli fiiller, öznenin yaptığı işten etkilenen nesnenin var olduğu ya da fiillerin nesne alabildiği çatı türüdür. Buradaki ilişki özne ve nesne arasındadır.

Gencan (2001: 360-361), öznenin yaptığı iş başkasına geçen, yani nesne alan eylemlere geçişli eylem demiştir.

Korkmaz (2009: 542), geçişli fiillerin, anlam yapıları açısından nesne almaya elverişli olan, nesne alabilen fiiller olarak ifade etmiştir. Yapma, etme bildiren fiiller olarak da değerlendirmiştir. Korkmaz, bunların cümle içerisinde hem belirtili hem de belirtisiz nesne alabildiğini belirtmiştir.

Gencan’ın ve Korkmaz’ın ifadelerinden hareketle geçişli fiillere; “kır-, yap-, sar-, onar-, çağır-, yırt-, tut-, bul-” fiilleri örnek olarak verilebilir.

1.3.2.2. Geçişsiz Fiiller

Geçişsiz fiiller, öznenin yaptığı işten etkilenen öge nesnenin cümlede bulunmadığı, yani cümledeki fiilin nesne alamadığı fiil çatısıdır.

Gencan (2001: 361), öznesinin yaptığı iş başkasına geçmeyen, yani nesne almayan eylemlere geçişsiz eylem demiştir. Gencan, hem geçişli hem geçişsiz, yani kimi anlamlarıyla geçişli, kimi anlamlarıyla geçişsiz olan eylemlerin varlığından bahsetmiştir. Burada doğrudan doğruya fiile değil cümle içerisindeki anlamına bakılmalıdır.

Korkmaz (2009: 542), olma ve oluşma bildiren, yani nesne alamayan fiillere geçişsiz fiiller demiştir.

Gencan'ın ve Korkmaz'ın ifadelerinden hareketle geçişsiz fiillere; “küs-, düş-, uyu-, kızar-, sarar-, yatış-, otur-, dal-” fiilleri örnek olarak verilebilir.

1.3.2.3. Oldurgan Fiiller

Geçişsiz fiillerin çeşitli eklerle geçişli duruma gelmeleri sonu ortaya çıkan çatıya oldurgan çatı denir. Bu eklerin üzerine eklendiği fiil nesne alamayan durumdan nesne alan duruma geçer.

Gencan'ın (2001: 362), “Geçişsiz Eylemlerin Ekle Çatı Değiştirmesi” başlığında incelediği; geçişsiz eylemin kök ya da gövdesine uyarına göre “-t, -ir, -tir (-dir)” eklerinden birisinin gelmesiyle geçişli olduğunu belirttiği fiillerdir. Bunlara oldurgan eylemler demiştir.

Banguoğlu (2007: 418) “olduran görünüşü” adıyla açıkladığı “oldurgan fiiller” i “ettiren görüşünü” nün bir anlam çeşidi olarak açıklamaktadır.

Bilgegil (1964 280) ise, “Aslında geçişsizken, özel ekler getirilerek geçişli hale sokulmuş fiiller” şeklinde oldurgan çatıyı tanımlamıştır.

Sezai Güneş“ in (2009: 237) “oldurgan çatı” tanımı ise şöyledir: “İşi yapan değil, işin gerçekleşmesine yol açan varlık ifadesi taşıyan fiillerdeki çatıdır.”

Korkmaz (2009: 544), “acı-t-, boşal-t-, doy-ur-, çık-ar-” gibi kimi geçişli fiillere bazı gramerlerde ve terim sözlüklerinde oldurgan çatı denildiğini belirtmiştir. Oysa ona göre böyle bir terime ve sınıflandırmaya gerek yoktur. Çünkü “olma” ya da “oluş” bildiren geçişsiz fiillerin, aldıkları belirli çatı ekleri ile “yapma”, “etme” bildiren geçişli fiillerden kurulan ettirgen fiiller ve ettirgen çatı ile aynı duruma geldiklerini belirtmiştir. Bu nedenle de ettirgen fiil ve ettirgen çatı terimlerinin hem geçişli hem de geçişsiz fiillerden kurulmuş olan çatıyı karşılayacak nitelikte olduğunu belirtmiştir.

Bu alıntılardan sonra oldurgan fiilleri şöyle tanımlayabiliriz: Tabanı geçişsiz olan fiilin, çeşitli eklerle geçişli bir fiil haline dönüşmüş biçimine oldurgan fiil denir.

1.3.2.4. Ettirgen Fiiller

Gencan'ın (2001: 364-365), “Geçiş Kertelerinin (Derecelerinin) Artırılması” başlığında incelediği; geçişsiz eylemlerin eklerle geçişli olabildikleri gibi; geçişli

eylemlerin de bu eklerle ikinci, üçüncü dereceden geçişli olabildiklerini ifade ettiği fiillerdir. Bu fiillere ettirgen eylemler demiştir. Yani oldurgan fiiller olarak ifade ettiği fiillerin geçişlilik eklerini tekrar almasıyla oluşan fiillerdir.

Ettirgen çatılı fiillerde geçişsiz fiillerin çeşitli ekler alarak geçişli olmaları söz konusudur ve bu nedenle daha önce de belirtildiği gibi oldurgan fiilleri de kapsarlar. Bu fiilde, fiilin bildirdiği işi başkasına yaptırma, ettirme anlamı söz konusudur. Gencan, yapma etme bildiren bu fiillerin aldığı ekler yoluyla geçişlilik derecelerinin arttığından bahsetmiştir.

Korkmaz (2003: 555) ettirgen çatıyla ilgili şu bilgileri verir:

“Ettirgen çatı, yapma, etme bildiren geçişli fiiller ile olma bildiren geçişsiz fiilleri; yapma, yaptırma ve ettirme bildiren geçişli fiillere çeviren bir çatı türüdür.

Başlıca ekleri -DIr-/-DUr-, -(I)t- /-(U)t-, -(I)r- /-(U)r-, Ar-, -DAr-, -(I)z- /-(U)z-‘dur.” Ettirgen çatılı fiiller, çeşitli eklerle bildirdiği eylemin yapıcılarını çoğaltan fiillerdir. Yani fiil tabanının bildirdiği eylemin bir yapıcısı vardır, her ettirgenlik eki eklendikçe eylemin yapılışına bir kişi daha katılmaktadır.

Güneş (2009: 237) bizim “ettirgen çatı” adıyla ifade ettiğimiz çatı türünü, “yaptırma çatı” başlığı altında incelemiş ve şöyle tanımlamıştır:

“İşin gerçekleştirme görevini bir varlıktan başka bir varlığa aktaran, yani “yapma” değil “yaptırma” ifade eden çatıdır.”

Bilgegil (1964: 279) “Aslında geçişliyken, özel eklerle geçişlilik derecesi arttırılmış fiiller” açıklamasını yapmıştır.

Banguoğlu (2007: 417) “ettiren görünüşü” adıyla: “ Söz içinde kimse olan nesne üzerinde doğrudan doğruya kılıcı olmayıp bir başkasını kılıcı kılıyorsa fiil tabanı bir -dir- (bazen -it- -ir-) eki alıp ettiren görünüşüne (Aspect factitif) girer.” açıklamasını yapmıştır.

Ediskun (1963: 221) “Geçişli fiillerin, yapım ekleriyle, geçişlilik dereceleri arttırılabilir. Dereceleri arttırılmış böyle fiillere ettirgen (: sebep ve aracı olan) fiiller denir.” şeklinde ettirgen çatılı fiilleri tanımlamış ancak ettirgen çatıya, çatı türleri sınıflamasında yer vermemiştir.

II. BÖLÜM

TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMLARI

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden dil bilgisi öğretimi, ortaokul dil bilgisi öğretimini kapsadığı için incelenecek olan programlar da ortaokul Türkçe Öğretim Programları olacaktır. Bu programlar; dil bilgisine yönelik temel kazanımlar, dönemin öğretim politikası ve yöntemler hakkında bilgi verecektir. Programın, her şeyin bir plan dâhilinde yürütülmesini sağlayan temel yapı olduğu düşünülürse, öğretim sürecindeki etkisi daha iyi anlaşılacaktır.

Ülkemizde, geçmişten günümüze öğretim programları düzenleme, geliştirme çalışmaları var olmuştur ve bu çalışmalar devam etmektedir. 1981 öğretim programı 2004-2005 yılına kadar sık sık değiştirilip çeşitli düzenlemelerle devam ettirilmiş; fakat istenen başarı bir türlü elde edilemediği için 2005 yılında programın yenilenmesine karar verilmiştir.

Geleneksel yaklaşımdan vazgeçip çağdaş yaklaşımların verilerine ve yapılandırmacı eğitim anlayışına göre hazırlanan yeni program 2006'dan beri tüm ilköğretim okullarında uygulanmaktadır. Programların getirdiklerini ve eğitim – öğretim sürecine kattıklarını değerlendirebilmek adına geçmişten günümüze Türkçe

Öğretim Programlarını genel hatlarıyla incelemek konumuz açısından önemli görülmektedir. Ayrıca akademisyenlerin ortaya koydukları bilimsel temellerin ve bunların ortaokulda işleniş şekillerinin incelenmesi de konumuz açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda konuların öğretim müfredatlarında yer alış biçimlerinin ortaya konulması ve programların dil bilgisini ele alış şekillerinin incelenmesi de gerekli görülmektedir.

1.1. ORTAOKUL ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Çeşitli zamanlarda, orta mektep, ortaokul ve ilköğretim okulu olarak adlandırılan ilköğretim ikinci kademe günümüzde ortaokul olarak 5., 6., 7., ve 8. sınıfları kapsamaktadır.

Öğretim programlarının farklı yaklaşımlar üzerine inşa edilmesi, kimi zaman aralarında derin farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Milli eğitimimizin uzun vadeli bir dil öğretim politikası söz konusu olmadığı için, kısa sürelerde birbirinden farklılıklar arz eden birçok değişiklik uygulamaya konmuştur.

Programlar hazırlanırken her konuda öğrencinin temele alınması ise çok yenidir. Çağdaş ihtiyaçlar ve bilimsel veriler ışığında yeni program geliştirme çabaları sonucunu vermiş, yeni bir öğretim programı hazırlanmış olmasına rağmen alanın sorunları çözüme kavuşturulabilmiş değildir.

Programların geliştirilmesi sürecinde, yapılan reformların yapıcı etkilerinin yanında yıkıcı etkileri de olabilmektedir. Ülkemizde politikaların kısa vadeli olması ve sık sık yaşanan değişiklikler kimi zaman aileleri ve öğrencileri bıkkınlığa itmektedir. Bu süreçte öğretmenler de adeta deney elemanı olarak kullanılmaktadır. Uygulanması istenen bir programa tam ayak uydurmaya çalışırken, öğretmenlere uygulamanın sona erdirildiği bildirilmekte ve yeni uygulamaya ayak uydurmaları istenmektedir. Kısa vadede yaşanan onca değişime ayak uydurmak, eksik bilgileri ve deneyimi tamamlamak hem çok yorucudur hem de ekonomik değildir. Bu maksatla politikaların ve politikalar doğrultusunda hazırlanan programların uzun vadeli planlar şeklinde hazırlanması istenen verimin elde edilebilmesi adına oldukça önemlidir.

1.1.1. 1929 ORTA MEKTEP TÜRKÇE PROGRAMI

Yeni Türk alfabesinin kabulünden sonra yapılan ilk Türkçe Öğretim Programı, 1929 programıdır. Bu program, Ortaokul Türkçe Programı adıyla yayınlanmıştır. 1930 yılında uygulamaya konan bu programın Türkçe ve edebiyat derslerini bir bütün olarak değerlendirdiğini Tablo 1’de görmekteyiz.

		Kıraat	Grammer	Tahrir	Edebiyat Tarihi	Edebi Tetkikler	Toplam
Birinci Devre:	Sınıf I	3	2	2	-	-	7
	Sınıf II	2	2	1	-	-	5
	Sınıf III	3	-	1	-	-	4
							16
İkinci Devre:	Sınıf I	2	-	1	-	-	3
	Sınıf II	1	2	1	1	-	3
	Sınıf III	1	-	1	1	-	3
	Fen Ede.	1	-	1	1	2	2
							11

Bu programda tahrir (kompozisyon) derslerinde verilecek konuların öğrencilerin ilgi, seviye ve yeteneklerine uygun olması, konuya öğrencinin ilgisini çekmenin önemi, plan yapma becerisinin kazandırılması gibi hususlar vurgulanmış, kıraat (okuma) derslerinde ise öğrencilere okuma alışkanlığı ve edebi zevk kazanma, edebi türleri tanıtmaya, olumlu değerleri metinlerle pekiştirme amaçlanmıştır. Programda, metin anlama çalışmaları üzerinde durulmuş, metin üzerinde yazma ve konuşma, diksiyon, sesli ve sessiz okuma metin türleri, sözlük kullanımı, metin seçiminde dikkat edilecek ilkeler gibi, yönetime ilişkin bilgiler ayrıntılı biçimde verilmiştir (Coşkun, 2009).

Programda, ortaokul kısmı birinci devre, lise kısmı ikinci devre olarak belirtilmiştir. Birinci devrenin (ortaokul kısmının) programından Arapça ve Farsçaya ait kaidelerin çıkarıldığı ve müfredata yeni bir şey ilavesine ihtiyaç olmadığı için ilk üç sınıf programları planlandığı şekilde uygulanacağı belirtilmiştir. İkinci devre (lise) kısmında ise divan edebiyatı konularının azaltıldığı, bunun yerine batı edebiyatı konularının eklendiğinin ifade edildiğini görüyoruz. Batı edebiyatı şaheserlerinin öğrenciye tanıtmanın bir gaye olduğu ifade edilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisince 1 Kasım 1928’de kabul edilen bu alfabe, o ders yılı okullarda öğretilmiştir. Ders kitapları bu alfabe ile yazılmıştır. Yeni alfabeyle yazım kılavuzu olarak, Millî Eğitim Bakanlığında kurulan Dil Encümeni’nce hazırlanmış olan “İmla Lügati” kullanılmıştır. 1929 yılı okul programları Türkçenin ana dili olarak benimsenmesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Dil öğretim etkinlikleri bu anadil göz önünde bulundurularak, öğrencilere düşünme alışkanlığı

kazandıracak nitelikte düzenlenmesi, konuşma ve yazma becerilerinin bütünlük içinde geliştirilmesi ve anadilinin doğru kullanılması gündeme getirilmiştir (Topbaş, 1998).

1929-1930 Türkçe programı, 1928 harf inkılabından sonra, o günün şartları içerisinde hazırlanan ilk programdır. Hazırlanan yeni programa ilişkin Coşkun (2009: 8); dil bilgisi derslerinin, tümevarım yöntemiyle ve uygulamalı verilmesi gerektiğinin vurgulandığını ifade etmiştir. 1931 yılında, 1929 programının gramerle ilgili bölümlerinde bazı değişiklikler ve eklerin yapıldığı da belirtilenlerdendir.

Yücel'in (1994: 188) çalışmasında, bu programın amaçları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Öğrencilerin kendilerini sözle ifade etmeye alıştırmak,
2. Öğrencilerin kendilerini yazıyla anlatmaya alıştırmak,
3. Öğrencilerin değerli klasiklerle tanışmasını sağlayıp düşünmeye, okuma zevkini tattırmaya alıştırmak,
4. Kültürel amaç olarak öğrencilere yüksek zevk kaynakları vermek, mesleki amaç olarak gelecekte yapacakları mesleklerde başarılı olmalarına hizmet etmek, milli, manevi ve ahlaki amaç olarak öğrencilere asil idealler, milli, vatani ve kahramanca duygular uyandırmak, aile kurmalarına yardım etmek, onu içtimai ve milli hayatta daha katılımcı bir birey olarak yetiştirmektir.

Yıldız (2010: 87); çalışmasında, programın ilkelerine yer vermiştir. Onun da belirttiği biçimiyle bu programda ana dili çalışmaları bilgi değil, düşünme alışkanlığı vermeyi amaçlar. Ayrıca ana dili bir bilim olarak değil, sanat olarak öğretilmeli düşüncesinden hareket eder ve ana dili teoriyle değil, uygulamayla öğrenilmelidir fikrini temel alır.

Dil öğretimi alanlarının birbirinden aşırı kopuk olmaması için konuşma ve yazma yeteneklerinin birbirine dayandırılmasını amaç edinir. Ana dili öğretimi bir derse sıkıştırılmamalı ve tüm derslerde önem verilmeli anlayışına dayanır.

Bu programda; uygulama ile kazanımların gerçekleştirilmesi gerektiğinden bahsedilmesi, dilin düşünceyle olan ilgisine değinilmesi, beceri alanlarının ilişkilerinin göz önünde bulundurulması ve dil eğitiminin sadece dil dersi ile sınırlı tutulmayışı dil öğretimi bakımından oldukça önemlidir. Dil eğitimi sürecinin değişmeye başladığının işareti sayılan bu değişimler, dili kurallar yığını olmaktan çıkarmaya başlamıştır denilebilir.

1.1.2. 1938 ORTAOKUL TÜRKÇE PROGRAMI

1938 yılında, Atatürk'ün emriyle, "Türk dili incelenip kuralları tespit edilinceye kadar" dil bilgisi konuları programdan çıkartılmıştır. Bunun dışında 1938

programı, 1929 programının yeniden düzenlenmiş şeklidir. Yapılan değişiklikler bazı kelimeler ve ifade biçimleriyle sınırlıdır.

İlgili çalışmalar yapıncaya kadar gramer konularının müfredattan çıkarıldığı bu program, köklü değişimlerin yaşanacağını göstergesi sayılabilir. Nitekim sınırları ve kuralları üzerinde bilimsel çalışmalar yapılarak, yeni alfabeyle dil bilgisi öğretiminin öngörülmesi dil eğitimine ayrı bir önem verildiğini göstermiştir.

Konuya ilişkin Göğüş (1970: 151), 1940 yılında Tahsin Banguoğlu tarafından hazırlanan “Ana Hatlarıyla Türk Grameri” adlı kitabın okullarda uygulanması, incelenmesi ve hatalarının tespit edilmesi için edebiyat öğretmenlerine ve dil bilimcilere gönderildiğini belirtmiştir. 1941’de Gramer Kongresi’nin toplanması ve Türk gramerinin sorunlarının tartışılması, bu dönemde dil üzerine atılan önemli adımların sağlam bir zemine oturtulmaya çalışıldığını gösterir. 1942 yılında Necmettin Halil Onan’a ortaokul 1. sınıflar için “Dilbilgisi 1” kitabı yazdırılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde, 1949 yılında yeni program hazırlanmış ve dil bilgisi konuları müfredata yeniden eklenmiştir.

Tahsin Banguoğlu ve Necmettin Halil Onan gibi akademisyenlerin araştırmalarda aktif görev aldığı, dil bilgisinin sorunlarının kongrelerde tartışıldığı bu dönem dile ve dil bilgisi öğretimine, hassasiyetine yakışır önem verildiğini göstermektedir.

Kültür Bakanlığı 1938 Ortaokul Programı’nda (1938: 7); Türkçe bölümü, Türkçe derslerinin başlıca amaçları, genel mülahazalar, tahrir dersleri, okuma dersleri, okuma derslerinde takip edilecek usul, ortaokullarda okumak için öğrenciye tavsiye edilecek eserleri seçerken göz önünde bulundurulması gereken esaslar başlıklarından oluşmaktadır. Türkçe dersinin dışında el yazısı dersi de vardır.

Programın kazanımları ise Yıldız (2010: 88) tarafından şu şekilde sıralanmıştır;

1. Öğrenciyi kendini hem sözel olarak hem yazı ile ifade etmeye alıştırmak,
2. Öğrencide dinlediği ve okuduğu parçalar üzerinde düşünme ve estetik değerini takdir etme becerisi oluşturmak,
3. Öğrencilerin iyi eserlerle, okumaya değer kitaplarla sürekli temasını sağlamak.

1.1.3. 2005 İLKÖĞRETİM TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMI

2005 yılına kadar birçok program hazırlanmış, sistem değişikliklerine gidilmiş, her programda yamalar ve düzeltmeler yapılmış olmasına rağmen, istenen verim elde edilememiştir. Bu konuda Karakuş (2000: 57)’un; 1928’den 2005’e kadar Türk Dili

ve Edebiyatı müfredat programlarının asrın gereklerine, çağdaş program tekniklerine ve pedagojik esaslara göre hazırlanmadığı; Türk çocuğunun biyo-psiko-sosyolojik gelişiminin dikkate alınmadığı; öğretmene kılavuzluk etme niteliği taşımadığı; uygulanabilirlik niteliğinin tam olarak bulunmadığı ve öğretmenlerin formasyonu tam olarak kazanmadan veya kazandırılmadan derse sokulmaları gibi sebepler yüzünden insanımızın sosyalleşmesinde istenilen ölçüde başarı sağlanamadığı yönündeki tespiti dikkate değerdir.

1981 programı, bireysel farklılıkların öne çıkarıldığı bir program değildir. Kendisinden önceki programlara göre kimi farklı bakış açıları geliştirilmiş olmasına rağmen, yirmi yılı aşkın süreyle yürürlükte kalması dil eğitimi açısından birçok olumsuz sonuç doğurmuştur.

Geleneksel yaklaşımlara göre bir eğitim öğretim süreci öngören 1981 programı, ezberciliğin ve ezberlediklerini sözle ya da yazıyla ifade etmenin başarı sayıldığı bir program olmuştur. Özellikle dil bilgisi dersleri, bu programla birlikte uzun yıllar kuralların ezberletilmeye çalışıldığı, dil bilincinden yoksun, işlevsellikten uzak, sıkıcı bir alan olmuştur. Bireysel özelliklerin göz önünde bulundurulmadığı bu programda, öğrencilerin hedeflenen kazanımlara tam anlamıyla erişmelerini beklemek de gerçekçi bir yaklaşım değildir. Nitekim bu programla hedeflere ulaşma düzeyi de beklenen gibi olmamıştır. Anlayış değişikliği gerektiğinden hareketle yeni bir program hazırlanması gereği, 2000'li yıllarda uygulamada karşılığını bulmuş ve çağdaş bir yaklaşımla yeni bir program hazırlanmıştır.

Daha önceki yıllarda kullanılan Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda yenilenmiştir. 1981 programından farklı olarak, ilköğretim 1. kademe (1- 4. sınıflar) ve 2. kademe (5-8. sınıflar) için farklı öğretim programları hazırlanmıştır. İlk kademe için pilot uygulama 2005-2006 yılında yapılmış, bu program 2006-2007 öğretim yılından itibaren tüm okullarda uygulanmaya başlanmıştır.

Yeni bir program ihtiyacını doğuran şey, 1981 programında öğrencinin pasif olması, eğitimin merkezine konulmaması, bu anlayışın modern eğitim kuramlarıyla uyuşmaması ve yeterli verimin elde edilememesidir. Bu bağlamda programda, yapılandırmacı yaklaşıma bağlı olarak ön bilgileri harekete geçirme, gelişim düzeyini dikkate alma, etkili iletişim kurma, anlam kurma, uygulama ve değerlendirme gibi çalışmalar önem kazanmıştır. Hem ilk hem ikinci kademe için programla birlikte

program kılavuzu hazırlanmıştır. Kılavuzda destekleyici bilgilere, ders işleme ve etkinlik örneklerine, ölçme formlarına yer verilmiştir.

Yeni Türkçe Öğretim Programı, birçok köklü değişiklik getirmiştir. Bunlardan biri tema merkezli eğitim anlayışıdır. Tema merkezli dil eğitimi anlayışında öğretmen ve öğrenciler, belli bir konu veya metin üzerinde çalışmak yerine birkaç konuyu veya metni içinde barındıran bir tema çerçevesinde çalışırlar. Bir temadaki farklı konular, ortak hedefe hizmet edecek biçimde hazırlanır, çalışmalar temalar etrafında gerçekleştirilir. Bu yaklaşım, öğrencilerin öğrendikleri yeni şeyleri anlamlı bir bağlam içinde, farklı disiplinlerden daha önce edindikleri bilgilerle ilişkilendirmelerini sağlar. Böylece öğrenmelerin daha kolay ve kalıcı olacağı varsayılır.

Bu öğretim programında, önceki programların getirilen ezberci ve kavramayı göz ardı eden yaklaşımına karşılık, yeni bir bakış açısı geliştirilmiştir. Programda öğrenci; öğrenen, araştıran, pasif değil hep aktif olan, kuralları, sistemleri, dizgeleri ezberleyen değil kavrayan, uygulayan, var olanları değerlendiren, sorgulayan kişiler pozisyonuna oturtulmuştur. Böylece verimin artışı, öğrenmelerin kalıcı olması hedeflenmiştir.

Programın getirdiği önemli yeniliklerden biri de ders kitaplarında yapılan değişiklik olmuştur. Yeni program, her sınıf için ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı şeklinde üç kitabın hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Ders kitabı, içinde sadece işlenecek metinleri barındıran antoloji mahiyetinde bir kitap; çalışma kitabı ise ders sırasında yapılacak etkinlikler için çalışma yapraklarını içeren kitaptır. Öğretmen kılavuz kitabı ise ders kitabı ve çalışma kitabını kapsayan, bununla birlikte bir metnin nasıl işlenmesi gerektiğini bütün aşamalarıyla açıklayan bir rehber kitap şeklindedir. Dersin işlenişi kılavuz kitapta öğretmene tarif edilmiş olup, öğrenciler ilgili metni okuduktan, dinledikten ve görsellerini inceleyip hazırlık çalışmalarını tamamladıktan sonra etkinlikler kitabındaki, dersin kazanımlarını sağlamlaştıracak olan etkinliklerin doldurulmasıyla devam eder. Tüm bunların sonunda ise, tema sonu değerlendirme formları öğretmen ve öğrenciler tarafından doldurularak süreç hakkında geri bildirim alınır ve sürecin aksayan kısımları için kitap içerisinde yer alan aynı kazanımlara hizmet eden serbest okuma parçaları kullanılarak kazanımlara erişilmesi hedeflenir. Sürecin bu şekilde planlanması, geleneksel anlayışın tersi; yapılandırmacı anlayışın gereği olarak ortaya konmuştur. Böylece süreç tek yönlü, öğretmenden öğrenciye değil; çok yönlü, etkileşimli, sorgulayıcı ve sorunlara çözüm üretici yeni bir anlayışa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Yapılandırmacı yaklaşımın benimsendiği bu son programda; okuma, konuşma, dinleme, yazma, konuşma becerilerinin yanında dil bilgisi de beşinci bir öğrenme alanı olarak belirlenmiştir. Temel dil becerileri başlığı altında dil bilgisine ilişkin yapılan açıklamalar ise şu şekildedir:

MEB'in (2006: 7-8) yürürlüğe koyduğu İlköğretim Türkçe Öğretimi Programı'nda dil bilgisi; bir dilin dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma öğrenme alanlarını destekleyen kurallar bütünü olarak ifade edilmiştir. Öğrenci açısından Türkçenin yapısını oluşturan ve işleyiş kurallarını tanımlayan bilgilerinin önemli olduğunu yalnız bundan daha önemli olanısa uygulama olduğu özellikle belirtilmiştir. Bu bağlamda dil bilgisi öğretimi kuramsal bilgilere değil, uygulamaya dayanmalıdır görüşü programda belirtilmiştir. Bu amaçla dil bilgilerinin öğretiminde, kuralların verilmesinin yanında, bu kuralların kelime, cümle ve metin düzeyindeki uygulamaları amaçlanmıştır.

Programda, Türkçenin kurallarıyla ilgili kazanımlar, öğrencilerin düzeylerine uygun olarak ve aşamalı bir biçimde verilmiştir. Dil bilgisinde, kolaydan zora ilerleyen bir sıra izlenmiş olup konuların birbiriyle olan ilişkileri dikkate alınmıştır. Dilin kural ve bilgilerinin örneklerden hareket edilerek verilmesinin daha doğru olacağı belirtilerek, derslerde konularla ilgili farklı uygulama örneklerinin yer aldığı çalışma kağıtlarının kullanılması ve konuların görsel materyallerle desteklenmesi önemli görülmüştür. Ayrıca dil bilgisi konularının biçimsel özelliklerinden öte metnin anlamına katkısı üzerinde özellikle durulmuştur. Bu bağlamda, dil bilgisi konularının anlam üzerindeki etkisini kavrayabilmek adına, konuların konuşma ve yazma becerileriyle ilişkilendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Dil bilgisi ile ilgili olarak programda yer alan bu ifadeler, yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda, birey temelli ve uygulamaya dönük bir dil bilgisioğretiminin öngörüldüğünü göstermektedir. Programda dil bilgisinin konuşma, yazma alanlarıyla ilişkisi üzerinde de sıkça durulmuştur. Böylece işlevsel bir dil bilgisi öğretimi yönünde teorik temeller yerine oturtulmaya çalışılmıştır.

Programın sonunda, nasıl bir dil bilgisi öğretimi etkinliği yapılmalı ya da nasıl bir ders planı yapılmalı sorularına cevap veren örneklere yer verilmiş, yönlendirmeler yapılmıştır.

1.1.3.1. 2005 Türkçe Öğretim Programında Dil Bilgisi Öğretiminin Yeri ve

Önemi

Türkçe öğretiminin önemli başlıklarından biri şüphesiz ki dil bilgisi öğretimidir. Çalışmanın bu başlığında; dil bilgisinin, dil bilgisi öğretimi sürecinde ve öğretim programında ne şekilde yer aldığı, hangi başlıklar altında incelendiği, hangi yaklaşımlarla dil bilgisi öğretiminin gerçekleştirildiği, dil bilgisi öğretiminin ilkelerinin ne olduğu, hangi hedefleri gerçekleştirmeye çalıştığı, dil bilgisi öğretiminin niçin gerekli görüldüğü üzerinde durulacaktır.

Dil bilgisi; dilin sestem heceye, heceden sözcüğe, kelimededen cümleye, cümleden metne ve tüm bunların anlamsal boyutlarına yer veren bilim dalıdır. Dil bilgisi, bireylerin doğru düşünmesine; doğru düşündüklerini doğru biçimde ifade etmeye yardım eder. Bu yüzden; ses bilgisi, biçim bilgisi, cümle bilgisi gibi konu alanlarından oluşan dil bilgisi, dilin doğru kullanımı açısından büyük önem taşımaktadır. Dil bilgisi öğretiminin temelinde, dilin kültürel zenginliğinden bireyin beslenmesi ve milletleşme sürecinde aidiyet duygusunu daha fazla hissetmesini sağlamak da vardır. Doğru bir iletişimi sağlamak ve insanların aidiyet duygusunu güçlendirmek için dil eğitimi ve dil eğitimi bağlamında dil bilgisi öğretimi oldukça önemlidir.

Dil bilgisi; dilin sistematliğini kavratıp, dil bilinci oluşturmayı, bireyin toplumsallaşma sürecini kolaylaştırmayı amaçlar. Bireyi temele alan dil bilgisi öğretimi yaklaşımında esas olan hususlardan biri de bireylerin kendilerini sosyal hayatta en iyi şekilde ifade edip, mutlu olmalarını sağlamaktır.

Toplum hayatı için dilin vazgeçilmezliği kadar, milli eğitim için de dil eğitimi vazgeçilmezdir. Aynı dili konuşan, dil bilinci taşıyan, dilin kültürel zenginliğini koruyan, geliştiren ve gelecek nesillere aktaran bireyler yetiştirme ideali düşünüldüğünde dil bilgisi öğretiminin önemi daha iyi kavranacaktır. Yalnız ülkemizde gerçekleştirilen dil bilgisi öğretimi, iletişimin temeli cümleyi oluşturan, yargıyı içinde barındıran fiilleri de bunun alt başlığı altında sayacak olursak geçmişten günümüze önemine uygun öğretilmemektedir.

Aydın'ın (1999: 23-29), değerlendirmesi de bu görüşü destekler niteliktedir. Aydın; dil bilgisinin eğitimimizde öneminin tartışmasız kabul edildiğini, ancak önemine yakışmayan uygulamalarla geçiştirildiğini dile getirmiştir. Dil bilgisinin öneminin tartışmasız kabul edilmesinin yanında dil bilgisinin ne amaçla öğretilmesi gerektiğinin de bilinmesinin şart olduğunu aktararak konuya ilişkin temel problemi belirtmiştir.

Türkçe öğretimi içerisinde dil bilgisi öğretimi, dil bilgisi içinde de cümlenin yapı taşı fiiller çok önemli bir yere sahiptir. Okuma, yazma, konuşma vb. kazanımların gerçekleştirilebilmesi için, dilin mantığının ve kurallarının kavranması gerekmektedir. Aksi halde, Türkçe öğretiminin diğer hedeflerini de gerçekleştirmek mümkün olamayacaktır. Etkili iletişimin temelinde dili etkin kullanmak vardır. Türkçe öğretiminin de temel amacı; etkili iletişim kuran, kendisini rahatça ifade edebilen, bu maksatla okuyabilen, yazabilen, okuduklarını, yazdıklarını, dinlediklerini anlamlandırabilen bireyler yetiştirmektir.

Ünalın (1999: 185); dil bilgisinin hayatiliği konusunda, dünyadaki egemen güçlerin konuya verdiği öneme işaret etmiştir. 1990'lı yıllar, egemen güçler olarak değerlendirilebilecek ülkelerde, hangi bilim dallarının eğitime dâhil edileceğinin belirlendiği yıllar olmuştur. Bu güçler; gelecek bilimi, davranış bilimleri, proje yönetimi, zaman yönetimi, yaratıcı ve eleştirici düşünme, beyin kullanımı, bellek eğitimi, insan mühendisliği, sistem mühendisliği gibi yeni bilim alanları oluşturup, bunlardan uygun olanları eğitimin uygun kademelerine yerleştirmişlerdir.

Dikkatle incelendiğinde bu bilim dallarının her biri dille ya dolaylı ya da doğrudan ilgilidir. Egemen güçlerin hassasiyetle üzerinde durdukları bu eğitim atılımından hareketle, dil öğretimi genelinde dil bilgisinin, dil bilgisi öğretiminde de fillerin ne kadar önemli olduğu aşıkardır. Eğitimi gerçekleştirilen birçok bilim dalı, dil öğretime dayandırılmak zorundadır. Aksi halde, eğitim süreci sonucunda hedeflenen çıktıları elde etmek mümkün olmayacaktır.

Göğüş (1978: 337); dil bilgisi öğretiminin, ana dili öğretiminde amaçlanan anlama ve anlatım becerilerini kazandırmadaki etkisini A.B. devletlerinde yapılan araştırmalara dayandırarak açıklamıştır. Bu çalışmalardan birinde 1913 yılında Thomas H. Briggs, dil bilgisinin öğrenciye yarardan uzak, bir zihin disiplini getirdiğini belirtmiştir. Dil bilgisinin belki de gereksiz olduğu yönündeki düşünelere yakın bu görüş, dil bilgisi öğretiminin gerekliliğini sorgular olsa da birçok araştırmacı bu görüşün tam aksine amaç olarak algılanan değil; amaca varmak için kullanılan ve araç olarak algılanan dil bilgisinin hayatiliğini belirtmişlerdir.

Demirel (2005: 79); dil bilgisinin, dilin kurallarını öğreten bir bilim olduğunu ifade etmiştir. Dilin kuralları bu bilim yoluyla öğretildiği için de bireylerin dinleme, okuma, konuşma, yazma gibi yeterliklerinde görülen eksikliklerin ve dil yanlışlarının, dil bilgisi eğitiminin eksikliğine ya da yetersizliğine bağlandığını ifade etmiştir. Bu

yüzden her ülkede ana dili eğitiminin geniş ölçüde dil bilgisine dayandırıldığını belirtmiştir.

Göğüş'ün (1978: 338-339); dil bilgisi öğretiminin gerekliliğine işaret eden tespitlerini paylaşmak yerinde olacaktır. Ona göre, ana dili becerileri kazandırılmaya çalışılırken dil bilgisine yer vermenin birçok yararı vardır. Dil ile ilgili doğru-yanlış kavramı, büyük oranda dil bilgisinin saptamalarına dayanır. Yanlışların öğretilmesi ise, dil bilgisinin saptamalarına bağlıdır. Dil bilgisinin belirlediği kurallar çerçevesinde doğru-yanlış öğretilbilir olacaktır, öğrenci de öğrendikleriyle kendi yanlışlarını değerlendirebilir duruma gelecektir. Dil bilgisi bir bilim olarak kavramları saptar, adlandırır ve alana ilişkin terimler türetir. Bu terimler sayesinde de kavram, kural ve doğru-yanlış üzerinde anlaşmak kolaylaşır.

Öz (2001: 259); dil bilgisi öğretiminin, öğrencilerin konuşma, yazma, okuma, anlama yönünden gelişmeleri ve gerekli alışkanlıkları, becerileri kazanmaları için gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. O halde dil bilgisi başlı başına bir amaç değil; amaca giden yolda yararlanılacak dille ilgili bir çalışma alanıdır. Öz, çocuğun okula gelmeden önceki dil kazanımı sürecinin, okuldaki öğretim sürecine örnek teşkil etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Okula gelmeden önce dinleyerek, konuşarak dili öğrenen çocuk okulda da benzer biçimde dinleyerek, konuşarak, okuyarak ve yazarak öğrenmelidir. Dil bilgisinin bu süreçteki etkisi, çocuğun bilmeden kullandığı kuralları sezmesi yoluyla bu kuralları kullanmada güven kazanmasıdır. Bu amaçla da dil bilgisi derslerinde kural ezberleme yerine dil yanlışlarını düzeltme, dili kullanma ile ilgili alışkanlıklar ve beceri kazandırma üzerinde durulmalıdır.

İşlevsel bir dil bilgisi öğretimi öngören Öz'ün değerlendirmeleri, dil bilgisi öğretimi süreci açısından, uygulamanın ve sezdirmenin önemli olduğunu vurgulayan yapılandırmacı yaklaşımın bakış açısıyla örtüşmektedir. Dil bilgisi öğretimi, gündelik hayatta farkında olmadan öğrenilen dil becerilerine ait kuralların sezdirilmesi ve dil yanlışlarının düzeltilmesi, dile ilişkin alışkanlıklar kazanılması bakımından oldukça önemlidir. Öz'ün ifadelerinden hareketle Türkçe dil bilgisi öğretimi, sadece müfredatta var olduğu için değil; kazanımlarının hayatiyeti göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmelidir denilebilir.

Çağdaş yaklaşımlar ışığı altında tüm beceri alanlarında olduğu gibi dil bilgisi öğretiminden beklenen de bilgilerin beceriye dönüştürülmesidir. Bugüne değin egemen olan anlayış bırakılarak anlama önem veren bir dil bilgisi öğretimine gereksinim vardı. 2005 Türkçe öğretim programında (MEB, 2005: 7-8) da dil bilgisi

alanı için kuralların öğrenilmesinin gerekli olduğu; ancak bu kuralların diğer beceri alanlarıyla ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasının önemi belirtilmiş, dil bilgisi öğretiminin kuramsal bilgilere değil, uygulamaya dayandırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Dil bilgisi kurallarının cümle ve metin bağlamında ele alınmasının diğer becerileri desteklemesi bakımından önemine dikkat çekilmiştir. Anlatılan bu anlayışa uygun olarak türlü kaynaklarda dil bilgisi öğretimiyle ilgili şu ilkeler belirlenmiştir:

1. Dil bilgisi kurallarının beceriye dönüşebilmesi için kurallar, öğrencilere ezber yoluyla değil sezdirilerek ve uygulamalarla verilmeli, yapılan yanlışlıklar açıklanarak düzeltilmelidir (Karadüz, 2013: 294; Güneş, 2013:275; Yıldız, 2003: 108; Sever, 2011: 28; Jean ve Simard, 2011: 480).

2. Sözcükler ve tümceler metnin bağlamsal yapısı içerisinde anlam kazanacağından dil bilgisi öğretiminde kullanılacak örnekler, işlenen metinlerden seçilmelidir. (Karadüz, 2013: 302; Güneş, 2013: 274; Yıldız ve diğ., 2010: 300).

3. Konular, öğrencilerin yaşadıkları dille ilgili sorunlardan seçilmelidir. Böylelikle bir yandan öğrencilerin dikkati çekilirken bir yandan da gereksinimleri karşılık bulur (Karadüz, 2013: 298; Jean ve Simard, 2011: 481).

4. Dil bilgisi öğretiminde biçim ve anlam bir arada ele alınmalıdır. Özünde bir anlam ögesi olan dildeki birimlere işlevsellik kazandırmak, dil bilgisi öğretiminin temel ilkesi olarak benimsenmeli, dil bilgisi öğretiminde dilbilim yaklaşımlarından da yararlanılmalıdır (Karadüz, 2013: 298-299).

5. Dilin doğru kullanıldığı metinlerin seçilmesine önem verilmeli, öğrencilerin ilgisini çeken, düzeylerine uygun konular ele alınmalı, öğrencilerin bildiklerinden yola çıkarak bilinmeyen buldurmaya yönelik, aşamalı bir biçimde etkinlikler düzenlenmelidir.

6. Dilin bütünselliği içerisinde anlama-anlatma etkinlikleri iç içe geçmiştir. Bu nedenle dil bilgisi etkinlikleri, temel dil becerilerine bağlı olarak düzenlenmelidir (Özbay, 2011: 2; Karadüz, 2013: 300; Dolunay, 2013: 385; Güneş, 2013: 275; Yıldız, 2003: 108; Sever, 2011: 28).

7. Dil bilgisi öğretiminde türlü araç-gereç kullanarak gösterip yaptırma, soru-yanıt, çözümlenme-birleşim, işbirlikli öğrenme, drama gibi öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerini geliştirecek yöntem ve tekniklere yer verilmelidir (Karadüz, 2013: 295; Dolunay, 2013: 388; Güneş, 2013: 275; Yıldız ve diğ. 2010: 288).

Okullardaki dil bilgisi uygulamaları, değişen öğretim anlayışıyla birlikte değişmiş; ancak istenen düzeye gelmemiştir. Dil bilgisi öğretimindeki temel ilkeler üzerinde çalışılmış ve genellikle ortak sonuçlara ulaşılmıştır. Amaç, öğrencilerin karşılaştığı dil sorunlarından yola çıkarak görsel, işitsel araçlarla dersi ilgi çekici duruma getirmek, türlü yöntem-teknik izlenerek çokça uygulamayla öğrencinin kuralı sezmesini sağlamaktır. Böylelikle bilgi, beceriye dönüşerek işlevsellik kazanmış olur. Tüm bu çalışmalarla öğrencilerde dili doğru kullanma bilinci ve duyarlılığı oluşturulur.

1.1.3.2. 2005 Türkçe Öğretim Programında Yer Alan Dil Bilgisi Kazanımları

2005 Türkçe 6. 7. 8. Sınıflar Öğretim Programında (2006), dil bilgisiyle ilgili kazanımlar, öğrencilerin düzeylerine uygun olarak ve aşamalı bir biçimde verilmiştir. Dil bilgisinde kolaydan zora ilerleyen bir sıra izlenmiş olup konuların birbiriyle olan ilişkileri gözetilmiştir. Dil bilgisi konularının anlama olan katkısı özellikle vurgulanmıştır. Bu bağlamda konular konuşma ve yazma becerileriyle ilişkilendirilmiştir. Program derslerde konularla ilgili farklı uygulama örneklerinin yer aldığı çalışma kâğıtlarının kullanılmasını ve konuların görsel materyallerle desteklenmesini öngörmektedir.

2005 Türkçe Öğretim Programında yer alan dil bilgisi kazanımları ortaokul 6, 7 ve 8. sınıflarda ayrı ayrı belirtilmiştir. 6. sınıfta 2 amaç ve 16 kazanım, 7. Sınıflarda 5 amaç ve 20 kazanım, 8. Sınıflarda ise 3 amaç ve 17 kazanım cümlesi yer almaktadır. Bu amaç ve kazanımlar şu şekildedir:

“1. Kelimenin yapı özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama (6. Sınıf) Kök ve eki kavrar. İsim kökü ile fiil kökünü ayırt eder. Yapım eki ile çekim ekini ayırt eder. Gövdeyi kavrar. Yapım eklerinin işlevlerini ve kelimeye kazandırdığı anlam özelliklerini kavrar. Birleşik kelimeyi kavrar. Basit, türemiş ve birleşik kelimeleri ayırt eder.

2. Kelime türleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama (6. Sınıf) İsimlerin cümledeki işlevlerini kavrar, isimleri işlevlerine uygun olarak kullanır. Zamirlerin cümledeki işlevlerini fark eder, zamirleri işlevlerine uygun olarak kullanır. Hâl eklerinin işlevlerini kavrar. İyelik eklerinin işlevlerini kavrar. İsim tamlamalarının kuruluş ve anlam özelliklerini kavrar. Sıfatların cümledeki işlevlerini fark eder, sıfatları işlevlerine uygun olarak kullanır. Sıfat tamlamalarının kuruluş ve anlam özelliklerini kavrar. Edat, bağlaç, ünlemlerin işlevlerini ve cümleye kazandırdıkları anlam özelliklerini kavrar; bu kelimeleri işlevlerine uygun olarak kullanır. Kelimeleri cümlede farklı görevlerde kullanır.

1. Kelime türleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama (7. Sınıf) Fiillerin anlam özelliklerini kavrar. Kip ve çekimli fiili kavrar. Bildirme kipleriyle dilek kiplerini ayırt eder. Bildirme kiplerinin kullanım özelliklerini kavrar. Dilek kiplerinin kullanım özelliklerini kavrar. Fiillerin olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru çekimleriyle ilgili uygulamalar yapar. Zarfların cümledeki işlevlerini fark eder, zarfları işlevlerine uygun olarak kullanır. Kelimeleri cümlede farklı görevlerde kullanır.

2. Fiillerin yapı özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama (7. Sınıf) Cümlede zaman kavramını belirleyen/destekleyen zarfları fark eder. Fiil kiplerinde zaman ve anlam kaymasının nasıl gerçekleştiğini kavrar. Fiil kiplerini farklı zaman ve anlamları ifade edecek şekilde kullanır.

3. Ek fiille ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama (7. Sınıf) Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların oluşumunda ek fiilin işlevini kavrar. Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların işlevlerini ve kullanım özelliklerini kavrar. Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıları özelliklerine uygun biçimde kullanır.

4. Ek fiille ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama (7. Sınıf) İsim türünden kelimelerin kip ve kişi açısından biçimlenerek çekimlenebildiğini kavrar. İsimlerin kip eki almasında ek fiilin rolünü kavrar. İsimlerin ek fiil aracılığıyla hangi kiplerde çekimlenebildiğini kavrar. Ek fiili işlevine uygun olarak kullanır.

5. Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama (7. Sınıf) Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların oluşumunda ek fiilin işlevini kavrar. Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların işlevlerini ve kullanım özelliklerini kavrar. Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıları özelliklerine uygun biçimde kullanır.

1. Fiilimsiler ile ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama (8. Sınıf) Fiilimsiyle, fiil ve isim soylu kelimeler arasındaki farkları kavrar. Fiilimsilerin işlevlerini ve kullanım özelliklerini kavrar. Fiilimsileri özelliklerine uygun biçimde kullanır. Cümlede, fiilimsiye bağlı kelime veya kelime gruplarını bulur.

2. Cümleyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama (8. Sınıf) Cümlelerin temel öğelerini ve özelliklerini kavrar. Cümlelerin yardımcı öğelerini ve özelliklerini kavrar. Cümlede vurgulanmak istenen ifadeyi belirler. Cümledeki fiillerin çatı özelliklerini kavrar. İsim ve fiil cümlelerini, anlam ve kullanım özelliklerine uygun biçimde kullanır. Kurallı ve devrik cümleleri, anlam ve kullanım özelliklerine uygun biçimde kullanır. Cümlelerin, yapı özelliklerini kavrar. Kalıplaşmış cümle yapılarının kuruluş ve kullanım özelliklerini kavrar. Cümlelerin ifade ettiği anlam özelliklerini kavrar. Cümleler arasındaki anlam ilişkilerini kavrar. Cümleye hâkim olan duyguyu fark eder.

3. Anlatım bozukluklarını belirleme ve düzeltme (8. Sınıf) Cümlede anlatım bozukluğuna neden olan kullanımları belirler. Anlatım bozukluklarını düzeltir.” (MEB, 2006: 41-50)

Program incelendiğinde ortaokul 3. sınıf amaç ve kazanımlarının diğer sınıf düzeylerine oranla daha yoğun olduğu ve fiiller ile ilgili kazanımların ortaokul 7. sınıfta toplandığı görülmektedir.

III. BÖLÜM

ÖĞRENCİLERİN FİİLLERİ FARKLI ÖZELLİKLERE BAĞLI DEĞİŞKENLERE GÖRE KULLANMA EĞİLİMLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK OLARAK OLUŞTURULAN TABLOLARA AİT BULGU VE DEĞERLENDİRMELER

Bu bölümde bir eğitim-öğretim yılı boyunca öğrencilerin yaptığı yazılı anlatım çalışmaları, “Fiilleri Kullanma Becerisi” bakımından incelenmiş ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

1.1. FİİLLERİ YAPI ÖZELLİKLERİNE BAĞLI DEĞİŞKENLERE GÖRE KULLANMA EĞİLİMLERİ

Sıra No	Okul Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu	Basit ve Türemiş Fiil	Birleşik Fiiller													Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller
			Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller								Özel Anlamlı Birleşik Filler					
			al-	ver-	et-	ol-	bul-	yap-	kıl-	gör-	Tezlik	Yeterlilik	Süreklilik	Yaklaşma		
1	E.1	22	0	0	2	2	1	0	0	0	0	2	0	0	2	
2	E.2	28	0	2	1	3	0	3	0	0	0	1	0	0	2	
3	E.3	33	0	2	4	0	0	2	0	0	0	2	0	0	4	
4	K.1	56	0	1	2	7	0	3	0	0	0	5	0	0	5	
5	K.2	38	1	0	3	2	0	0	0	0	0	3	0	0	3	
6	E.4	30	1	2	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1	
7	K.3	32	0	2	3	5	1	1	0	0	0	2	0	0	0	
8	K.4	32	0	0	4	3	0	0	0	0	0	3	0	0	2	
9	K.5	41	0	1	2	2	0	2	0	0	0	2	0	0	2	
10	K.6	45	0	2	3	2	1	0	0	0	0	2	0	0	2	
11	K.7	27	0	1	2	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	
12	E.5	24	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
13	E.6	32	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	
14	E.7	27	1	1	3	2	0	1	0	0	0	5	0	0	2	
15	E.8	33	0	1	1	2	0	0	0	0	0	4	0	0	0	
16	K.8	25	0	3	4	0	0	0	0	0	0	3	0	0	3	
17	E.9	27	1	0	1	2	0	0	0	0	0	3	0	0	1	
18	E.10	21	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	
19	K.9	43	2	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	4	
20	K.10	20	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	
21	K.11	18	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	
22	E.11	40	0	1	3	1	0	5	0	0	0	1	0	0	0	
23	E.12	27	1	0	3	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	
24	E.13	38	1	1	1	2	0	1	0	0	0	1	0	0	3	
25	K.12	39	1	0	4	2	0	0	0	0	0	4	0	0	1	
26	K.13	37	1	1	4	1	0	0	0	0	0	3	0	0	0	
27	E.14	31	0	1	4	1	0	2	0	0	0	3	0	0	1	
28	E.15	30	0	0	1	5	0	1	0	0	0	1	0	0	0	
29	E.16	21	1	2	2	3	0	1	0	0	0	1	0	0	0	
30	E.17	44	0	1	1	7	0	1	0	0	0	2	0	0	0	
31	E.18	32	2	1	2	3	0	1	0	0	0	4	0	0	4	
TOPLAM		993	14	32	64	63	3	26	0	0	0	63	0	1	45	
ORTALAMA%		85,16	1,20	2,74	5,48	5,40	0,25	2,22	0,00	0,00	0,00	5,40	0,00	0,08	3,85	

Tablo 2.H.A.Y.O. Öğrencilerinin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri

Tablo 2’de Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu öğrencilerinden 18’i erkek 13’ü kız olmak üzere toplam 31 öğrenci çalışmamıza katılmıştır.

Bu çalışmalarda öğrencilerin toplam 1304 cümle kurdukları tespit edilmiştir. Bu cümlelerin yüklemelerindeki fiillerin yapı özelliklerine bağlı değişkenlere göre kullanma eğilimlerine bakınca; % 85,16'sının basit ve türemiş fiil, % 14,84'ünün ise birleşik fiil olduğunu görmekteyiz. Birleşik fiiller incelendiğinde ise; %5,51'ini yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiil, % 5,48'ini özel anlamlı birleşik fiil, % 3,85'ini anlamca kaynaşmış birleşik fiil olarak değerlendirebiliriz.

Yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerin kendi içindeki dağılımına göre; %1,20 oranıyla 'al-', %2,74 oranıyla 'ver-', %5,48 oranıyla 'et-', %5,40 oranıyla 'ol-', %0,25 oranıyla 'bul-', %2,22 oranıyla 'yap-' yardımcı fiilleri tercih edilmiş; 'kıl-' ve 'gör-' yardımcı fiilleri ise hiç tercih edilmemiştir.

Özel anlamlı birleşik fiillerin kendi içindeki dağılımına göre ise; %5,40 oranıyla yeterlilik, % 0,08 oranıyla yaklaşma fiili tercih edilmiş; yine buna karşılık tezlilik ve sürerlilik fiilleri tercih edilmemiştir.

Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu		Basit ve Türemiş Filler	%	Özel Anlamlı Birleşik Fiiller							
Cinsiyet	Kişi Sayısı			Tezlilik	%	Yeterlilik	%	Sürerlilik	%	Yaklaşma	%
Kız	13	565	56,89	0	0	31	49,20	0	0	0	0
Erkek	18	428	43,11	0	0	32	51,80	0	0	1	100,00

Tablo 3. H.A.Y.O. Öğrencilerinin Basit ve Türemiş Fiiller ile Özel Anlamlı Birleşik Fiilleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 3'te kız öğrencilerin basit ve türemiş fiilleri 565 cümlede % 56,89'luk oranla kullandıkları; erkek öğrencilerin ise 428 cümlede % 43,11'lik oranla kullandıkları görülmektedir.

Özel anlamlı birleşik fiillerin kendi içindeki dağılımına göre bakacak olursak kız öğrencilerin 31 cümle ve % 49,20'lik kullanım oranıyla yeterlilik fiillerini kullandıklarını, erkek öğrencilerin yeterlilik fiiliyle 32 cümle kurduklarını ve % 51,80'lik kullanım oranıyla kız öğrencilere yaklaşık bir tutum sergilediklerini görmekteyiz. Yaklaşma fiiliyle kurulan tek cümleyi erkek öğrencilerden biri kurmuş

olup kız öğrenciler bu fiili kullanmamışlardır. Buna karşın diğer özel anlamlı birleşik fiillerden tezlik ve süreklilik fiillerinin tercih edilmediği görülmektedir.

Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu		Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller	%	Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller													
Cinsiyet	Kişi Sayısı			al-	%	ver-	%	et-	%	ol-	%	bul-	%	yap-	%	kıl- ve gör-	%
Kız	13	23	51,11	5	35,71	14	43,75	32	50,00	26	41,26	2	66,66	8	30,76	0	0
Erkek	18	22	49,89	9	64,29	18	56,25	32	50,00	37	58,74	1	33,33	18	69,24	0	0

Tablo 4. H.A.Y.O. Öğrencilerinin Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller ile Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiilleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 4'te anlamca kaynaşmış birleşik fiillerle kız öğrencilerin 23 cümle, erkek öğrencilerin ise 22 cümle kurdukları görülmektedir. Kullanım oranı açısından bakacak olursak kız öğrencilerin % 51,11'lik erkek öğrencilerin de % 49,89'luk orana sahip oldukları görülüyor. Sayıca fazla olan erkek öğrencilere göre kız öğrencilerin daha fazla cümlede anlamca kaynaşmış (deyimleşmiş) birleşik fiil kullanmaları dikkat çekicidir.

Yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller açısından yine kız öğrencileri değerlendirecek olursak kız öğrencilerin sırasıyla bu gruptaki "al-" fiili ile 5 cümle ve % 35,71'lik kullanımının, "ver-" fiili ile 14 cümle ve % 43,75'lik kullanımının, "et-" fiili ile 32 cümle ve % 50'lik kullanımının, "ol-" fiili ile 26 cümle ve % 41,26'lık kullanımının, "bul-" fiili ile 2 cümle ve % 66,66'lık kullanımının, "yap-" fiili ile 8 cümle ve 30,76'lık kullanımının olduğunu söyleyebiliriz. Erkek öğrencilerin "al-" fiili ile 9 cümle ve % 64,29, "ver-" fiili ile 18 cümle ve % 56,25'lik kullanımının, "et-" fiili ile 32 cümle ve % 50'lik kullanımının, "ol-" fiili ile 37 cümle ve % 58,74'lük kullanımının, "bul-" fiili ile 1 cümle ve % 33,33'lük kullanımının, "yap-" fiili ile 18 cümle ve % 69,24'lük kullanımının olduğunu söyleyebiliriz. Yardımcı fiille kurulan birleşik fiillerden incelediğimiz cümlelerde "kıl- ve gör-" fiili kullanımına rastlanmamıştır.

Sıra No	Okul	Basit ve Türemiş Fiil	Birleşik Fiiller												Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller
			Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller								Özel Anlamlı Birleşik Fiiller				
			al-	ver-	et-	ol-	bul-	yap-	kl-	gör-	Tezlik	Yeterlilik	Süreklilik	Yaklaşma	
32	E.19	33	0	0	1	2	1	1	0	0	0	0	0	0	2
33	E.20	36	0	1	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	1
34	K.14	10	0	0	0	4	0	0	0	0	1	1	0	0	1
35	K.15	23	0	0	3	1	1	4	0	0	1	1	0	0	3
36	E.21	48	1	2	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	2
37	K.16	39	2	2	2	4	0	1	0	0	0	1	0	0	2
38	K.17	31	0	2	3	1	0	4	0	0	0	1	0	0	0
39	K.18	34	2	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1
40	K.19	26	1	2	1	1	0	1	0	0	0	2	0	0	0
41	E.22	25	0	2	1	1	0	1	0	0	0	2	0	0	1
42	K.20	28	3	2	0	1	0	1	0	0	0	3	0	0	0
43	E.23	32	1	2	1	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1
44	E.24	24	0	1	0	0	0	1	0	0	0	3	0	0	1
45	E.25	37	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
46	E.26	39	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
47	E.27	27	1	1	1	4	0	2	0	0	0	5	0	0	1
48	E.28	20	1	0	3	0	0	2	0	0	0	7	0	0	1
49	E.29	18	0	1	4	2	0	1	0	0	0	7	0	0	0
50	E.30	35	0	0	1	1	1	0	0	0	0	2	0	0	0
51	E.31	27	0	1	1	1	0	2	0	0	0	2	0	0	1
52	K.21	31	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	2
53	K.22	40	2	1	0	1	0	2	0	0	0	8	0	0	3
54	E.32	23	1	2	1	0	1	2	0	0	0	5	0	0	0
55	K.23	31	0	0	1	1	1	2	0	0	0	2	0	0	1
56	E.33	49	0	1	0	3	0	3	0	0	0	4	0	0	0
57	K.24	30	1	2	4	1	0	3	0	0	0	3	0	0	2
58	K.25	30	0	2	1	2	1	6	0	0	0	3	0	0	4
59	E.34	39	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1
60	K.26	30	0	3	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	1
TOPLAM		895	17	32	32	35	8	47	0	0	3	69	0	0	32
ORTALAMA %		68,63	1,30	2,45	2,45	2,68	0,61	3,60	0,00	0,00	0,23	5,29	0,00	0,00	2,45

Tablo 5.F.O. Öğrencilerinin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri

Tablo 5'te Fethibey Ortaokulu öğrencilerinden 16'sı erkek, 13'ü kız olmak üzere toplam 29 öğrenci çalışmamıza katılmıştır.

Bu çalışmalarda öğrencilerin toplam 1166 cümle kurdukları tespit edilmiştir. Bu cümlelerin yüklemelerindeki fiillerin yapı özelliklerine bağlı değişkenlere göre

kullanma eğilimlerine bakınca; % 68,63'ünün basit ve türemiş fiil, % 31,37'sinin ise birleşik fiil olduğunu görmekteyiz. Birleşik fiiller incelendiğinde ise; %23,40'ını yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiil, % 5,52'sini özel anlamlı birleşik fiil, %2,45'ini anlamca kaynaşmış birleşik fiil olarak değerlendirebiliriz.

Yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerin kendi içindeki dağılımına göre; %1,30 oranıyla "al-",%2,45 oranıyla "ver-",%2,45 oranıyla "et-",%2,68 oranıyla "ol-", %0,61 oranıyla "bul-", %3,60 oranıyla "yap-" yardımcı fiilleri tercih edilmiş; "kıl- ve gör-" yardımcı fiilleri ise yine hiç tercih edilmemiştir.

Özel anlamlı birleşik fiillerin kendi içindeki dağılımına göre ise; %0,23 oranıyla tezlik, %5,29 oranıyla yeterlilik fiili tercih edilmiş; yine buna karşılık sürerlilik ve yaklaşma fiilleri tercih edilmemiştir.

Fethibey Ortaokulu		Basit ve Türemiş Fiiller	%	Özel Anlamlı Birleşik Fiiller							
Cinsiyet	Kişi Sayısı			Tezlik	%	Yeterlilik	%	Sürerlilik	%	Yaklaşma	%
Kız	13	383	42,79	3	100	31	44,92	0	0	0	0
Erkek	16	512	57,21	0	0	38	55,08	0	0	0	0

Tablo 6. F.O. Öğrencilerinin Basit ve Türemiş Fiiller ile Özel Anlamlı Birleşik Fiilleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 6'da kız öğrencilerin basit ve türemiş fiilleri 383 cümlede % 42,79'luk oranla kullandıkları; erkek öğrencilerin ise 512 cümlede % 57,21'lik oranla kullandıkları görülmektedir.

Özel anlamlı birleşik fiillerin kendi içindeki dağılımına göre bakacak olursak kız öğrencilerin 31 cümle ve % 44,92'lik kullanım oranıyla yeterlilik fiillerini kullandıklarını, erkek öğrencilerin yeterlilik fiiliyle 38 cümle kurduklarını ve % 55,08'lik kullanım oranına sahip olduklarını görmekteyiz. Tezlik fiiliyle kurulan 3 cümlelerin tamamını kız öğrenciler kurmuş olup erkek öğrenciler bu fiili kullanmamışlardır. Buna karşın diğer özel anlamlı birleşik fiillerden yaklaşma ve sürerlilik fiillerinin tercih edilmediği görülmektedir.

Fethibey Ortaokulu		Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller	%	Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller													
Cinsiyet	Kişi Sayısı			al-	%	ver-	%	et-	%	ol-	%	bul-	%	yap-	%	kıl- ve gör-	%
Kız	13	20	62,50	11	64,70	17	53,12	16	50,00	18	51,42	3	37,50	19	40,42	0	0
Erkek	16	12	37,50	6	35,30	15	46,88	16	50,00	17	48,58	5	62,50	28	59,58	0	0

Tablo 7.F.O. Öğrencilerinin Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller ile Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiilleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 7'de anlamca kaynaşmış birleşik fiillerle kız öğrencilerin 20 cümle, erkek öğrencilerin ise 12 cümle kurdukları görülmektedir. Kullanım oranı açısından bakacak olursak kız öğrencilerin 62,50'lik erkek öğrencilerin de % 37,50'lik orana sahip oldukları görülüyor. Sayıca fazla olan erkek öğrencilere göre kız öğrencilerin daha fazla cümlede anlamca kaynaşmış (deyimleşmiş) birleşik fiil kullanmaları dikkat çekicidir.

Yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller açısından yine kız öğrencileri değerlendirecek olursak kız öğrencilerin sırasıyla bu gruptaki "al-" fiili ile 11 cümle ve % 64,70'lik kullanımının, "ver-" fiili ile 17 cümle ve % 53,12'lik kullanımının, "et-" fiili ile 16 cümle ve % 50'lik kullanımının, "ol-" fiili ile 18 cümle ve % 51,42'lik kullanımının, "bul-" fiili ile 3 cümle ve % 37,50'lik kullanımının, "yap-" fiili ile 19 cümle ve % 40,42'lik kullanımının olduğunu söyleyebiliriz.

Erkek öğrencilerin "al-" fiili ile 6 cümle ve % 35,30, "ver-" fiili ile 15 cümle ve % 46,88'lik kullanımının, "et-" fiili ile 16 cümle ve % 50'lik kullanımının, "ol-" fiili ile 17 cümle ve % 48,58'lik kullanımının, "bul-" fiili ile 5 cümle ve % 62,50'lik kullanımının, "yap-" fiili ile 28 cümle ve % 59,58'lik kullanımının olduğunu söyleyebiliriz. Yardımcı fiille kurulan birleşik fiillerden incelediğimiz cümlelerde "kıl- ve gör-" fiili kullanımına rastlanmamıştır.

Sıra No	Öğrenciler	Basit ve Türemiş Fil	Birleşik Fiiller												
			Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller								Özel Anlamlı Birleşik Fiiller				Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller
			al-	ver-	et-	ol-	bul-	yap-	kıl-	gör-	Tezlik	Yeterlilik	Süreklilik	Yaklaşma	
1	E.1	22	0	0	2	2	1	0	0	0	0	2	0	0	2
2	E.2	28	0	2	1	3	0	3	0	0	0	1	0	0	2
3	E.3	33	0	2	4	0	0	2	0	0	0	2	0	0	4
4	K.1	56	0	1	2	7	0	3	0	0	0	5	0	0	5
5	K.2	38	1	0	3	2	0	0	0	0	0	3	0	0	3
6	E.4	30	1	2	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1
7	K.3	32	0	2	3	5	1	1	0	0	0	2	0	0	0
8	K.4	32	0	0	4	3	0	0	0	0	0	3	0	0	2
9	K.5	41	0	1	2	2	0	2	0	0	0	2	0	0	2
10	K.6	45	0	2	3	2	1	0	0	0	0	2	0	0	2
11	K.7	27	0	1	2	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0
12	E.5	24	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13	E.6	32	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
14	E.7	27	1	1	3	2	0	1	0	0	0	5	0	0	2
15	E.8	33	0	1	1	2	0	0	0	0	0	4	0	0	0
16	K.8	25	0	3	4	0	0	0	0	0	0	3	0	0	3
17	E.9	27	1	0	1	2	0	0	0	0	0	3	0	0	1
18	E.10	21	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
19	K.9	43	2	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	4
20	K.10	20	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1
21	K.11	18	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
22	E.11	40	0	1	3	1	0	5	0	0	0	1	0	0	0
23	E.12	27	1	0	3	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1
24	E.13	38	1	1	1	2	0	1	0	0	0	1	0	0	3
25	K.12	39	1	0	4	2	0	0	0	0	0	4	0	0	1
26	K.13	37	1	1	4	1	0	0	0	0	0	3	0	0	0
27	E.14	31	0	1	4	1	0	2	0	0	0	3	0	0	1
28	E.15	30	0	0	1	5	0	1	0	0	0	1	0	0	0
29	E.16	21	1	2	2	3	0	1	0	0	0	1	0	0	0
30	E.17	44	0	1	1	7	0	1	0	0	0	2	0	0	0
31	E.18	32	2	1	2	3	0	1	0	0	0	4	0	0	4
32	E.19	33	0	0	1	2	1	1	0	0	0	0	0	0	2
33	E.20	36	0	1	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	1
34	K.14	10	0	0	0	4	0	0	0	0	1	1	0	0	1
35	K.15	23	0	0	3	1	1	4	0	0	1	1	0	0	3
36	E.21	48	1	2	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	2
37	K.16	39	2	2	2	4	0	1	0	0	0	1	0	0	2
38	K.17	31	0	2	3	1	0	4	0	0	0	1	0	0	0
39	K.18	34	2	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1
40	K.19	26	1	2	1	1	0	1	0	0	0	2	0	0	0
41	E.22	25	0	2	1	1	0	1	0	0	0	2	0	0	1

42	K.20	28	3	2	0	1	0	1	0	0	0	3	0	0	0
43	E.23	32	1	2	1	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1
44	E.24	24	0	1	0	0	0	1	0	0	0	3	0	0	1
45	E.25	37	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
46	E.26	39	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
47	E.27	27	1	1	1	4	0	2	0	0	0	5	0	0	1
48	E.28	20	1	0	3	0	0	2	0	0	0	7	0	0	1
49	E.29	18	0	1	4	2	0	1	0	0	0	7	0	0	0
50	E.30	35	0	0	1	1	1	0	0	0	0	2	0	0	0
51	E.31	27	0	1	1	1	0	2	0	0	0	2	0	0	1
52	K.21	31	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	2
53	K.22	40	2	1	0	1	0	2	0	0	0	8	0	0	3
54	E.32	23	1	2	1	0	1	2	0	0	0	5	0	0	0
55	K.23	31	0	0	1	1	1	2	0	0	0	2	0	0	1
56	E.33	49	0	1	0	3	0	3	0	0	0	4	0	0	0
57	K.24	30	1	2	4	1	0	3	0	0	0	3	0	0	2
58	K.25	30	0	2	1	2	1	6	0	0	0	3	0	0	4
59	E.34	39	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1
60	K.26	30	0	3	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	1
TOPLAM		1888	31	64	96	98	11	73	0	0	3	132	0	1	77

Tablo.8 Öğrencilerin Fiilleri Yapı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri

1.2. FİİLLERİ ÇEKİM ÖZELLİKLERİNE BAĞLI DEĞİŞKENLERE GÖRE KULLANMA EĞİLİMLERİ

Sıra No	Okul	Basit Çekimli Fiil										Birleşik Çekimli Fiil		
		Gör.Geç.Z.	Öğr.Geç Z.	Şimdiki Z.	Gelecek Z.	Geniş Z.	Gerekliklik K.	İstek K.	Şart K.	Emir K.	Ek Fiil	Hikaye B.Ç.	Rivayet B.Ç.	Şart B. Ç.
1	E.1	13	3	2	1	4	1	2	3	1	0	1	0	0
2	E.2	10	0	5	2	5	0	2	1	3	0	11	0	1
3	E.3	13	6	3	0	12	0	2	0	0	0	9	0	2
4	K.1	27	1	25	3	2	0	1	0	7	0	10	2	1
5	K.2	13	1	10	2	4	3	1	1	1	0	11	1	2
6	E.4	14	2	5	3	2	0	2	0	3	0	5	0	2
7	K.3	15	0	9	5	2	0	2	1	1	0	9	0	2
8	K.4	7	0	10	1	9	2	2	1	6	0	4	0	2
9	K.5	10	5	6	0	6	0	1	1	3	0	20	0	0
10	K.6	18	2	19	0	4	0	0	2	2	0	9	0	1
11	K.7	7	1	1	2	1	5	0	0	3	0	11	0	2
12	E.5	11	0	9	0	4	2	0	0	0	0	0	0	1
13	E.6	16	0	11	2	3	2	2	0	0	0	0	0	0
14	E.7	12	2	2	2	9	0	0	1	2	0	10	0	2
15	E.8	12	0	6	0	10	1	5	1	1	0	1	2	2
16	K.8	12	3	7	1	4	4	1	0	1	0	3	0	2
17	E.9	14	1	7	0	6	0	0	1	3	0	3	0	0
18	E.10	11	0	3	1	1	3	3	0	0	0	1	0	0
19	K.9	8	0	18	2	5	0	0	4	0	0	10	3	2
20	K.10	3	0	5	0	2	0	7	0	0	0	3	3	1
21	K.11	1	2	10	0	1	2	2	0	0	0	1	1	0
22	E.11	14	3	5	0	7	2	9	3	4	0	1	2	1
23	E.12	15	0	7	0	1	3	1	0	0	0	7	0	0
24	E.13	15	1	9	2	9	1	0	0	0	0	10	0	1
25	K.12	15	2	11	4	3	1	1	0	4	0	6	4	0
26	K.13	20	0	9	1	5	2	1	0	1	0	7	0	1
27	E.14	3	1	16	7	8	0	0	3	0	0	3	0	2
28	E.15	23	0	2	0	4	3	0	0	1	0	3	0	2
29	E.16	15	0	3	5	3	0	1	1	0	0	3	0	1
30	E.17	31	5	5	1	4	0	1	1	1	0	7	0	0
31	E.18	14	0	8	6	3	1	1	2	0	0	10	3	1
TOPLAM		412	41	248	53	143	38	50	27	48	0	189	21	34
ORTALAMA%		31,59	3,14	19,01	4,06	10,96	2,91	3,83	2,07	3,68	0	14,49	1,61	2,60

Tablo 9.H.A.Y.O.Öğrencilerinin Fiilleri Çekim Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri

Tablo 9’da Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu öğrencilerinin adları alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu okuldan 18’i erkek 13’ü kız olmak üzere toplam 31 öğrenci çalışmamıza katılmıştır.

Bu çalışmalarda öğrencilerin toplam 1304 cümle kurdukları tespit edilmiştir. Bu cümlelerin yüklemelerini çekim özelliklerine göre değerlendirdiğimizde; % 81,30’unun basit çekimli fiil, % 18,70’inin birleşik çekimli fiil olduğunu görmekteyiz. Basit çekimli fiiller incelendiğinde; %31,59’unun görülen geçmiş zamanla, % 3,14’ünün öğrenilen geçmiş zamanla, %19,01’inin şimdiki zamanla, %4,06’nın gelecek zamanla, % 10,96’sının geniş zamanla, %2,91’inin gereklilik kipiyle, % 3,83’ünün istek kipiyle, % 2,07’sinin şart kipi ile, %3,68’inin emir kipi ile çekimlendiği görülmüştür. Tabloda öğrencilerin hiçbirinin ek fiille cümle kurmadığı göze çarpmaktadır. Birleşik çekimli fiiller incelendiğinde ise; %14,49’unun hikaye, %1,61’inin rivayet, %2,60’ının şart birleşik çekimi ile çekimlendiği görülmektedir.

Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu		Basit Çekimli Fiil									
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Gör.Geç.Z.	%	Öğr.Geç.Z.	%	Şimdiki Z.	%	Gelecek Z.	%	Geniş Z.	%
Kız	13	156	37,86	17	41,46	140	56,45	21	39,62	48	33,56
Erkek	18	256	62,14	24	58,54	108	43,55	32	60,37	95	66,44

Tablo 10.H.A.Y.O.Öğrencilerinin Basit Çekimli Fiillerden Zaman Bildirenleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 10’da Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu’ndaki kız ve erkek öğrencilerin cümlede basit çekimli fiillerden haber kiplerini kullanma eğilimleri görülmektedir. Buna göre görülen geçmiş zamanın kullanıldığı 412 cümlenin 156’sını kız öğrenciler, 256’sını erkek öğrenciler kurmuştur. Kız öğrencilerin görülen geçmiş zamanı kullanım oranı % 37,86 iken erkek öğrencilerde bu oran % 62,14’tür. Öğrenilen geçmiş zamanlı cümlelerin 17’sini % 41,46’lık oranla kız öğrenciler, 24’ünü ise % 58,54’lük oranla erkek öğrenciler kurmuştur. Şimdiki zamana baktığımızda kız

öğrencileri 140 cümle ve % 56,45'lik kullanım oranıyla, erkek öğrencileri 108 cümle ve % 43,55'lik kullanımla görmekteyiz. Şimdiki zaman kullanımının kız öğrencilerde erkeklere oranla fazlaca olması dikkat çekicidir. Gelecek zamanda kız öğrenciler 21 cümle ve % 39,62'lik kullanım oranına sahipken erkek öğrenciler 32 cümle ve % 60,37'lik orana sahiptirler. Geniş zamanlı 143 cümlelerin 48'inin % 33,56'lık oranla kız öğrenciler tarafından, geriye kalan 95'inin ise % 66, 44'lük oranla erkekler tarafından kurulduğunu görmekteyiz.

Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu		Basit Çekimli Fiil									
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Gereklilik K.	%	İstek K.	%	Şart K.	%	Emir K.	%	Ek Fiil	%
Kız	13	19	50	19	38	10	37,03	29	60,41	0	0
Erkek	18	19	50	31	62	17	62,96	19	39,59	0	0

Tablo 11. H.A.Y.O.Öğrencilerinin Basit Çekimli Fiillerden Dilek Bildirenleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 11'de basit çekimli fiillerden dilek kipleri ile çekimlenmiş fiillerin kız ve erkek öğrencilere göre sayı ve yüzde cinsinden dağılımı verilmiştir. Buna göre kız ve erkek öğrencilerin gereklilik kipiyle kurulan toplam 38 cümlede bu kipi %50'lik eşit oranda kullandıkları görülmektedir. İstek kipine baktığımızda kızların %38'lik oran ve 19 cümle kurduklarını; erkeklerin ise % 62'lik kullanım oranı ve 31 cümle kurduklarını görmekteyiz. Şart kipinde kız öğrenciler % 37,03 kullanım oranına sahipken erkek öğrenciler % 62,96'lık oranla bu kipi daha fazla cümlede kullanmışlardır. İstek ve şart kiplerinin kullanım oranının her iki grupta birbirine yakın olması dikkat çekicidir. Erkeklerin bu kipleri daha çok kullanması sayılarının kızlardan fazla olmasıyla açıklanabilir. Emir kipinde kız öğrenciler 29 cümle kurmuş, erkek öğrenciler ise yalnızca 19 cümle kurmuşlardır. Sayıları daha az olmasına rağmen kız öğrencilerin emir kipinde % 60,41'lik kullanım oranına sahip oldukları görülmektedir. Kullanım oranlarına göre yüzde ve sayı cinsinden gereklilik kipindeki

eşitliğin ya da istek ve şart kipindeki paralelliğin emir kipinde farklılaşması ilgi çekicidir. Ek fiil kullanımı her iki grupta da 0'dır.

Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu		Birleşik Çekimli Fiil					
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Hikaye B.Ç.	%	Rivayet B.Ç.	%	Şart B.Ç.	%
Kız	13	104	55,02	14	66,66	16	47,05
Erkek	18	85	44,98	7	33,34	18	52,95

Tablo 12. H.A.Y.O.Öğrencilerinin Birleşik Fiilleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 12'de kız ve erkek öğrencilerin birleşik çekimli fiilleri kullanım sayıları ve oranları verilmiştir. Hikaye birleşik çekiminde kız öğrenciler 104 cümle ve %55,02'lik kullanım oranına, erkek öğrenciler ise 85 cümle ve %44,98'lik kullanım oranına; rivayet birleşik çekiminde kızlar 14 cümle ve % 66,66'lık kullanım orana, erkekler ise 7 cümle ve %33,34'lük kullanım oranına sahiptirler. Hikaye ve rivayet birleşik çekimlerinde kızların erkeklerden daha fazla cümle kurdukları görülmektedir. Şart birleşik çekimli cümle sayısı kızlarda 16 ve kullanım oranı % 47,05 iken erkeklerde 18 cümle ve %52,95'tir. Şart birleşik çekimi kullanımının kız ve erkek öğrencilerde yaklaşık yarı yarıya olduğu görülmektedir.

Sıra No	Okul	Basit Çekimli Fiil										Birleşik Çekimli Fiil		
	Fethibey Ortaokulu	Gör.Geç.Z.	Öğr.Geç.Z.	Şimdiki Z.	Gelecek Z.	Geniş Z.	Gereklilik	İstek K.	Şart K.	Emir K.	Ek Fiil	Hikaye B.Ç.	Rivayet B.Ç.	Şart B. Ç.
32	E.19	16	1	2	0	3	0	1	0	8	0	9	0	0
33	E.20	20	1	1	0	5	0	6	0	5	0	4	0	0
34	K.14	2	0	0	0	3	2	2	1	6	0	1	0	0
35	K.15	18	0	5	2	2	2	1	5	0	0	0	2	0
36	E.21	24	0	1	1	1	1	1	1	4	0	23	1	0
37	K.16	5	0	2	3	16	3	0	0	0	0	0	0	2
38	K.17	23	0	7	2	4	2	2	2	0	0	0	0	0
39	K.18	29	0	1	0	0	2	4	0	3	0	1	0	2
40	K.19	16	0	1	3	6	0	0	0	0	0	5	1	2
41	E.22	23	0	1	2	2	2	0	0	0	0	2	0	1
42	K.20	15	0	1	2	2	4	2	2	2	0	6	0	2
43	E.23	22	0	0	6	1	2	2	1	0	0	3	1	2
44	E.24	16	1	0	2	0	0	1	6	2	0	1	0	1
45	E.25	19	1	0	2	1	2	1	0	0	0	7	2	2
46	E.26	17	2	1	2	1	3	2	2	3	0	6	1	1
47	E.27	16	1	3	2	1	4	1	1	3	0	7	1	2
48	E.28	16	1	2	1	0	3	2	1	2	0	3	1	1
49	E.29	13	1	5	1	1	3	1	2	1	0	1	3	1
50	E.30	15	1	5	3	2	1	2	0	0	0	9	2	0
51	E.31	10	3	3	3	3	2	3	1	3	0	1	3	0
52	K.21	11	0	5	1	5	0	7	0	0	0	7	1	0
53	K.22	17	0	16	1	10	1	3	1	2	0	4	2	0
54	E.32	14	0	4	0	3	0	5	0	4	0	5	0	0
55	K.23	10	1	3	1	8	3	3	1	3	0	2	1	3
56	E.33	28	1	3	3	1	3	2	1	2	0	11	3	2
57	K.24	17	0	8	0	5	2	5	1	3	0	1	0	4
58	K.25	19	3	4	4	4	1	1	4	3	0	3	3	0
59	E.34	19	0	0	0	4	1	5	5	1	0	2	0	5
60	K.26	19	0	0	3	3	3	0	1	1	0	6	0	1
TOPLAM		489	18	84	50	97	52	65	39	61	0	130	28	34
ORTALAMA%		41,93	1,54	7,20	4,28	8,31	4,45	5,57	3,34	5,23	0,00	11,14	2,41	2,91

Tablo 13. F.O.Öğrencilerinin Fiilleri Çekim Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri

Tablo 13'te Fethibey Ortaokulu öğrencilerinden 16'sı erkek, 13'ü kız olmak üzere toplam 29 öğrenci çalışmamıza katılmıştır.

Bu çalışmalarda öğrencilerin toplam 1166 cümle kurdukları tespit edilmiştir. Bu cümlelerin yüklemelerini çekim özelliklerine göre değerlendirdiğimizde; % 83,54'ünün basit çekimli fiil, % 16,46'sının birleşik çekimli fiil olduğunu görmekteyiz. Basit çekimli fiiller incelendiğinde; % 41,93'ünün görülen geçmiş zamanla, % 1,54'ünün öğrenilen geçmiş zamanla, % 7,20'sinin şimdiki zamanla, % 4,28'inin gelecek zamanla, % 8,31'inin geniş zamanla, % 4,45'inin gereklilik kipiyle, % 5,57'sinin istek kipiyle, % 3,34'ünün şart kipi ile, % 5,23'ünün emir kipi ile çekimlendiği görülmüştür. Tabloda yine öğrencilerin hiçbirinin ek fiille cümle kurmadığı göze çarpmaktadır. Birleşik çekimli fiiller incelendiğinde ise; % 11,14'ünün hikaye, % 2,41'inin rivayet, % 2,91'inin şart birleşik çekimi olduğu görülmektedir.

Fethibey Ortaokulu		Basit Çekimli Fiil									
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Gör.Geç.Z.	%	Öğr.Geç.Z.	%	Şimdiki Z.	%	Gelecek Z.	%	Geniş Z.	%
Kız	13	201	41,10	4	22,22	53	63,09	22	44,00	68	70,10
Erkek	16	288	59,90	14	78,78	31	37,91	28	56,00	29	29,90

Tablo 14. F.O.Öğrencilerinin Basit Çekimli Fiillerden Zaman Bildirenleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 14'te Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu'ndaki kız ve erkek öğrencilerin cümlede basit çekimli fiillerden haber zaman bildirenleri kullanma eğilimleri görülmektedir. Buna göre görülen geçmiş zamanın kullanıldığı 489 cümlelerin 201'ini kız öğrenciler, 288'ini erkek öğrenciler kurmuştur. Kız öğrencilerin görülen geçmiş zamanı kullanım oranı % 41,10 iken erkek öğrencilerde bu oran % 59,90'dır. Öğrenilen geçmiş zamanlı cümlelerin 4'ünü % 22,22'lik oranla kız öğrenciler, 14'ünü ise % 78,78'lik oranla erkek öğrenciler kurmuştur. Şimdiki zamana baktığımızda kız öğrencileri 53 cümle ve % 63,09'luk kullanım oranıyla, erkek öğrencileri 31 cümle ve % 37,91'lik kullanımla görmekteyiz. Şimdiki zaman kullanımının kız öğrencilerde

erkek öğrencilere oranla fazlaca olması dikkat çekicidir. Gelecek zamanda kız öğrenciler 22 cümle ve % 44'lük kullanım oranına sahipken erkek öğrenciler 28 cümle ve % 56'lık orana sahiptirler. Geniş zamanlı 97 cümlenin 68'inin % 70,1'lik oranla kız öğrenciler tarafından, geriye kalan 29'unun ise %29,90'lık oranla erkek öğrenciler tarafından kurulduğunu görmekteyiz.

Fethibey Ortaokulu		Basit Çekimli Fiil									
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Gereklilik K.	%	İstek K.	%	Şart K.	%	Emir K.	%	Ek Fiil	%
Kız	13	25	48,07	29	44,61	14	35,89	20	32,78	0	0
Erkek	16	27	52,93	36	55,39	25	64,11	41	67,22	0	0

Tablo 15. F.O.Öğrencilerinin Basit Çekimli Fiillerden Dilek Bildirenleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 15'de basit çekimli fiillerden dilek bildirenler ile çekimlenmiş fiillerin kız ve erkek öğrencilere göre sayı ve yüzde cinsinden dağılımı verilmiştir. Buna göre kız öğrenciler gereklik kipinde kurdukları 25 cümle ile ve %48,07'lik orana sahipken erkek öğrenciler 27 cümle ve %52,93'lük kullanım oranı ile karşımıza çıkmaktadır. Gereklik kipinde sayı ve oran açısından cinsiyetler arası yaklaşıklık görülmektedir. İstek kipine baktığımızda kızların % 44,61'lik oran ve 29 cümle kurduklarını; erkeklerin ise % 55,39'luk kullanım oranı ve 36 cümle kurduklarını görmekteyiz. Şart kipinde kız öğrenciler % 35,89 kullanım oranına sahipken erkek öğrenciler % 64,11'lik oranla bu kipi daha fazla cümlede kullanmışlardır. Erkek öğrencilerin bu kipleri daha çok kullanması sayılarının kız öğrencilerden fazla olmasıyla açıklanabilir. Emir kipinde kız öğrenciler % 32,78'lik oranla 20 cümle kurarken, erkek öğrenciler 41 cümle ile % 67,22'lik orana sahiptirler. Emir kipinde erkek öğrencilerin kız öğrencileri sayı ve yüzde cinsinden ikiye katlaması dikkat çekicidir. Ek fiil kullanımı her iki grupta da 0'dır.

Fethibey Ortaokulu		Birleşik Çekimli Fiil					
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Hikaye B.Ç.	%	Rivayet B.Ç.	%	Şart B.Ç.	%
Kız	13	33	25,38	7	25,00	16	47,05
Erkek	16	97	74,62	21	75,00	18	52,95

Tablo 16. F.O.Öğrencilerinin Birleşik Fiilleri Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 16’da kız ve erkek öğrencilerin birleşik çekimli fiilleri kullanım sayıları ve oranları verilmiştir. Hikaye birleşik çekiminde kız öğrenciler 33 cümle ve %25,38’lik kullanım oranına, erkek öğrenciler ise 97 cümle ve %74,62’lik kullanım oranına; rivayet birleşik çekiminde kız öğrenciler 7 cümle ve % 25’lik kullanım oranına, erkek öğrenciler ise 21 cümle ve %75’lik kullanım oranına sahiptir. Hikaye ve rivayet birleşik çekimlerinde erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla cümle kurdukları görülmektedir. Şart birleşik çekimli cümle sayısı kızlarda 16 ve kullanım oranı % 47,05 iken erkeklerde 18 cümle ve %52,95’tir. Şart birleşik çekimi kullanımının kız ve erkek öğrencilerde yaklaşık yarı yarıya olduğu görülmektedir.

a	Öğrenciler	Basit Çekimli Fiil	Birleşik Çekimli Fiil
---	------------	--------------------	-----------------------

		Gör.Geç.Z.	Öğr.Geç Z.	Şimdiki Z.	Gelecek Z.	Geniş Z.	Gereklilik K.	İstek K.	Şart K.	Emir K.	Ek Fİil	Hikaye B.Ç.	Rivayet B.Ç.	Şart B. Ç.
1	E.1	13	3	2	1	4	1	2	3	1	0	1	0	0
2	E.2	10	0	5	2	5	0	2	1	3	0	11	0	1
3	E.3	13	6	3	0	12	0	2	0	0	0	9	0	2
4	K.1	27	1	25	3	2	0	1	0	7	0	10	2	1
5	K.2	13	1	10	2	4	3	1	1	1	0	11	1	2
6	E.4	14	2	5	3	2	0	2	0	3	0	5	0	2
7	K.3	15	0	9	5	2	0	2	1	1	0	9	0	2
8	K.4	7	0	10	1	9	2	2	1	6	0	4	0	2
9	K.5	10	5	6	0	6	0	1	1	3	0	20	0	0
10	K.6	18	2	19	0	4	0	0	2	2	0	9	0	1
11	K.7	7	1	1	2	1	5	0	0	3	0	11	0	2
12	E.5	11	0	9	0	4	2	0	0	0	0	0	0	1
13	E.6	16	0	11	2	3	2	2	0	0	0	0	0	0
14	E.7	12	2	2	2	9	0	0	1	2	0	10	0	2
15	E.8	12	0	6	0	10	1	5	1	1	0	1	2	2
16	K.8	12	3	7	1	4	4	1	0	1	0	3	0	2
17	E.9	14	1	7	0	6	0	0	1	3	0	3	0	0
18	E.10	11	0	3	1	1	3	3	0	0	0	1	0	0
19	K.9	8	0	18	2	5	0	0	4	0	0	10	3	2
20	K.10	3	0	5	0	2	0	7	0	0	0	3	3	1
21	K.11	1	2	10	0	1	2	2	0	0	0	1	1	0
22	E.11	14	3	5	0	7	2	9	3	4	0	1	2	1
23	E.12	15	0	7	0	1	3	1	0	0	0	7	0	0
24	E.13	15	1	9	2	9	1	0	0	0	0	10	0	1
25	K.12	15	2	11	4	3	1	1	0	4	0	6	4	0
26	K.13	20	0	9	1	5	2	1	0	1	0	7	0	1
27	E.14	3	1	16	7	8	0	0	3	0	0	3	0	2
28	E.15	23	0	2	0	4	3	0	0	1	0	3	0	2
29	E.16	15	0	3	5	3	0	1	1	0	0	3	0	1
30	E.17	31	5	5	1	4	0	1	1	1	0	7	0	0
31	E.18	14	0	8	6	3	1	1	2	0	0	10	3	1
32	E.19	16	1	2	0	3	0	1	0	8	0	9	0	0
33	E.20	20	1	1	0	5	0	6	0	5	0	4	0	0
34	K.14	2	0	0	0	3	2	2	1	6	0	1	0	0
35	K.15	18	0	5	2	2	2	1	5	0	0	0	2	0
36	E.21	24	0	1	1	1	1	1	1	4	0	23	1	0
37	K.16	5	0	2	3	16	3	0	0	0	0	0	0	2
38	K.17	23	0	7	2	4	2	2	2	0	0	0	0	0
39	K.18	29	0	1	0	0	2	4	0	3	0	1	0	2
40	K.19	16	0	1	3	6	0	0	0	0	0	5	1	2
41	E.22	23	0	1	2	2	2	0	0	0	0	2	0	1
42	K.20	15	0	1	2	2	4	2	2	2	0	6	0	2
43	E.23	22	0	0	6	1	2	2	1	0	0	3	1	2
44	E.24	16	1	0	2	0	0	1	6	2	0	1	0	1

45	E.25	19	1	0	2	1	2	1	0	0	0	7	2	2
46	E.26	17	2	1	2	1	3	2	2	3	0	6	1	1
47	E.27	16	1	3	2	1	4	1	1	3	0	7	1	2
48	E.28	16	1	2	1	0	3	2	1	2	0	3	1	1
49	E.29	13	1	5	1	1	3	1	2	1	0	1	3	1
50	E.30	15	1	5	3	2	1	2	0	0	0	9	2	0
51	E.31	10	3	3	3	3	2	3	1	3	0	1	3	0
52	K.21	11	0	5	1	5	0	7	0	0	0	7	1	0
53	K.22	17	0	16	1	10	1	3	1	2	0	4	2	0
54	E.32	14	0	4	0	3	0	5	0	4	0	5	0	0
55	K.23	10	1	3	1	8	3	3	1	3	0	2	1	3
56	E.33	28	1	3	3	1	3	2	1	2	0	11	3	2
57	K.24	17	0	8	0	5	2	5	1	3	0	1	0	4
58	K.25	19	3	4	4	4	1	1	4	3	0	3	3	0
59	E.34	19	0	0	0	4	1	5	5	1	0	2	0	5
60	K.26	19	0	0	3	3	3	0	1	1	0	6	0	1
TOPLAM		901	59	332	103	240	90	115	66	109	0	319	49	68

Tablo.17 Öğrencilerinin Fiilleri Çekim Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri

1.3. FİİLLERİ ÇATI ÖZELLİKLERİNE BAĞLI DEĞİŞKENLERE GÖRE KULLANMA EĞİLİMLERİ

Sıra No	Okul	Öznesine Göre				Nesnesine Göre			
	Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu	Etken Fiil	Edilgen Fiil	İsteş Fiil	Dönüşlü Fiil	Geçişli Fiil	Geçişsiz Fiil	Oldurgan Fiil	Ettirgen Fiil
1	E.1	28	1	0	2	14	14	3	0
2	E.2	39	0	0	1	20	19	0	1
3	E.3	44	2	0	1	21	25	1	0
4	K.1	79	0	0	0	48	30	1	0
5	K.2	47	1	0	2	17	32	1	0
6	E.4	36	0	0	2	13	24	1	0
7	K.3	45	0	0	1	22	22	2	0
8	K.4	44	0	0	0	24	17	3	0
9	K.5	50	0	1	1	29	21	1	1
10	K.6	55	1	0	1	31	26	0	0
11	K.7	32	1	0	0	18	15	0	0
12	E.5	27	0	0	0	16	11	0	0
13	E.6	36	0	0	0	20	15	1	0
14	E.7	41	1	0	0	20	22	0	0
15	E.8	39	1	0	1	13	26	2	0
16	K.8	36	0	0	2	19	18	1	0
17	E.9	34	1	0	0	19	16	0	0
18	E.10	23	0	0	0	18	5	0	0
19	K.9	50	0	0	3	26	24	2	1
20	K.10	24	0	0	0	14	10	0	0
21	K.11	19	1	0	0	16	4	0	0
22	E.11	44	3	0	4	23	24	2	2
23	E.12	34	0	0	0	19	15	0	0
24	E.13	43	0	2	3	21	27	0	0
25	K.12	49	0	1	1	25	25	1	0
26	K.13	42	2	0	3	25	21	1	0
27	E.14	40	2	1	0	23	18	2	0
28	E.15	34	2	0	2	10	27	1	0
29	E.16	27	3	0	1	12	18	1	0
30	E.17	53	2	0	1	22	32	1	1
31	E.18	47	1	0	1	22	25	0	2
TOPLAM		1241	25	5	33	640	628	28	8
ORTALAMA %		95.16	1.91	0.38	2.53	49.07	48.15	2.14	0.61

Tablo 18.H.A.Y.O.Öğrencilerinin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri

Tablo 18’de Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulundan 18’i erkek 13’ü kız olmak üzere toplam 31 öğrenci çalışmamıza katılmıştır

Bu çalışmalarda öğrencilerin toplam 1304 cümle kurdukları tespit edilmiştir. Bu cümlelerin yüklemeleri özneye göre değerlendirildiğinde % 95,16'sının etken fiil, % 2,53'ünün dönüşlü fiil, %1,91'inin edilgen fiil, % 0,38'inin ise işteş fiil olduğu görülmüştür. Bunun nedeni düşünüldüğünde bazı araştırmacılar şunları söylemiştir:

“Etken eylem: Öznesi belli olan fiil. (Hatiboğlu, 1969)

“Etken eylem: Öznesi belli olan eylem.”(Hengirmen, 1999)

“Etken fiil: Doğrudan doğruya öznenin yaptığı işi anlatan fiil.”(Topaloğlu, 1989). Öğrencilerin cümle kurarken özneyi işin, oluşun, hareketin veya durumun merkezinde tutma eğilimlerinin yüksek olduğu söylenebilir. Öğrenciler cümlede yargıyı yüklemle verirken öznenin de aktif rol oynamasını tercih etmiş olabilirler.

Öğrencilerin çalışmalarında yer alan 640 fiil cümlesi, nesneye göre değerlendirildiğinde % 49,07'sinin geçişli fiil, % 48,15'inin geçişsiz fiil, % 2,14'ünün oldurgan fiil, % 0,61'inin ise ettirgen fiil olduğu tespit edilmiştir.

Nesneye göre değerlendirdiğimiz 1304 cümlede 640 geçişli fiil, 628 geçişsiz fiil kullanılmıştır. Geçişli ve geçişsiz fiillerin sayıca birbirine nerdeyse eşit olduğu görülmüştür. Kurdukları cümlelerin % 95'inde etken fiilleri tercih eden öğrencilerin, nesne alan ve almayan fiilleri seçme konusunda tercih kullanmadıkları anlaşılmaktadır. Oldurgan ve ettirgen fiillerin genel toplam içerisinde yaklaşık % 3'lük bir oranda kalması da öğrencilerin fiilleri geçişlendirme ve nesneye ilgili ayrıntılara dikkat etme konusunda kuvvetli bir eğilim göstermediklerini düşündürülebilir.

Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu		Öznesine Göre							
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Etken Fiil	%	Edilgen Fiil	%	İşteş Fiil	%	Dönüşlü Fiil	%
Kız	13	572	46,09	6	24	2	40	14	42,42
Erkek	18	669	53,90	19	76	3	60	19	57,57

Tablo 19. H.A.Y.O.Öğrencilerinin Fiilleri Öznesine Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 19’da öğrencilerin fiilleri özneye göre kullanma eğilimleri cinsiyetlere göre değerlendirilmiştir. Buna göre kurulan cümle sayıları arasındaki temel fark erkeklerin sayıca fazlalığından kaynaklanmaktadır. Yüzdeler oran açısından bakıldığında kız öğrencilerin cümlede yüklem olarak kullandığı fiillerin % 46,09’unun etken, % 24’ünün edilgen, % 40’ının işteş, % 42,42’sinin ise dönüşlü olduğu görülmektedir. Erkek öğrencilerin cümlede yüklem olarak kullandığı fiillerin ise % 53,90’ının etken, % 76’sının edilgen, % 60’ının işteş, % 57,57’sinin dönüşlü olduğu görülmektedir. Bu durum, fiilleri özneye göre kullanma eğilimleri açısından erkek öğrencilerin yazılı anlatımda edilgen fiili daha çok tercih ettiklerini düşündürmektedir. Kız öğrencilerin cümle kurarken edilgenliği ön plana çıkarmamaları araştırma konusu olabilir.

Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu		Nesnesine Göre							
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Geçişli Fiil	%	Geçişsiz Fiil	%	Oldurgan Fiil	%	Ettirgen Fiil	%
Kız	13	337	52,65	265	42,19	13	46,42	2	25
Erkek	18	303	47,34	363	57,80	15	53,57	6	75

Tablo 20. H.A.Y.O.Öğrencilerinin Fiilleri Nesnesine Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 20’de Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu’ndaki kız ve erkek öğrencilerin cümlede fiilleri nesnesine göre kullanma eğilimleri görülmektedir. Buna göre kız öğrencilerin, 337 cümle ve % 52,65’lik kullanım oranıyla geçişli fiili daha çok tercih ettikleri görülmektedir. Sayıca erkek öğrencilerden az olmalarına karşın çatı konusunda sadece geçişli fiil kullanımında bu fark ortaya çıkmıştır. Buna karşın geçişsiz fiilde 363 cümle ve % 57,80’lik kullanım oranıyla erkek öğrencilerin baskın olduğu söylenebilir. Oldurgan fiil kullanımında sayı ve yüzde açısından cinsiyetler arasında yaklaşıklık varken ettirgen fiil kullanımında % 75’lik oranla bu fiil türünü daha çok erkek öğrencilerin tercih ettikleri görülmektedir.

Kız öğrencilerin, geçişli fiilleri tercih ederek nesneye ilgili ayrıntıya daha çok dikkat ettikleri düşünülebilir. Erkek öğrencilerin geçişsiz fiil kullanma eğilimlerinin yüksek oluşu yine aynı bakış açısıyla açıklanabilir. Ettirgen cümlenin temel özelliği

ele alındığında işi başkasına yaptırma durumu karşımıza çıkar. Erkek öğrencilerin ettirgenliği kız öğrencilere oranla daha fazla kullanmaları, kurdukları cümlelerde öznelerin işi kendisi yapmak yerine başkasına yaptırma özelliğini benimsemiş olduklarını düşündürebilir.

Tablo 21. F.O.Öğrencilerinin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri

Sıra No	Okul	Öznesine Göre				Nesnesine Göre			
	Fethibey Ortaokulu	Etken Fiil	Edilgen Fiil	İsteş Fiil	Dönüştürücü Fiil	Geçişli Fiil	Geçişsiz Fiil	Oldurrgan Fiil	Ettirgen Fiil
32	E.19	39	0	0	1	24	15	1	0
33	E.20	41	1	0	0	17	24	1	0
34	K.14	17	0	0	0	13	4	0	0
35	K.15	34	0	1	2	17	18	0	2
36	E.21	51	3	1	3	19	39	0	0
37	K.16	50	1	1	1	17	34	1	1
38	K.17	40	0	1	1	22	20	0	0
39	K.18	40	1	1	0	20	20	1	1
40	K.19	32	1	0	1	17	16	0	1
41	E.22	30	1	1	1	16	16	0	1
42	K.20	36	0	1	1	18	20	0	0
43	E.23	40	0	0	0	22	18	0	0
44	E.24	28	1	0	1	22	8	0	0
45	E.25	34	1	0	2	26	11	0	0
46	E.26	33	5	2	1	28	11	1	0
47	E.27	37	4	1	0	26	14	1	1
48	E.28	34	0	0	0	21	12	0	1
49	E.29	30	2	0	1	20	12	0	1
50	E.30	38	0	1	1	19	20	1	0
51	E.31	32	1	0	2	19	15	0	1
52	K.21	37	0	0	0	24	12	1	0
53	K.22	55	2	0	0	26	27	1	3
54	E.32	32	1	1	1	18	15	1	1
55	K.23	36	2	0	1	21	17	0	1
56	E.33	54	4	0	2	30	28	1	1
57	K.24	44	1	0	1	27	17	2	0
58	K.25	48	1	0	0	25	24	0	0
59	E.34	40	1	0	1	29	12	0	1
60	K.26	36	0	0	1	17	20	0	0
TOPLAM		1098	33	12	23	620	519	11	16
ORTALAMA %		94,16	2,83	1,02	1,97	53,17	44,51	0,94	1,37

Tablo 21’de Fethibey Ortaokulundan çalışmamızda 16’sı erkek, 13’ü kız olmak üzere toplam 29 öğrenci yer almıştır.

Bu çalışmalarda öğrencilerin toplam 1166 cümle kurdukları görülmüştür. Bu cümlelerin yüklemeleri özneye göre değerlendirildiğinde; % 94,16'sının etken fiil, % 2,83'ünün edilgen fiil, % 1,97'sinin dönüşlü fiil, %1,02'sinin işteş fiil olduğu görülmüştür. Görüldüğü üzere tablo 2'deki gibi etken cümlelerin diğer cümlelere oranla sayıca fazlalığı ön plana çıkmaktadır. Bunun nedenine tablo 2'nin yorumunda değinmiştik.

Öğrencilerin çalışmalarında yer alan 1166 cümle nesneye göre incelendiğinde; % 53,17'sinin geçişli fiil, % 44,51'inin geçişsiz fiil, % 1,37'sinin ettirgen fiil, % 0,94'ünün oldurgan fiil olduğu tespit edilmiştir. Bundan hareketle geçişli fiil kullanımının geçişsiz fiil kullanımına oranla bu fazlalığı, anlam özellikleri bakımından fiiller konusundaki iş (kılış) fiilleri ile ilişkilendirilebilir. Nesnesine göre çatısı geçişli olan fiillerin, anlam özellikleri bakımından iş fiilleri olduğu; geçişsiz olan fiillerin ise anlam özellikleri bakımından oluş ya da durum fiilleri olduğu bilinmektedir. Buna paralel olarak öğrencilerin cümlelerde iş fiillerine, oluş ve durum fiillerinden daha fazla yer verdikleri söylenebilir.

Fethibey Ortaokulu		Öznesine Göre							
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Etken Fiil	%	Edilgen Fiil	%	İşteş Fiil	%	Dönüşlü Fiil	%
Kız	13	505	45,99	9	27,27	5	41,66	9	39,13
Erkek	16	593	54,01	24	72,73	7	58,34	14	60,87

Tablo 22. F.O.Öğrencilerinin Fiilleri Öznesine Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 22'de öğrencilerin fiilleri özneye göre kullanma eğilimleri cinsiyetlere göre değerlendirilmiştir. Buna göre kurulan cümle sayıları arasındaki temel fark yine erkeklerin sayıca fazlalığından kaynaklanmaktadır. Yüzdelik oran açısından bakıldığında kızların cümlede yüklem olarak kullandığı fiillerin; % 45,99'unun etken, % 27,27'sinin edilgen, % 41,66'sının işteş, % 39,13'ünün dönüşlü olduğu görülmektedir. Erkek öğrencilerin cümlede yüklem olarak kullandığı fiillerin ise % 54,01'inin etken, %72,73'ünün edilgen, % 58,34'ünün işteş, % 60,87'sinin dönüşlü olduğu görülmektedir. Bu durum, fiilleri özneye göre kullanma eğilimleri açısından edilgen fiil dışındaki fiillerin kız ve erkeklerde birbirine yaklaşık oranlarda

kullanıldığını görmekteyiz. Edilgen fiil kullanımında ise %72,73'lük oranla erkek öğrencilerin yine baskın olduğu görülmektedir.

Fethibey Ortaokulu		Nesnesine Göre							
Cinsiyet	Kişi Sayısı	Geçişli Fiil	%	Geçişsiz Fiil	%	Oldurgan Fiil	%	Ettirgen Fiil	%
Kız	13	264	42,58	249	47,97	6	54,54	9	56,25
Erkek	16	356	57,42	270	52,03	5	45,46	7	43,75

Tablo 23. F.O.Öğrencilerinin Fiilleri Nesnesine Göre Kullanma Eğilimlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Tablo 23'te Fethibey Ortaokulu'ndan kız ve erkek öğrencilerin cümlede fiilleri nesnesine göre kullanma eğilimleri gösterilmektedir. Buna göre kızların 264 cümle ve % 42,58'lik oranla geçişli fiil, 249 cümle ve % 47,97'lik oranla geçişsiz fiil, 6 cümle ve % 54,54'lük oranla oldurgan fiil, 9 cümle ve %56,25'lik oranla ettirgen fiil kullandıklarını görmekteyiz. Erkeklerin ise 356 cümle ve % 57,42'lik oranla geçişli fiil, 270 cümle ve % 52,03'lük oranla geçişsiz fiil, 5 cümle ve % 45,46'lük oranla oldurgan fiil, 7 cümle ve % 43,75'lik oranla ettirgen fiil kullandıklarını görmekteyiz. Tabloda kız ve erkek öğrenci sayılarının eşit olmaması da göz önünde bulundurulduğunda, fiilleri nesneye göre kullanma eğilimleri oranlarında genel olarak birbirine yaklaşık ifadeler gözlemlenmektedir.

Sıra No	Öğrenciler	Öznesine Göre				Nesnesine Göre			
		Etken FİL	Edilgen FİL	İsteş FİL	Dönüştü FİL	Geçişli FİL	Geçişsiz FİL	Oldurgan FİL	Ettirgen FİL
1	E.1	28	1	0	2	14	14	3	0
2	E.2	39	0	0	1	20	19	0	1
3	E.3	44	2	0	1	21	25	1	0
4	K.1	79	0	0	0	48	30	1	0
5	K.2	47	1	0	2	17	32	1	0
6	E.4	36	0	0	2	13	24	1	0
7	K.3	45	0	0	1	22	22	2	0
8	K.4	44	0	0	0	24	17	3	0
9	K.5	50	0	1	1	29	21	1	1
10	K.6	55	1	0	1	31	26	0	0
11	K.7	32	1	0	0	18	15	0	0
12	E.5	27	0	0	0	16	11	0	0
13	E.6	36	0	0	0	20	15	1	0
14	E.7	41	1	0	0	20	22	0	0
15	E.8	39	1	0	1	13	26	2	0
16	K.8	36	0	0	2	19	18	1	0
17	E.9	34	1	0	0	19	16	0	0
18	E.10	23	0	0	0	18	5	0	0
19	K.9	50	0	0	3	26	24	2	1
20	K.10	24	0	0	0	14	10	0	0
21	K.11	19	1	0	0	16	4	0	0
22	E.11	44	3	0	4	23	24	2	2
23	E.12	34	0	0	0	19	15	0	0
24	E.13	43	0	2	3	21	27	0	0
25	K.12	49	0	1	1	25	25	1	0
26	K.13	42	2	0	3	25	21	1	0
27	E.14	40	2	1	0	23	18	2	0
28	E.15	34	2	0	2	10	27	1	0
29	E.16	27	3	0	1	12	18	1	0
30	E.17	53	2	0	1	22	32	1	1
31	E.18	47	1	0	1	22	25	0	2
32	E.19	39	0	0	1	24	15	1	0
33	E.20	41	1	0	0	17	24	1	0
34	K.14	17	0	0	0	13	4	0	0
35	K.15	34	0	1	2	17	18	0	2
36	E.21	51	3	1	3	19	39	0	0
37	K.16	50	1	1	1	17	34	1	1
38	K.17	40	0	1	1	22	20	0	0
39	K.18	40	1	1	0	20	20	1	1
40	K.19	32	1	0	1	17	16	0	1
41	E.22	30	1	1	1	16	16	0	1
42	K.20	36	0	1	1	18	20	0	0
43	E.23	40	0	0	0	22	18	0	0

44	E.24	28	1	0	1	22	8	0	0
45	E.25	34	1	0	2	26	11	0	0
46	E.26	33	5	2	1	28	11	1	0
47	E.27	37	4	1	0	26	14	1	1
48	E.28	34	0	0	0	21	12	0	1
49	E.29	30	2	0	1	20	12	0	1
50	E.30	38	0	1	1	19	20	1	0
51	E.31	32	1	0	2	19	15	0	1
52	K.21	37	0	0	0	24	12	1	0
53	K.22	55	2	0	0	26	27	1	3
54	E.32	32	1	1	1	18	15	1	1
55	K.23	36	2	0	1	21	17	0	1
56	E.33	54	4	0	2	30	28	1	1
57	K.24	44	1	0	1	27	17	2	0
58	K.25	48	1	0	0	25	24	0	0
59	E.34	40	1	0	1	29	12	0	1
60	K.26	36	0	0	1	17	20	0	0
TOPLAM		2339	58	17	56	1260	1147	39	24

Tablo.24 Öğrencilerin Fiilleri Çatı Özelliklerine Bağlı Değişkenlere Göre Kullanma Eğilimleri

IV.BÖLÜM

ÖĞRENCİLERİN YAZILI ANLATIMLARINDA FİİLLERİ KULLANMA SIKLIKLARI

1. ÖĞRENCİLERİN YAZILI ANLATIMLARDA KULLANDIKLARI

FİLLER

Sıra No	Fil	Kullanım Sıklığı	Sıra No	Fil	Kullanım Sıklığı
1	acısı çık-	1	43	böl-	15
2	acık-	5	44	bulaştır-	7
3	aç-	8	45	bul-	33
4	açıl-	4	46	bulun-	29
5	affet-	10	47	buluş-	10
6	ağaçlandır-	35	48	bunal-	3
7	ağızdan kaçır-	1	49	büyü-	7
8	aklına gel-	4	50	can at-	2
9	aklında kal-	6	51	canı sıkıl-	14
10	al-	73	52	canlandır-	6
11	alış-	12	53	cevap ver-	27
12	anımsa-	5	54	cevapla-	19
13	anla-	20	55	ceza al-	13
14	anlat-	28	56	cezalandır-	21
15	arada kal-	2	57	çabala-	32
16	ara ver-	6	58	çağır-	35
17	at-	50	59	çalış-	22
18	atla-	18	60	çek-	9
19	azal-	7	61	çene çal-	4
20	ayrıl-	16	62	çıkagel-	2
21	bağır-	3	63	çıkar-	18
22	bahset-	22	64	çık-	35
23	bağışla-	4	65	çiz-	36
24	bak-	55	66	çök-	23
25	barın-	9	67	çöz-	28
26	barış-	3	68	dağıl-	15
27	başa çık-	2	69	dağıt-	18
28	başından at-	1	70	dal-	22
29	başar-	27	71	dalga geç-	5
30	beğen-	13	72	danış-	13
31	bekle-	11	73	darıl-	17
32	belirle-	6	74	davet et-	28
33	benzet-	18	75	davran-	13
34	besle-	15	76	dayan-	20
35	bık-	8	77	de-	55
36	bırak-	21	78	değerlendir-	19
37	bil-	27	79	değin-	9
38	bin-	60	80	değiş-	26
39	biriktir-	33	81	denk gel-	3
40	bit-	38	82	ders çalış-	16
41	boya-	27	83	dert et-	12
42	bozul-	6	84	dertleş-	10
85	destekle-	4	133	fark et-	16
86	devam et-	28	134	faydalan-	5

87	devril-	21	135	feda et-	2
88	dışarı çık-	19	136	filizlen-	4
89	dikkat et-	22	137	fotoğraf çek-	19
90	dile getir-	3	138	galip gel-	5
91	diline dolan-	1	139	garipse-	3
92	dinle-	21	140	gayret et-	2
93	dinlen-	32	141	gecik-	1
94	dize getir-	1	142	geç kal-	2
95	doğ-	11	143	geçerli ol-	4
96	dola-	10	144	geçin-	10
97	dolaş-	26	145	geç-	23
98	doldur-	1	146	gel-	40
99	doy-	12	147	geliş-	2
100	dök-	8	148	genişle-	1
101	dökül-	6	149	gerçekleş-	1
102	dövüş-	10	150	gerek-	15
103	dua et-	4	151	geri çekil-	1
104	duygulan-	12	152	getir-	2
105	duy-	21	153	gez-	30
106	düş-	32	154	gezdir-	21
107	düşün-	10	155	gipta et-	1
108	düzel-	8	156	gir-	5
109	düzeltil-	6	157	git-	41
110	düzenle-	13	158	giy-	29
111	edin-	1	159	gizle-	17
112	eğil-	4	160	gölge et-	1
113	eğit-	10	161	gönder-	5
114	eğitim al-	4	162	gönüllü ol-	8
115	eğlen-	38	163	gönlü kal-	1
116	eğlendir-	24	164	görev al-	2
117	ekle-	17	165	gör-	27
118	eksil-	2	166	görün-	3
119	el at-	6	167	görüş-	13
120	el koy-	5	168	göster-	10
121	ele al-	7	169	götür-	3
122	el ele ver-	4	170	göz ardı etme-	1
123	ele-	2	171	göz at-	1
124	emin ol-	12	172	göz gezdir-	1
125	emret-	3	173	gözden geçir-	1
126	endişelen-	20	174	gözünü dön-	2
127	engelle-	5	175	gözünü korkut-	2
128	ertele-	7	176	gücü yet-	3
129	eski-	3	177	gül-	22
130	etkile-	12	178	gülümse-	15
131	et-	32	179	gün doğ-	1
132	ez-	2	180	gidiver-	1
181	gürültü çıkar-	1	229	iste-	23
182	güven-	12	230	iş çevir-	1

183	güzelleş-	10	231	iş gör-	1
184	haber al-	5	232	işi düş-	2
185	haberi ol-	6	233	itiraz et-	1
186	haber ver-	6	234	iyi gel-	1
187	hak et-	4	235	iyi git-	1
188	hak kazan-	2	236	iyilik et-	3
189	haklı çık-	1	237	izle-	14
190	hallet-	11	238	izin al-	3
191	hapşır-	1	239	izin ver-	2
192	harca-	12	240	kabul et-	5
193	harekete geç-	1	241	kaç-	26
194	hastalan-	16	242	kafa dinle-	3
195	hatırla-	20	243	kafa kafaya ver-	1
196	hava al-	2	244	kafasına takıl-	1
197	hava at-	3	245	kaldır-	19
198	havalara uç-	1	246	kalkış-	8
199	hayal kur-	6	247	kalk-	20
200	hazırla-	10	248	kandır-	5
201	helal et-	1	249	kanıtla-	4
202	hesap et-	4	250	kapat-	18
203	hesap ver-	2	251	kapla-	16
204	hesap sor-	1	252	karar ver-	4
205	hesapla-	5	253	karış-	5
206	heyecanlan-	7	254	karıştır-	3
207	hızlan-	3	255	katıl-	7
208	hisset-	8	256	kavga et-	4
209	hizmet et-	2	257	kaybet-	17
210	hoşlan-	5	258	kaydet-	3
211	hüzünlän-	3	259	kayıt ol-	1
212	ısın-	6	260	kazan-	18
213	ısır-	2	261	kendini bil-	1
214	ısıt-	4	262	kendini göster-	1
215	ısrar et-	1	263	kendini kaybet-	1
216	ışık tut-	1	264	kendini tut-	1
217	iç aç-	1	265	kesil-	5
218	içi alma-	2	266	kırıl-	17
219	içi ezil-	1	267	kız-	1
220	içinden gel-	1	268	kok-	3
221	iç-	29	269	kol gez-	1
222	idare et-	1	270	kolaylaştır-	3
223	ifade et-	2	271	konuş-	29
224	ikram et-	1	272	kopar-	7
225	ileri git-	3	273	kork-	9
226	ilgilen-	5	274	korkut-	10
227	inan-	13	275	koru-	4
228	incele-	9	276	koş-	20
277	kötü ol-	1	325	para biriktir-	2
278	kucakla-	3	326	para yatır-	1

279	kulağını aç-	2	327	parçalan-	10
280	kulağına inanma-	1	328	paspas yap-	1
281	kullan-	5	329	paylaş-	20
282	kurtar-	6	330	perişan ol-	1
283	kurtul-	3	331	peşine düş-	1
284	kuşku duy-	5	332	pişman ol-	2
285	kutla-	2	333	poz ver-	6
286	laf ol-	1	334	rahat et-	11
287	laftan anla-	1	335	rahatsızlan-	8
288	lazım ol-	1	336	rast gel-	1
289	mağdur ol-	1	337	reddet-	6
290	merak et-	5	338	rol al-	2
291	mesaj at-	1	339	saç-	2
292	meşgul ol-	2	340	sakla-	12
293	meydana çık-	1	341	salla-	15
294	mızıldan-	1	342	san-	6
295	moralini boz-	1	343	sarıl-	19
296	mücadele et-	1	344	satın al-	3
297	namaz kıl-	1	345	saygı duy-	1
298	nazlan-	3	346	say-	12
299	not al-	2	347	seç-	18
300	odaklan-	1	348	selamlaş-	4
301	okulu as-	1	349	seslen-	13
302	oku-	27	350	sev-	20
303	ol-	20	351	sevin-	8
304	oluş-	2	352	sevil-	6
305	onayla-	1	353	seyret-	2
306	ortaya çık-	1	354	sez-	1
307	otur-	9	355	sıkıl-	7
308	oyna-	15	356	sırala-	3
309	öde-	2	357	sil-	9
310	ödül al-	1	358	soğu-	13
311	ödünç ver-	3	359	sohbet et-	20
312	öfkelen-	2	360	sor-	25
313	öğren-	7	361	sön-	28
314	öğret-	7	362	söyle-	24
315	önüne düş-	1	363	söz ver-	4
316	önayak ol-	1	364	suçlan-	5
317	öner-	4	365	surat as-	1
318	önle-	2	366	sustur-	2
319	öp-	5	367	süregel-	1
320	örnek ol-	1	368	süz-	3
321	örnek ver-	3	369	şaka yap-	12
322	övün-	2	370	şaşır-	3
323	özen-	14	371	tahmin et-	3
324	özle-	20	372	takıl-	2

373	takip et-	1	420	yaz-	22
374	tak-	5	421	ye-	27
375	tamamla-	3	422	yer al-	4
376	tanı-	12	423	yerinde say-	1
377	tanık ol-	1	424	yerine otur-	1
378	tartış-	15	425	yetiş-	3
379	taşın-	2	426	yokla-	6
380	tavsiye et-	1	427	yol al-	2
381	tekrarla-	3	428	yola çık-	1
382	teşekkür et-	23	429	yol aç-	2
383	telaşlan-	2	430	yönel-	1
384	tespit et-	4	431	yüksel-	3
385	tokalaş-	3	432	zahmet et-	2
386	topla-	18	433	zaman al-	2
387	tur at-	7	434	zannet-	13
388	tut-	10	435	zarar ver-	12
389	ucundan tut-	1	436	zengin ol-	14
390	uçuş-	3	437	zorluk çıkar-	11
391	ulaş-	2			
392	umut et-	2			
393	utan-	10			
394	uyan-	27			
395	uyar-	3			
396	uyu-	32			
397	uzaklaş-	4			
398	ünle-	4			
399	üret-	6			
400	üstlen-	5			
401	üşen-	3			
402	üşü-	7			
403	üzül-	10			
404	var-	6			
405	vazgeç-	15			
406	vedalaş-	6			
407	ver-	29			
408	vur-	16			
409	yakala-	4			
410	yalan at-	2			
411	yama-	1			
412	yan-	3			
413	yanıl-	5			
414	yap-	33			
415	yaptır-	21			
416	yardım et-	17			
417	yasakla-	16			
418	yaşa-	9			
419	yat-	8			

Tablo 25.Öğrencilerin Yazılı Anlatımda Fiilleri Kullanma Sıklıkları

SONUÇ ve ÖNERİLER

SONUÇ

Bu araştırmada ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımda fiilleri kullanma becerilerini değerlendirmek için onların her iki dönemde 2’şer yazılı anlatım çalışması yapması sağlanmıştır. Fiilleri çatı, çekim ve yapı özelliklerine göre kullanma eğilimlerini görmek amacıyla elde edilen veriler tablolaştırılarak yorumlanmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Ayrıca öğrencilerin yazılı anlatımda kullandıkları fiiller de alfabetik sıraya göre sıralanmış ve kullanım sıklıkları tespit edilmiştir. Buna göre;

ÖNERİLER

1. Fiillerin cümlenin yapıtaşı olduğu ve yüklem olmadan cümle olmayacağı düşünülürse fiillerin öğretimi ve doğru kullanımı oldukça önemlidir. Bu nedenle ortaokulun ilk sınıflarından itibaren (5 ve 6) fiiller ile ilgili kazanımlar aşamalı olarak öğrencilere verilmelidir.

2. Yine fiiller kök halde iken ifade ettikleri anlam genel ve belirsizdir. Ancak kip ve kişi ekleri aldıkları zaman cümlenin gerçek yargısını oluşturabilirler. Öğrencilere dilimizdeki beş temel zaman ve dilek kipleri kazandırılmalıdır. Daha sonra bunlar şahıslara göre çekimlenmeli, öğrencilerin konuyu en iyi şekilde kavraması için bol bol fiil çekimleri ile ilgili alıştırmalar yapılmalıdır.

3. Elde edilen bulgular gösteriyor ki öğrenciler birleşik zamanlı fiilleri kullanma konusunda yetersizler. Yazılı anlatım çalışmalarında birleşik zamanlı fiillere (hikaye, rivayet, şart) nadiren yer verdikleri görülmüştür. Tabi bu durumun seçilen yazı türlerine de bağlı olduğu düşünülebilir.

Farklı yazılı anlatım türlerinden bahsederken (Örneğin, Anı: Çocukken yatmadan önce her gece bir bardak süt ıçerdim./Geniş zamanın Hikâyesi/Terk edilmiş alışkanlık) öğrencilerin o türleri yazarken kullandıkları yüklemelere dikkat etmeleri sağlanabilir. Böylece birleşik zamanlı fiillere neden ihtiyaç duyduğumuz açıkça ortaya çıkacağından konu ile ilgili kazanımların anlaşılması daha kolay olacaktır.

4. Fiilde yapı hususunda dilimizde yardımcı fiiller ile kurulan bazı fiilleri artık öğrencilerin kullanmadıkları görülmüştür. Yine kurallı birleşik fiillerden “Tezlik” fiilini incelediğimiz merkez ve kasaba okulu örneklerinden kasabada okuyan

çocukların kullanması dikkat çekicidir. Bu durum da gösteriyor ki taşra da dediğimiz kasaba ve köy gibi alt yerleşim merkezlerinde dilin daha saf ve arı hali kullanılmaktadır. Ve hatta bazı metinlerde öğrencilerin yöresel ağız kullandıkları, bazı kelimeleri (buna fiiller de dahil) konuştukları gibi yazdıkları görülmüştür.

5. Fiilde Çatı konusu genel itibariyle öğrencilerin kavram olarak anlamakta zorlandıkları bir konu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Fakat elimizdeki yazılı anlatım örneklerinde çatı uyumsuzluğu ya da yanlışlığına çok rastlanmaması dikkat çekicidir. Bu durum da gösteriyor ki öğrenciler tarafından “Çatı” konusunun kazanımlarının tamamı iyi anlaşılıp özümsemese bile kurulan cümlelere bu durumun olumsuz bir yansıması olmamıştır.

6. Nesnesine Göre Fiiller’de kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha çok geçişli cümle kurmaları; cümle kurarken daha çok kelime kullandıklarını göstermektedir.

7. Yine merkez ve kasaba kıyaslaması yapacak olursak merkezde yaşayan öğrencilerin daha çok cümle kurduklarını söylemek mümkündür.

8. Fiillerin cümlede iş, oluş, kılış ve hareketin merkezi olduğunu düşünecek olursak bu konunun kazanımlarının verileceği Türkçe derslerinin sadece sınıf ortamında metinler tahta ve öğretmen kılavuz kitapları eşliğinde değil de yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak mesela bir drama ile ya da uygunsa bahçede oyun ile yapılması konunun anlaşılabilmesi açısından daha etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aktaş and Gündüz, 2002 Aktaş, Ş.; Gündüz, O. (2002). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Aydın, Ö. (1999). "Orta Okullarda Dil Bilgisi Öğretimi Üzerine Öğretmen Görüşleri" *Dil Dergisi*, S.81, s.23-29.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (1964). *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.
- Bilginer, O.(2012). *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi, Dil Bilgisi Öğretiminde Temel İlkeler ve İzlenen Aşamalar*, PegemA Yayınları, Ankara
- Bülbül, A. R. (2000). *Yazılı Anlatım ve Yazı Türleri*. Ankara: Nobel Yayın- Dağıtım.
- Coşkun, E.(2009). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi, Türkçe Öğretiminde Metin Bilgisi*, PegemA Yayınları, Ankara.
- Demir, N; Yılmaz, E. (2010). *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Demirel, Ö (2002) *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Dilaçar, A. (1989) *Grammer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi*, TDAY Belleten 1971, TDK Yayınları 338, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ediskun, H. (1963). *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Ediskun, H. (1985) *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi ,İstanbul.
- Ediskun,H.(2010). *Türk Dil Bilgisi (Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi)*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ergin, M. (1985) *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.
- Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım.
- Gencan, T.N. (1966) *Dilbilgisi*, TDK, İstanbul.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Güneş, S. (1997). *Türk Dili Bilgisi*, İzmir: D.E.Ü. Rektörlük Matbaası.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*, Nobel Yayınları, Ankara.

- Göğüş, B. (1970). “Anadili Öğretimi Olarak Türkçenin Öğretimine Bir Bakış”, TDAY- Belleten, Ankara.
- Göğüş, B. (1978). “Anadili Olarak Türkçenin Öğretimine Tarihsel Bir Bakış”, s.123-154, <http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/gogus.pdf>
- Hengirmen, M. (1995), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Kahraman, T. (2009). *Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, İzmir: Kanyılmaz Basımevi.
- Karahan, L. (2004), *Türkçede Söz Dizimi*, 7. Baskı, Akçağ Yay., Ankara.
- Karakuş, İ. (2000). *Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*, Siste-Ofset Yayınları, Ankara
- Karasar, N. (2009), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavcar, C. (1998), *Türkçe Eğitimi ve Sorunlar*, Dil Dergisi, Ankara.
- Koç, N. (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6. 7. 8. sınıflar) Türkçe Öğretim Programı*, Ankara.
- Öz, F. (2001). *Uygulamalı Türkçe Öğretimi*, Anı Yayınları, İstanbul.
- Özbay, M. (2006). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri 1*. Ankara: Öncü Kitap.
- Sev, G. (2001) *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, TDK Yay., Ankara.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türkçe İmla Kılavuzu (2010). Ankara: TDK Yayınları.
- Türkçe Sözlük (2010). TDK Yay, Ankara.
- Ünalın, Ş. (1999). *Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi*, G.Ü. İletişim F. Basımevi, Çanakkale.
- Vardar, B (2002) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Kitabevi.

Yıldız, Cemal vd.(2010). *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*, PegemA Yayınları, Ankara.

Yücel, H. A.(1994). *Türkiye’de Ortaöğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.